

СОЛИҚ ва ХАБАРЛАРИ БОЖХОНА

1994 йил январдан чиқа бошлаган, ҳафтада бир марта чоп этилади

№ 29 (1353) • 2020 йил 21 июль

ISSN 2010-524X

УШБУ СОҒДА

Корхонамиз норезидентнинг даромадларидан солиқни ушлаб қолмаслиги тўғрими? **3-бет**

МЧЖ квартирани ўз ходимига сотмоқчи... **4-бет**

Қонун ҳужжатларида қандай янгиликлар бор? **5-12-бетлар**

Жисмоний шахслардан олинадиган даромад солиғи **13-14-бетлар**

Божхона брокерлари долзарб масалаларни кўтаришган **15-бет**

Муассис хориждан харид қилиб жўнатган АВ боғхона расмийлаштирувидан қандай ўтади? **16-бет**

ДАВЛАТ ХИЗМАТЧИЛАРИНИНГ МОЛ-МУЛКИ ВА ДАРОМАДИНИ ДЕКЛАРАЦИЯЛАШ КОРРУПЦИЯНИНГ ОЛДИНИ ОЛАДИМИ?

Мамлакатимизда Ўзбекистон Республикасининг «Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида»ги Қонуни, шунингдек, коррупцияга қарши курашишнинг турли жиҳатларини тартибга солувчи 10 дан ортиқ қонун ва 40 дан ортиқ қонуности ҳужжати қабул қилинган.

Коррупциянинг олдини олишда энг самарали усуллардан бири давлат органлари ва муассасалари мансабдор шахслари устидан молиявий ва бошқа назорат чораларини кучайтиришдир.

Давлатимиз раҳбарининг 2020 йил 29 июндаги «Ўзбекистон Республикасида коррупцияга қарши курашиш тизимини такомиллаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги Фармонида янги ташкил этилаётган Коррупцияга қарши курашиш агентлигининг асосий вазифа ва фаолият йўналишларидан бири этиб давлат хизматчиларининг даромад ва мол-мулкни декларация қилиш тизими жорий этилиши ва самарали фаолият кўрсатишини ҳамда декларацияларнинг ҳаққонийлиги текширилишини ташкил этиш, шунингдек, ушбу жараёнда аниқланган кор-

рупция ҳолатларига ўз вақтида таъсир чоралари кўрилишини таъминлаш белгиланди.

Шунингдек, агентликка Адлия вазирлиги, Бош прокуратура ва бошқа манфаатдор идоралар билан биргаликда, халқаро экспертларни жалб этган ҳолда уч ой муд-

✓ ДОЛЗАРБ МАВЗУ

датда – «Давлат хизматчиларининг даромадлари, мол-мулки ва манфаатлар тўқнашувини декларация қилиш тўғрисида»ги қонун лойиҳасини ишлаб чиқиш вазифаси юклатилди.

Давлат хизматчиларининг мулкий декларация тизими коррупциянинг олдини олиш, ноқонуний бойиш ва манфаатлар тўқнашувини аниқлашнинг қудратли воситасидир. Жаҳон банки маълумотларига кўра, 160 дан ортиқ мамлакатда активлар декларацияси талаблари жорий этилган. Декларацияларнинг оммавийлиги, яъни жамоатчилик учун очиклиги уларнинг коррупцияга қарши курашишдаги аҳамиятини янада оширади, чунки фуқаролик жамияти ва журналистлар кўпинча коррупцияга қарши курашувчи органлар томонидан декларацияларнинг ҳаққонийлигини расмий текширишдаги номувофикликларни аниқлашда асосий роль **2-бетда**

Амалдаги коррупцияга қарши халқаро стандартлар, жумладан, БМТнинг Коррупцияга қарши конвенцияси, Жаҳон банкининг қатор ҳужжатлари ва бошқа ҳужжатларда давлат хизматчилари томонидан активларнинг эълон қилиниши коррупцияга қарши самарали восита эканлиги эътироф этилган. Ҳозирги кунда давлат хизматчиларининг активлари декларацияси 150 дан ортиқ мамлакатда қўлланилмоқда. Жаҳон банкининг 2018 йилги маълумотларига асосан, 149 аъзо мамлакатдан фақат 36 та-сида даромад ва мулк декларациялари талаб қилинмаган бўлиб, бу мамлакатларнинг деярли ярми Африкада жойлашган.

НОВАБРАН СОЛИҚ БЎЙИЧА 2 ТА ИМТИЁЗ ҚИСМАН БЕКОР ҚИЛИНАДИ

Президент Фармони (15.07.2020 йилдаги ПФ-6027-сон) билан ер ресурслари ва давлат мулк объектларидан фойдаланиш самарадорлигини янада ошириш чора-тадбирлари белгиланди.

Ҳужжатга мувофиқ 2020 йил 1 ноябрдан Солиқ кодексида назарда тутилган қуйидаги имтиёзлар бекор қилинади:

а) ер солиғи бўйича қуйидагилар томонидан эгаланган ер участкалари:

соғломлаштириш ҳамда дам олиш жойлари, хусусан дам олиш уйлари;

аҳолининг оммавий дам олиши ва туризм учун жойлар, агар улар тадбиркорлик фаолияти учун ажратилган бўлса;

санаторий-курорт объектлари, агар улар туристик зоналарда жойлашган бўлса;

б) мол-мулк солиғи бўйича санаторий-курорт хизматлари кўрсатиш учун фойдаланиладиган кўчмас мулк объектлари, агар улар туристик зоналарда жойлашган бўлса.

Тегишли равишда, 1 ноябрдан фойдаланилмаётган майдонларга нисбатан ер солиғининг оширилган ставкаларини қўллаш тартиби юқорида санаб ўтилган ер участкаларига татбиқ этилади. Фойдаланилмаётган соғломлаштириш ва рекреацион ер майдонлари учун оширилган солиқ ставкаларини қўллаш механизми икки ой мuddатда ишлаб чиқилиши лозим.

майдонлари, яшаш учун мўлжалланган иншоотларига, шу жумладан 1 апрелга қадар аниқланганларга нисбатан мол-мулк солиғи ва ер солиғининг оширилган ставкаларини қўллаш, шунингдек кўрсатилган солиқлар бўйича оширилган ставкаларни қўллаш натижасида юзага келган қарздорликка нисбатан пеня ҳисоблаш ва мажбурий ундириш чораларини кўриш тартиби тўхтатилган (3.04.2020 йилдаги ПФ-5978-сон Фармоннинг 4-банди «в» қисми банди). Субъект коронавирус инфекцияси тарқалишининг олдини олиш мақсадида жорий этилган чекловлар муфайли ўз фаолиятини тўхтатишга мажбур бўлган ҳолатда мазкур норма қўлланилади.

Жўкорғи Кенгес ҳамда халқ депутатлари вилоятлар Кенгашларига туристик зоналарда алоҳида санаторий-курорт объектлари эгаланган ерлар учун мол-мулк солиғи ва ер солиғининг камайтирилган ставкаларини қўллаш ёки ушбу солиқларни тўлашдан озод этиш ваколати берилди.

Бюджет ташкилотлари ва давлат корхоналари, устав фондида давлат улуши миқдори 50% ва ун-

✓ ҚОНУНЧИЛИКДАГИ ЯНГИЛИКЛАР

дан ортиқ бўлган юридик шахслар, уларнинг таркибий бўлинмаларига тегишли бўлган аҳолининг дам олиш ва саломатлигини тиклаш билан боғлиқ идоравий дам олиш уйлари, пансионатлар, санаторийлар ва бошқа объектлар (болалар дам олиш лагерларидан ташқари) босқичма-босқич хусусий секторга реализация қилинади:

Вазирлар Маҳкамаси 2020 йил 1 сентябрга қадар Тошкент вилоятининг Бўстонлик туманида жойлашган объектлар бўйича таклифларини киритиши лозим;

Иқтисодий тараққиёт ва камбағалликни қисқартириш вазирлиги Давлат активларини бошқариш агентлиги билан биргаликда уч ой мuddатда республиканинг бошқа ҳудудларида жойлашган объектлар бўйича таклифларни киритиши лозим.

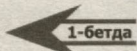
Молия вазирлиги томонидан 2021 йил учун Давлат бюджети лойиҳасини тайёрлашда республиканинг туристик зоналарида жойлашган ер участкалари, шу жумладан жисмоний шахслар фойдаланишида бўлган 1 гектардан ортиқ ер участкалари учун маҳаллий давлат ҳокимияти органлари томонидан ер солиғининг 3 бараварига охирилган ставкасини белгилаш имконияти назарда тутилиши лозим.

Ҳужжат Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базасида (lex.uz) эълон қилинган ва 15.07.2020 йилдан кучга кирди.

Олег ЗАМАНОВ.

Эслатиб ўтамиз, 2020 йил 1 апрелдан 31 декабргача бўлган мuddатда фойдаланилмаётган ишлаб чиқариш

ДАВЛАТ ХИЗМАТЧИЛАРИНИНГ МОЛ-МУЛКИ ВА ДАРОМАДИНИ ДЕКЛАРАЦИЯЛАШ КОРРУПЦИЯНИНГ ОЛДИНИ ОЛАДИМИ?

1-бетда

Хар қандай мамлакатда давлат хизматчиларининг активларини эълон қилиш тизимининг жорий этилиши унинг ижобий ва салбий томонлари ҳусусида жамоатчиликнинг қизгин муҳокамасига сабаб бўлмоқда. Шунга асосан активлар декларациясини жорий этиш тарафдорлари қуйидаги далилларни келтиради.

Биринчидан, халқаро мажбуриятлар мансабдор шахсларнинг декларациялари уларнинг мол-мулкидаги ўзгаришларни мунтазам кузатиш имконини белгилайди. БМТнинг Коррупцияга қарши конвенцияси 20-моддаси барча давлатларда «ноконуний бойиш» учун жиноий жазо жорий этишни назарда тутади, ноконуний бойишни қидириш коррупциянинг энг оддий ҳолатларини аниқлашга қаратилган.

Иккинчидан, декларациялар қўлланиладиган коррупцияга қарши курашнинг муҳим соҳаси – манфаатлар тўқнашувларининг олдини олишидир.

Учинчидан, декларация тизимини коррупцияга қарши курашда самарали қўллаш учун муҳим далил – виждонсиз (нопок) давлат хизматчиларини жавобгарликка тортишни соддалаштиришидир. Пора ёки бошқа фойда олиш далилларини исботлаш жуда қийин бўлиши мумкин. Шу билан бирга, агар мамлакатда декларацияда тўлиқ бўлмаган маълумотларни қасддан тақдим этганлик учун жиноий жавобгарлик мавжуд бўлса, ушбу норма бўйича жавобгарликка тортиш муқаррарлигини таъминлаш мумкин. Декларациялар бўлмаса, муайян мулкни сотиб олишда маблагнинг ноқонуний келиб чиқишини исботлаш учун жуда кўп ресурс ва процессуал ҳаракатлар талаб этилади. Агар декларациялар топширилган бўлса, у ҳолда декларацияларда кўрсатилмаган мулкнинг мавжуд бўлиши ўз-ўзидан қонунбузилиши ҳисобланади.

Тўртинчидан, декларацияларнинг мавжудлиги ўғирланган активларни қайтаришда муҳим роль ўйнаши мумкин. Замонавий дунёда, хорижда кўчмас мулк сотиб олганда ва мамлакатда муаммоларга дуч келганда, амалдор мамлакатни тарк этадиган вазиятлар мунтазам равишда юзага келади. Декларациялаш тизими мавжуд бўлмаганда, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи идоралар ушбу мулк ноқонуний манбалардан олинган пул билан сотиб олинганлигини исботлаши лозим. Агар декларациялар тизими самарали ишлаётган бўлса, уни исботлаш мажбурий бўлмайди, декларацияларда мулк йўқлигини кўрсатиш кифоя саналади.

Активлар декларациясини жорий этишга қаршилар қандай фикрда бўлишлари мумкин?

Биринчидан, бундай тизимни амалга ошириш ва сақлаш учун давлат томонидан қилинган бевосита ҳаражатларга урғу бериб, ушбу механизмнинг сарф-ҳаражатлари декларация тизимининг ўзига хос жиҳатларига қараб катта фарқ қилиши мумкин. Давлат энг оддий усулда сўровномаларни тўлдириш ва уларни архивлаш ҳаражатларини

ни ўз зиммасига олади. Декларацияларда кўрсатилган маълумотларни тасдиқлаш юқори сифатли тизимда амалга оширилиши сабабли жиддий ҳаражатлар талаб қилинади.

Иккинчидан, давлат билвосита йўқотишларга, жумладан, ходимларни йўқотиш хавфига дуч келади. Даромадлар ва мулк тўғрисида декларацияларни топшириш мажбурияти давлат хизматининг жозибадорлигини камайтирадиган кўшимча талабдир. Агар декларацияда яқин қариндошлар тўғрисидаги маълумотлар киритилган бўлса ва маълумотлар оммага эълон қилинса, бу мажбурият янада оғирлашади. Шахслар ишга қабул қилинишида оиласининг даромади ва мол-мулкни декларация қилиш мажбуриятини қабул қилишдан бош тортиши ва ҳусусий секторда ишлашни афзал кўриши мумкин.

Учинчидан, давлат хизматчиларининг мол-мулки тўғрисида маълумотларнинг нашр этилиши жиноятчилар учун шубҳасиз кизиқиш уйғотиши, декларация топширадиган шахсларга хавф туғдириши мумкин.

Тўртинчидан, мансабдор шахс томонидан нақд пул маблағлари ва давлат рўйхатидан ўтказилмайдиган мол-мулк тўғрисидаги маълумотларнинг тўлиқлиги ва тўғрилигини текшириш деярли мумкин эмас.

Бешинчидан, биринчи декларацияни топширишда мансабдор шахслар келгусидаги ҳаражатларни тушунтириш имкониятини таъминлаш учун нақд пул миқдори ва қимматбаҳо мулк қийматини ошириб юбориши хавфи ҳам мавжуд.

Олтинчидан, улар банк сири, мулкий ҳолати ва бошқалар билан боғлиқ қатор инсон ҳуқуқларининг бузилиши тўғрисидаги далилни алоҳида таъкидлайдилар.

Декларацияланган активлар масаласи ҳам баҳс-мунозараларнинг марказида туради. Кўпгина мамлакатларда мансабдор шахслар нафақат даромадларини, балки активларини ҳам декларация қилиши шарт. Бунда мулкнинг кенг доираси эълон қилиниши мумкин – кўчмас мулк, хар хил турдаги кўчар мулк (йўл транспорти воситалари, кемалар, қадимий қадриятлар ва санъат асарлари, ҳайвонлар (масалан, Хорватияда)), ҳатто қурилиш материаллари (масалан, Беларусда ва бошқалар), акциялар ва бошқа нарсалар, бошқа қимматли қоғозлар, берилган ссудалар, банк омонатлари ва нақд пуллардаги омонатлар.

Давлат хизматчиларининг даромадлари тўғрисидаги маълумот сингари, активлар тўғрисидаги маълумотлар ҳам маълум манфаатлар тўғрисида фикр юритишга имконият ярағати. Масалан, маълум бир парламент азоси муайян бир жойда кўчмас мулк эгаси эканлигини билиш мажбурий масала бўйича ўз позицияси тўғрисида тушунча олишга кўмаклашади. Ушбу жойнинг ҳолати билан боғлиқ хар қандай тарзда шунга ўхшаш, унга тегишли бўлган қимматли қоғозлар тўғрисидаги маълумотлар иқтисодиётнинг маълум бир соҳасидаги ташаббусларини танқидий баҳолашга имкон беради.

Шу билан бирга, ҳеч бўлмаганда баъзи тизимларда активларни декларациялашни талаб қилади-

ган муҳим сабаб молиявий аҳволни назорат қилишдир. Ҳусусан, активлар ва даромадлар тўғрисидаги маълумотлар мансабдор шахсларнинг молиявий аҳволидаги ўзгаришлар уларнинг қонуний даромадлари билан боғлиқ ёки йўқлигини баҳолашга имкон беради. Бундай ҳолларда декларацияларда активларни тўплашнинг барча мумкин бўлган турлари кўрсатилиши муҳимдир.

Ҳулоса қилиш мумкинки, жисмоний шахсларнинг даромади ва ҳаражатлари тўғрисида декларация амалиёти бутун дунёда коррупция ҳуқуқбузарликларига қарши курашишда кенг тарқалган институт ҳисобланади. Декларация, унда баён этилган маълумотларнинг ошқоралиги давлат хизматига кадр-қиммат ва кўрсатган хизматлари асосида кириш учун зарурий шарт ҳисобланади. Шунингдек, жаҳон амалиётида парламент аъзолари учун ҳам тадбиркорлик ва ҳусусий шахслар манфаатларини ҳимоя қилишни чеклашга қаратилган активларни декларациялаш тизими кенг тарқалган. Жисмоний шахсларнинг умумий декларацияси шаффофлик, ҳисобдорлик ва давлатнинг иқтисодий ўсишини қафолатлайдиган муҳим восита саналади. Хорижий давлатларда давлат мансабдор шахсларининг декларация тизимига тўлиқ ва бепул кириш имконияти учун ташкилий-ҳуқуқий тартиб-таомиллар ҳам ишлаб чиқилган.

Қайд этиш лозимки, давлат хизматчиларининг барча тоифалари учун активларни декларация қилиш тизимининг бир уринишида жорий этилиши катта ресурсларни талаб қилиб, уни тегишли тайёргарлик ишларини қилмасдан амалга ошириш қийин. Активлар декларациясини киритишда дастлаб ижро ҳокимияти, прокуратура, хавфсизлик идораларининг давлат хизматчилари, шунингдек, давлат иштирокидаги хўжалик юритувчи субъектларининг раҳбарлари билан чекланиш таклиф этилади.

Баҳодир ИСМОИЛОВ,
Бош прокуратура академияси
Коррупцияга қарши курашиш
илмий таълим маркази бошқиси;
Умид АБДУРАХИМОВ,
Бош прокуратура академияси
магистранти.

ЎЗА.

УШБУ СОНДА:	
• ДОЛЗАРБ МАВЗУ – Давлат хизматчиларининг мол-мулки ва даромадини декларациялаш коррупциянинг олдини оладими? <i>1-2-бетлар</i> • ҚОНУНЧИЛИКДАГИ ЯНГИЛИКЛАР – Ноябрдан солиқ бўйича 2 та имтиёз қисман бекор қилинади <i>1-бет</i> • СОЛИҚ СОЛИШ – Резидентлик сертификати кечиктиб топширилган	– Кечиккан ҳисобварақ-фактура – Хориждик шахсдан нотуғур жойни ижарага олишда ҚҚС – Тўқимачилик корхоналари имтиёзлар ва преференциялар <i>3-бет</i> • ЖАВОБ БЕРАМИЗ – Асосий воситаларни сотишда солиқлар – Норезидентнинг даромадларидан солиқ – Нормадан ортиқча хизмат сафари ҳаражатлари – Тўлиқ бўлмаган бандлик: таътил пули ҳисоб-китоби
– ҚҚСни ҳисобга олиш учун ҳисобварақ-фактура зарур <i>4-бет</i> • ЎЗБЕКИСТОН ҚОНУНЧИЛИГИДАГИ ЯНГИЛИКЛАР • Идоравий меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар: – ЎЗР ДСҚнинг «Солиқ аудитини ўтказиш тўғрисидаги низомни тасдиқлаш тўғрисидаги қарори»; – ЎЗР молия вазирининг «Ўзбекистон Республикаси Бухгалтерия ҳисобининг миллий стандарти (4-сонли БХМС) «Товар-моддий захиралар»ни тасдиқлаш ҳақида»ги буйруғи <i>5-12-бетлар</i>	• БУХГАЛТЕРГА ЁРДАМ – 2020 йилнинг июль ойи учун жисмоний шахслар даромадидан олинмаган солиқ ва бошқа мажбурий бадаллар ҳисоб-китоби услубияти <i>13-14-бетлар</i> • БОЖХОНА – Божхона брокерлари нималарни таклиф қилмоқда – National Interest Россиянинг галла экспортини чеклаш ҳақидаги қарордан хавотирда – Инвесторларга имтиёзлар <i>15-16-бетлар</i>

Таҳририят аноним хатларга муносабат билдирмаслиққа ҳақли, лекин қонун ҳужжатларида белги-лангандан ташқари ҳолларда респондентнинг хоҳишига кўра у ҳақдаги ахборотни учинчи шахсларга бермаслиги мумкин.

«СБХ» газетасида эълон қилинган материалларни тўлиқ ёки қисман кўчириб босиш, электрон ва бошқа манбаларда қўпайтириш, тарқатишга фақат «NORMA davriy nashrlari» МЧЖ билан тузилган шартнома асосида йўл қўйилади.

РЕЗИДЕНТЛИК СЕРТИФИКАТИ КЕЧИКИБ ТОПШИРИЛГАН

? Шартнома шартларига кўра корхонамиз норезидентнинг Ўзбекистон Республикасидаги манбалардан олинган даромадидан солиқни ушлаб қолмайди. Ўз маблағларимиз ҳисобидан солиқ тўлаймиз ва корхона харажатларига киритамиз. Норезидент даромадлар тўланганидан кейин ўз мамлакатининг резидентлик сертификати тақдим этган.

Корхонамиз даромадларни тўлашда норезидентнинг даромадларидан солиқни ушлаб қолмаслиги тўғриси бўлади?

– Норезидентнинг Ўзбекистон Республикасидаги манбалардан олинган ва доимий муассаса билан боғлиқ бўлмаган даромадларидан олинган солиқ норезидентга даромад тўловчи солиқ агенти томонидан ҳисоблаб чиқарилади ва ушлаб қолинади. Солиқнинг ушлаб қолиниши солиқ тўловчининг даромадларидан бундай даромадларнинг ҳар бир тўлови пайтида амалга оширилади (СК 351-м. 1-қ.).

Солиқ суммаси норезидентга даромадни тўлаш санасидаги ЎЗР МБ томонидан белгиланган курс бўйича миллий валютада, ҳисоблаб чиқарилади ва тўланади (СК 354-м. 3-қ.).

Ўзбекистон Республикаси халқаро шартнома тузган мамлакатнинг солиқ резиденти даромад олувчи ҳисоблан-

са, солиқ агенти солиқ солишдан озод этиш ёки пасайтирилган ставкани мустақил равишда қўллашга ҳақли бўлади. Бунинг учун норезидент жорий йилда даромад тўланган санадан кечиктирмай резидентлик сертификати тақдим этиши лозим.

Резидентлик сертификати мавжуд бўлмаганда даромад тўланадиган санада солиқ агентидан халқаро шартномаларни қўллаш учун асос йўқ бўлади. У норезидентдан солиқ суммасини ушлаб қолиши шарт. Корхона норезидентдан солиқни ушлаб қолмасдан ўз маблағлари ҳисобидан тўлайдиган бўлса, бундай харажат солиқ базасини аниқлашда чегириб ташланмайдиган харажатлар жумласига киритилади (СК 317-м. 11-б.).

КЕЧИККАН ҲИСОВВАРАҚ-ФАКТУРА

? Хизматларни бажарувчи хизматлар олинган ойдан кейинги ойнинг 23-санасида ҚҚС ажратиб кўрсатилган ҳолда қозғош шаклидаги ҳисовварақ-фактурани буюртмачига берган. Ўтган ой учун ҚҚС ҳисоб-китоби солиқ инспекциясига топширилган. Бажарувчининг ҚҚС ҳисоб-китобида ҳисовварақ-фактура ўз вақтида киритилган, буюртмачи эса уни ўз Ҳисоб-китобига кирита олмаган. Буюртмачи кирувчи ҳисовварақ-фактурани кечикиб олганлиги сабабли кейинги ойдаги ҚҚС ҳисоб-китобида акс эттириши мумкинми?

– Йўқ, мумкин эмас. Ҳисовварақ-фактура ёки хизматлар бажарилганлиги далилини тасдиқловчи бошқа ҳужжат расмийлаштирилган (имзоланган) сана хизматларни реализация қилиш бўйича айланма амалга оширилган сана ҳисобланади (СК 242-м. 4-қ.).

Ҳисовварақ-фактура ҳужжатда кўрсатилган битта ой ва санада бажарувчида Кўшилган қиймат солиғи ҳисоб-китобига 5-«Реализация қилинган товарлар (хизматлар) бўйича ҳисовварақ-фактуралар (ҳисовварақ-фактура ўрнини босадиган ҳужжатлар) реестри» иловасида, буюртмачида эса 4-«Ха-

рид қилинган товарлар (хизматлар) бўйича ҳисовварақ-фактуралар (ҳисовварақ-фактура ўрнини босадиган ҳужжатлар) реестри» иловасида акс эттирилади (1-илова, АВ томонидан 24.02.2020 йилда 3221-сон билан рўйхатдан ўтказилган). Буюртмачи у бўйича ҳисовварақ-фактурани кўрсатса ва кейинги ойдан ҚҚСни ҳисобга олса, солиқ инспекцияси ушбу далил бўйича талабномани унинг манзилига юборади.

Буюртмачи олинган хизматларни ҚҚС билан акс эттирган олдинги ойдаги аниқлаштирилган ҚҚС ҳисоб-китобини топшириши лозим.

ХОРИЖЛИК ШАХСДАН НОТУРАР ЖОЙНИ ИЖАРАГА ОЛИШДА ҚҚС

? Корхона жисмоний шахс – ЎзР норезидентидан нотураар жойни ижарага олади. Биз ижара тўлови суммасидан келиб чиқиб ҚҚС ҳисоблаймиз ва ўз маблағларимиздан бюджетга тўлаймиз. Жисмоний шахс – ЎзР норезидентидан нотураар жойни ижарага олганда ҳақиқатда бюджетга тўланган ҚҚС суммаси ҚҚС ҳисоб-китобининг қайси сатрларида акс эттирилади?

ҚҚС тўловчилари СКнинг 237-моддасида белгилаб берилган.

Жисмоний шахслар – ЎзР норезидентлари ушбу моддада қайд этилмаган ва улар ҚҚС тўловчилари

бўлиб ҳисобланмайди. Сиз ижара тўлови суммасидан келиб чиққан ҳолда ҚҚС ҳисоблашингиз ва уни бюджетга тўлашингиз керак эмас.

ТЎҚИМАЧИЛИК КОРХОНАЛАРИГА ИМТИЁЗЛАР ВА ПРЕФЕРЕНЦИЯЛАР

? Ташкилот (МЧЖ) ишлаб чиқариш ва тўқимачилик маҳсулотлари савдоси билан шуғулланади. Товарларни қайта сотиш бўйича айланмалар тайёр маҳсулотни реализация қилиш бўйича айланмадан ошади. Президентнинг 5.05.2020 йилдаги ПФ-5989-сон Фармони-нинг 2-бандига мувофиқ тўқимачилик саноати корхоналари 2022 йил 1 январга қадар хом ашё ва материаллар импортига божхона божларини тўлашдан озод этилган. Кийим-кечак ишлаб чиқариши учун импорт матоларни олиб келамиз.

1. Товарларни қайта сотиш бўйича айланмалар ўзи ишлаб чиқарган тайёр маҳсулотни реализация қилиш бўйича айланмалардан ошадиган бўлса, корхона ушбу имтиёзни қўллаши мумкинми?

2. ПФ-5989-сон Фармоннинг 3-бандида қандай норма белгиланган?

1 «Тўқимачилик ва тикув-трикотаж саноатини қўллаб-қувватлашга доир кечиктириб бўлмайдиган чора-тадбирлар тўғрисида»ги Фармоннинг (5.05.2020 йилдаги ПФ-5989-сон) 2-бандида Рўйхатга (ПФ-5989-сон Фармонга илова) импорт қилинадиган хом ашё ва материаллар 2022 йил 1 январга қадар божхона божи тўлашдан озод этилиши назарда тутилади.

Бунда корхона фаолияти тури – ишлаб чиқариш ёки савдо бўлиши аҳамиятга эга эмас. Шунингдек импорт мақсадлари кўрсатилмаган. Рўйхатга киритилган хом ашё ва материаллар маҳсулот ишлаб чиқариш ва реализация қилиш учун импорт қилиниши мумкин. Имтиёз муайян товарлар учун эмас, балки импорт қилинган товарлар учун тақдим этилган.

2 ПФ-5989-сон Фармоннинг 3-бандида Солиқ кодексига белгиланганидан фарқ қиладиган ҚҚСни қоплашнинг соддалаштирилган тартиби белгиланган.

2020 йил 1 майдан 31 декабрга қадар ҚҚСни қайтаришнинг соддалаштирилган тартиби амал қилади, унга биноан экспорт қилинадиган тўқимачилик ва тикув-трикотаж товарлар (хизматлар) учун фойдаланилган, ҳақиқатда олинган товарлар (хизматлар) бўйича тўланиши лозим бўлган (тўланган) ҚҚС тўқимачилик ва тикув-трикотаж саноати корхонасининг тижорат банклариданги ҳисобрақамига келиб тушган валюта тушуми суммасидан қатъи назар ҳисобга олинади. Калава ва тола экспорти бундан мустасно.

ҚҚСни қоплашнинг соддалаштирилган тартибидан тўқимачилик ва тикув-трикотаж корхоналари куйидаги шартларда фойдаланишлари мумкин:

• улар томонидан охириги 12 ой давомида товарлар экспорти амалга оширилганда;

• экспорт қилинган товарлар бўйича 10 минг АҚШ доллари-дан кўп миқдорда муддати ўтган дебиторлик қарздорлик мавжуд бўлмаган тақдирда. Экспорт БЮД расмийлаштирилган кундан эътиборан 180 календарь кун ичида валюта тушуми экспорт қилувчининг банк ҳисобрақамига келиб тушмаган тақдирда, дебитор қарздорлик муддати ўтган деб ҳисобланади.

Корхонагиз ҚҚСни қайтаришнинг соддалаштирилган тартибини қўлайдиган бўлса, валюта тушуми эса экспорт БЮД расмийлаштирилган кундан эътиборан 180 календарь кун ичида экспорт қилувчининг банк ҳисобрақамига келиб тушмаган тақдирда ёки камерал назорати қайтарилиши маълум қилинган ҚҚС тўғрисидаги олинмаганлигини аниқлаган бўлса, қопланган ҚҚС суммасини (ёки унинг бир қисmini) 5 кун ичида пеня ҳисобланган ҳолда бюджетга тўлаши лозим.

АСОСИЙ ВОСИТАЛАРНИ СОТИШДА СОЛИҚЛАР

? МЧЖ балансида Тошкентдаги квартира ҳисобда туради. Уни қолдиқ қиймати бўйича ходимга сотиш режалаштирилмоқда. Ушбу битимга қандай солиқлар солинади?

- Корхонада асосий воситаларни (квартирани) сотишда активнинг чикиб кетишидан молиявий натижа ҳисобланади. Сотилган қўрилган фойда ёки зарар сотиш харажатлари, ҚҚС ва квартирани қайта баҳолаш сальдосини ҳисобга олган ҳолда сотиш нархи ва қолдиқ қиймати ўртасидаги фарқ сифатида аниқланади (СК 298-м.; АВ томонидан 20.01.2004 йилда 1299-сон билан рўйхатдан ўтказилган 5-сон БҲМСнинг 53-б.).

Фойда солиғи

АВни сотишдан олинган фойда корхонада фойда солиғини ҳисоблашда жами даромад таркибига киритилади (СК 297-м. 3-қ. 6-б.; 298-м.). АВни сотишдан қўрилган зарар СК 305-моддаси бўйича чегириб ташлаш асосларига мувофиқ келадиган бўлса, фойда солиғини ҳисоблашда чегириб ташланади.

Қўшилган қиймат солиғи

АВни сотиш ҚҚС солинадиган айланма ҳисобланади (СК 239-м. 1-қ. 1-б.).

ҚҚС бўйича солиқ базаси ҚҚСни ҳисобга олмаган ҳолда сотилаётган АВ объекти қийматидан келиб чиққан ҳолда аниқланади. Бунда 1.01.2020 йилдан бошлаб солиқ базаси сотилаётган АВ объектнинг қолдиқ қийматидан кам бўлмаслиги лозим (СК 248-м. 1-қ.).

Айланмадан олинган солиқ

Айланмадан олинган солиқни тўловчи учун АВни сотишдан олинган фойда жами даромадга киритилади ва унга солиқ солинади (СК 463-м.). Сотилган зарар солиқ базасини камайтирмайди.

Мол-мулк солиғи

Мол-мулк солиғи бўйича солиқ базаси объект сотилган ойдан бошлаб камайтирилади. Солиқ даври мобайнида солиқ базаси ўзгарганда юридик шахслардан олинган мол-мулк солиғи суммаси тўғрисида аниқлаштирилган маъ-

лумотнома тақдим этилади. Бунда солиқ даврининг қолган қисми учун бўнак тўловларига ўзгарган солиқ суммасига тенг улушларда тузатиш киритилади (СК 413-м., 417-м. 7-қ.).

Жисмоний шахсда солиқ оқибатлари юзага келмайди.

НОРЕЗИДЕНТНИНГ ДАРОМАДЛАРИДАН СОЛИҚ

? Резидент ташиқлот 2020 йил 5 июнда хизматлар импортга бўнак тўловлари билан ҳақ тўлади. Баъжарилган ишлар далолатномаси 2020 йил 6 июлда расмийлаштирилган.

Норезидентнинг даромадларидан тўлов манбаида солиқ қачон ва қандай курс бўйича ҳисобланади ва тўланади?

- Умумий қоидага кўра, солиқ солиш ҳисоблаш усули билан амалга оширилади (СК 78-м.).

Бироқ солиқ тўловчининг тўлов манбаидаги даромадларига махсус қоидага кўра солиқ солинади: солиқ суммаси норезидентга даромадни тўлаш санасидаги Ўзбекистон Республикаси Мар-

казий банки томонидан белгиланган курс бўйича миллий валютада ҳисоблаб чиқарилади ва тўланади (СК 354-м. 3-қ.). Нақд пул ва (ёки) нақд пулсиз шаклда пулларни бериш норезидентга бундай тўлаш амалга ошириладиган жойидан қатъи назар, даромадни тўлаш деб эътироф этилади (СК 354-м. 6-қ. 1-б.).

Замира Жўраева, «Norma» МЧЖ эксперти.

НОРМАДАН ОРТИҚЧА ХИЗМАТ САФАРИ ХАРАЖАТЛАРИ

? Корхона ходимларни хоризга хизмат сафарига юборди. Хизмат сафари харажатлари учун тўловни нормадан ортиқча тўлаётти. Солиқ кодексига харажатларга киритиш мақсадларида суткалик харажатлар нормалари белгиланмаган. Хоризга чет эл сафарларида тўланадиган нормадан ортиқча суткалик харажатлар учун тўловлар фойда солиғи бўйича солиқ базасидан чегириладими?

- Фойда солиғини ҳисоблашда солиқ базасидан ҳужжатлар билан расмийлаштирилган ва иқтисодий жиҳатдан ўзини оқлаган харажатлар чегирилади. Ҳар қандай харажатлар, башарти улар ҳеч бўлмаганда куйидаги шартлардан бирига мувофиқ келган тақдирда, иқтисодий жиҳатдан ўзини оқлаган харажатлар деб эътироф этилади (СК 305-м.):

- 1) даромад олишга қаратилган фаолиятни амалга ошириш мақсадида қилинган бўлса;
- 2) шундай тадбиркорлик фаолиятини сақлаб туриш ёки ривожлантириш учун зарур бўлса ёхуд хизмат қилса ва харажатларнинг тадбиркорлик фаолияти билан алоқаси аниқ асосланган бўлса;
- 3) қонун ҳужжатларининг қоидаларидан келиб чиқса.

Хоризга хизмат сафарларида суткалик харажатлар учун тўловларни нормадан ортиқча тўлаш юзасидан харажатлар ҳеч бўлмаганда ушбу шартлардан бирига мувофиқ келса, улар фойда солиғини ҳисоблашда чегириб ташланади. Корхонанинг локал ҳужжатларида хизмат сафарлари чоғидаги нормативдан ортиқча суткалик харажатлар миқдорини қайд этишингиз ва тадбиркорлик фаолиятини амалга оширишда уларга бўлган заруратни асослаб беришингиз лозим.

? Карантин даврида ишлар ҳажми камайганлиги муносабати билан ходимлар ҳақиқатдан ишланган вақт учун ҳақ тўланадиган тўлиқ бўлмаган иш кунига ўтказилган. Улардан бири таътилга чиқмоқчи. Ушбу давр учун таътил пулини тўлашда ўртача ойлик иш ҳақини ҳисоблаш учун қандай сумма: иштат эъзавади бўйича маошми ёки ушбу давр учун ҳақиқатдан ишланган вақтга мувофиқ ҳисобланган иш ҳақи суммаси олиниши лозимми?

Тўлиқ бўлмаган бандлик: таътил пули ҳисоб-китоби

- Ходимларни ишланган вақтга мутаносиб равишда ҳақ тўлаш тизимига ўтказиб, уларга тарификацияга мувофиқ ҳақ тўлайсиз. Айнан ишланган ҳар бир соат учун муайян тарифга мувофиқ ҳақ тўланади. Меҳнат ҳақи ўзгаришини ходимлар билан келишиб олиш, меҳнат шартномасига кўшимча битим тузиш лозим.

Таътиллار вақтига ҳақ тўлаш учун ўртача ойлик иш ҳақи ҳисоблаб чиқариш кунига тарификация бўйича белгиланган иш ҳақи ёки лавозим маошини ушбу белгиланган иш ҳақи ёки лавозим маошидан ошган сумманинг 1/12 га (6 ой тўлиқ ишлаганларга 1/6 га; 7 ой тўлиқ ишлаганларга 1/7 га ва х.к.) оширган ҳолда ҳисоблаб чиқарилади (Тартибнинг 1-банди, ВМнинг 11.03.1997 йилдаги 133-сон қарориغا 6-илова).

Бинобарин, ушбу даврда таътилга чиқмоқчи бўлган ходимга таътил пулини ҳисоблашда ўртача ойлик иш ҳақи охириги ой учун ҳисобланган ҳақиқий иш ҳақидан келиб чиққан ҳолда тариф бўйича тўловлар суммаси қисмини оширган ҳолда ҳисобланади. Улар жумласига ишбай иш

ҳақи, мукофотлар, кўшимча тўловлар, устама-лар ва ижтимоий солиқ солинадиган бошқа тўловлар киритилади.

ҚҚСНИ ҲИСОБГА ОЛИШ УЧУН ҲИСОВВАРАҚ- ФАКТУРА ЗАРУР

? Корхона ҚҚС тўловчи ҳисобланади. Балансида автомашина бор, унга корпоратив пластик картадан ҳақ тўланган ҳолда бензин куйилади ва ишлаб чиқариш эҳтиёжлари учун фойдаланилади. АЁҚШ бизга ЭХФ тақдим этмайди ва улар ҚҚС ҳисоб-китобига 4-иловада акс эттирилмайди.

Мазкур ҳолатда бензин бўйича ҚҚС қандай тўғри ҳисобга олинади?

- Кирувчи ҚҚСни ҳисобга олиш учун белгиланган шартлар қаторида куйидаги шарт ҳам мажбур: олинган товарларга (хизматларга) солиқ тўловчи ҳисобварақ-фактура ёки етказиб берувчи томонидан тақдим этилган солиқ суммаси алоҳида ажратиб кўрсатилган бошқа ҳужжат олиши ҳамда товарларни (хизматларни) етказиб берувчи солиқ тўловчи сифатида рўйхатдан ўтказиши лозим (СК 266-м. 1-қ. 2-б.).

Ҳисобварақ-фактура ёки етказиб берувчи томонидан тақдим этилган солиқ суммаси алоҳида ажратиб кўрсатилган бошқа ҳужжатни олмасдан туриб сиз солиқни ажратиб кўрсатишга ва уни ҳисобга олишга ҳақли бўлмайсиз.

АЁҚШ корпоратив пластик картадан ҳақ тўлаган ҳолда бензинни реализация қилаётганда корхонангизга ҳисобварақ-фактурани тақдим этиши шарт (30.10.2018 йилдаги ПФ-5564-сон Фармоннинг 1-банди «в» кичик банди).

Азизахон ТИШХҲАЕВА, «Norma» МЧЖ эксперти.

учун масъул бўлган шахсда сақланиши лозим.

Тўлиқ ёки қисман тўлдирилмаган ишончномаларни бериш тақиқланади.

Ишончнома электрон шаклда расмийлаштирилганда ишонч билдирилаётган шахснинг имзо намунаси реквизити тўлдирилиши талаб этилмайди.

97. Ишончноманинг амал қилиш мuddати товар-моддий захираларни олиш ва олиб чиқиш кетиш имкониятига боғлиқ равишда белгиланади, бироқ қонун ҳужжатларида белгиланган мuddатдан ошмаслиги керак.

98. Ишончли шахсни унга берилган амал қилиш мuddати ҳали тугамаган ишончномалар бўйича товар-моддий захираларни олиш ҳуқуқидан маҳрум қилишда уларни олувчи дарҳол тегишли ишончномаларнинг бекор қилинганлиги ҳақида етказиб берувчини хабардор қилади. Бундай хабарнома олинган пайдан бошлаб бекор қилинган ишончнома бўйича товар-моддий захираларни бериш тўхтатилади.

99. Ишончли шахс товар-моддий захираларни олгандан сўнг топшириқлар бажарилганлиги ва у олган товар-моддий захиралар оморбора (омборхонага) топширилганлиги тўғрисидаги ҳужжатларни ташкилот бухгалтериясига ёки тегишли моддий жавобгар шахсга тақдим этади.

Фойдаланилмаган ишончномалар амал қилиш мuddати туган кундан кейинги санада уни берган ташкилотга қайтарилгани керак.

Фойдаланилмаган ишончноманинг қайтарилганлиги тўғрисида ишончномалар дафтарига («Топшириқ бажарилганлигини тасдиқлайдиган ҳужжатнинг рақами ва санаси» устунида) ёки берилган ишончномаларни ҳисобга олиш журналида («Ишончнома бўйича топшириқлар бажарилганлиги тўғрисидаги қайдлар» устунида) қайд этилади.

Қайтарилган фойдаланилмаган ишончномалар «Фойдаланилмаган» ёзуви билан сўндирилади ва уларни рўйхатдан ўтказиш учун жавобгар бўлган шахс томонидан ҳисобот йили охирига қадар сақланади.

Ҳисобот йили тугаган фойдаланилмаган ишончномалар йўқ қилинади ва бу ҳақда тегишли далолатнома тузилади.

Амал қилиш мuddати тугаган ишончномалардан фойдаланиш тўғрисида ҳисобот бермаган шахсларга янги ишончномалар берилмайди.

100. Ишончномалар амал қилиш мuddатидан қатъи назар товар-моддий захираларнинг дастлабки берилишида етказиб берувчида қолдирилади. Товар-моддий захираларни қисмларга бўлиб беришда ҳар бир берилган қисмга юкхат (қабул қилиш-топшириш далолатномаси ёки бошқа тегишли ҳужжат) тузилади, унда ишончнома рақами ва у берилган сана кўрсатилади.

Бундай ҳолларда юкхатнинг (қабул қилиш-топшириш далолатномаси ёки бошқа тегишли ҳужжатнинг) бир нусхаси товар-моддий захираларни олувчига берилади, бошқаси етказиб берувчида қолади ҳамда ишончномага кўра бойликларни бериш устидан кузатув ва назорат учун қўлланилади.

Товар-моддий захиралар берилгандан кейин ишончнома ишончномалар бўйича топширилаётган бойликларнинг охириги туркумини бериш учун ҳужжат билан бирга бухгалтерияга топширилади.

101. Ташкилот ишончномалари бўйича товар-моддий захиралар қуйидаги ҳолларда берилмайди:

тўлдириш тартибини бузган ҳолда ёки тўлдирилмаган реквизитлар билан берилган ишончномалар тақдим этилганда; тузатиш ва бўялган жойлари мавжуд бўлган ишончномалар тақдим этилганда;

ишончномада кўрсатилган шахснинг паспорти тақдим этилмаганда;

ишончнома берилган мuddат тугаганда;

қабул қилиб олувчидан ишончнома бекор қилинганлиги тўғрисида хабар олинганда;

унинг номидан ишончнома берилган юридик шахснинг фаолияти тўхтатилади.

102. Ишончномалар беришнинг белгиланган тартибига риоя этилиши ҳамда товар-моддий захираларни ишончномалар бўйича бериш устидан назорат қилиш ташкилот раҳбари томонидан белгиланган масъул шахс зиммасига юкланади.

13-БОБ. ТОВАР-МОДДИЙ ЗАХИРАЛАРНИ ҲИСОБГА ОЛИШ ТИЗИМЛАРИ

103. Махсулот ишлаб чиқариш, товарларни сотиш, ишларни бажариш ва хизматлар кўрсатиш жараёнининг характери ва хусусиятларидан келиб чиқиб, товар-моддий захиралар ҳисоби узлуксиз (доимий) ёки даврий ҳисобга олиш тизимларидан бири бўйича амалга оширилиши мумкин.

104. Товар-моддий захираларнинг узлуксиз (доимий) ҳисобга олиш тизимидан фойдаланилганда товар-моддий захираларни ҳисобга олиш сўтларида уларнинг келиб тушиши ва чиқиб кетиши бўйича операциялар батафсил акс эттириб борилади.

Товар-моддий захираларни узлуксиз (доимий) ҳисобга олиш тизимида бутун ҳисобот даври мобайнида товар-моддий захираларнинг қолдиги суммалари ва сотилган (чиқиб кетган) захираларнинг таннархи тўғрисидаги маълумотлар олинishi мумкин. Сотилган товар-моддий захираларнинг таннархи, улар сотиб борилишига қараб сотилган махсулот (товарлар, ишлар, хизматлар) таннархини ҳисобга олиш сўтларида акс эттирилади.

105. Даврий ҳисобга олиш тизими қўлланилганда ҳисобот даври мобайнида товар-моддий захираларни ҳисобга олувчи сўтларда уларнинг келиб тушиши ва чиқиб кетишининг батафсил ҳисоби юритилмайди.

Товар-моддий захираларнинг ҳақиқатдаги мавжудлиги уларни инвентаризация қилиш натижалари бўйича аниқланади. Сотилган (чиқиб кетган) товар-моддий захираларнинг таннархи уларни инвентаризация қилиш якунланишига қадар аниқланиши мумкин эмас.

Сотилган (чиқиб кетган) товар-моддий захираларнинг таннархи давр бошидаги қолдиқ суммаси ва давр мобайнида тушумларни қўшиш ҳамда давр охиридаги қолдиқ суммасини айириш йўли билан аниқланади.

Товар-моддий захираларни ҳисобга олишнинг қўлланиладиган тизими ташкилотнинг ҳисоб сиёсатида акс эттирилиши лозим.

14-БОБ. АХБОРОТЛАРНИ ЁРИТИБ БЕРИШ

106. Молиявий ҳисоботда қуйидагилар ёритиб берилиши лозим:

товар-моддий захиралар қийматини аниқлашда қабул қилинган ҳисоб сиёсати, шу жумладан товар-моддий захиралар қийматини баҳолашнинг қўлланиладиган усуллари;

товар-моддий захираларнинг якуний баланс суммаси ва баланс суммаси ташкилотга мувофиқ келадиган таснифда;

сабабларини баён этган ҳолда, товар-моддий захираларни реализация қилишнинг соф қийматига қадар жиддий ҳисобдан чиқариш;

ҳар қандай қисман ҳисобдан чиқарилган суммани тиклаш суммаси;

ҳўжалик фаолиятининг ҳисобдан чиқарилган товар-моддий захираларни тиклашга олиб келган ҳолатлари ёки воқеалари; мажбуриятлар учун кафолат сифатида гаровга қўйилган товар-моддий захираларнинг баланс қиймати;

ҳисобот даврида чиқиб кетадиган товар-моддий захиралар таннархи.

ЎЗБЕКИСТОН ҚОНУНЧИЛИГИДАГИ ЯНГИЛИКЛАР

• ИДОРАВИЙ МЕЪЁРИЙ-ҲУҚУҚИЙ ҲУЖАТЛАР:

- ЎзР ДСҚнинг «Солиқ аудитини ўтказиш тўғрисидаги низомни тасдиқлаш тўғрисида»ги қарори;
- ЎзР молия вазирининг «Ўзбекистон Республикаси бухгалтерия ҳисобининг миллий стандарти (4-сонли БҲМС) «Товар-моддий захиралар»ни тасдиқлаш ҳақида»ги буйруғи.

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ДАВЛАТ СОЛИҚ ҚЎМИТАСИНING ҚАРОРИ

СОЛИҚ АУДИТИНИ ЎТКАЗИШ ТЎҒРИСИДАГИ НИЗОМНИ ТАСДИҚЛАШ ТЎҒРИСИДА*

Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги томонидан 2020 йил 30 июнда рўйхатдан ўтказилди, рўйхат рақами 3251

Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодексининг 140-моддасига мувофиқ, Ўзбекистон Республикаси Давлат солиқ қўмитаси қарор қилади:

1. Солиқ аудитини ўтказиш тўғрисидаги низом иловага мувофиқ тасдиқлансин.
2. Мазкур қарор расмий эълон қилинган кундан бошлаб кучга киради.

Давлат солиқ қўмитаси раиси
Ш.КУДБИЕВ,

Тошкент ш.,
2020 йил 18 май
2020-17-сон.

ЎзР ДСҚнинг 2020 йил 18 майдаги 2020-17-сон қарорига
ИЛОВА

СОЛИҚ АУДИТИНИ ЎТКАЗИШ ТЎҒРИСИДАГИ НИЗОМ

Мазкур Низом Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодексига (бундан буён матнда Солиқ кодекси деб юритилади) мувофиқ солиқ аудитини ўтказиш тартибини белгилайди.

1-БОБ. УМУМИЙ ҚОИДАЛАР

1. Солиқ аудити солиқ органлари томонидан солиқ тўловчининг муайян давр учун солиқлар ва йиғимларнинг ҳисоблашни ҳамда тўланишининг тўғрилигини текшириш мақсадида, унинг бухгалтерия, молия, статистика, банк ҳамда бошқа ҳужжатларини ўрганиш ва таққослаш йўли билан ўтказилади.

2. Жиноят иши доирасида солиқ тўловчининг молия-ҳужалик фаолиятини тафтиш этиш Ўзбекистон Республикасининг Жиноят-процессуал кодекси ва Солиқ кодекси талаблари асосида ўтказилади.

3. Солиқ аудити қуйидаги солиқ тўловчиларда ўтказилади: солиқ органида хавфни таҳлил этиш автоматлаштирилган ахборот тизими («Таҳлика-таҳлил» дастурий маҳсулоти) орқали аниқланган, юқори даражадаги таваккалчилик (солиқ хавфи) тоифасига мансуб бўлган солиқ тўловчиларда;

камерал солиқ текшируви натижаси бўйича солиқ органининг талабномасига жавобан аниқлаштирилган солиқ ҳисоботини тақдим этмаган (шу жумладан, аниқлаштирилган талабномадан кейин), аниқланган тафовутлар бўйича асос келтирмаган ёки тақдим қилинган асосномалар етарли эмас деб топилган юқори даражадаги таваккалчилик (солиқ хавфи) тоифасига мансуб бўлган солиқ тўловчиларда;

ихтиёрий тугатилаётган солиқ тўловчиларда; жинорий иш қўзғатилган солиқ тўловчиларда; аввал ўтказилган солиқ аудити чоғида солиқ органига маълум бўлмаган янги ҳолатлар аниқланган солиқ тўловчиларда.

4. Солиқ аудити доирасида солиқ органлари томонидан солиқ тўловчига ҳужжатлар электрон ҳужжат тарзида солиқ тўловчининг шахсий кабинетига юборилади. Юборилган ҳужжатлар солиқ тўловчи томонидан ўқиб чиқилганидан кейин, лекин ушбу ҳужжат жўнатилган санадан эътиборан уч кундан кечиктирмай олинган деб ҳисобланади.

Агар солиқ тўловчида солиқ тўловчининг шахсий кабинети мавжуд бўлмаса, ҳужжатлар буюртма хат қилиб почта орқали юборилади ва улар жўнатилганидан сўнг беш кундан кейин олинган деб ҳисобланади.

Ҳужжатлар солиқ тўловчига ёки унинг вакилига шахсан мазкур ҳужжатлар олинган сана кўрсатилган ҳолда имзо қўйдириб топширилиши мумкин.

2-БОБ. СОЛИҚ АУДИТИНИ ТАЙИНЛАШ

5. Солиқ аудити солиқ тўловчиларни олдиндан хабарнома юбориш орқали амалга оширилади, бундан мазкур банднинг иккинчи хатбошида назарда тутилган ҳолат мустасно.

Агар солиқларни тўлашдан бўйин товлаш белгилари мавжуд бўлса, Йирик солиқ тўловчилар бўйича ҳудудлараро давлат солиқ инспекцияси, Қорақалпоғистон Республикаси,

*Ушбу қарор Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базасида (lex.uz) эълон қилинган ва 30.06.2020 йилдан кучга кирди.

виюятлар ва Тошкент шаҳар давлат солиқ бошқармалари Ўзбекистон Республикаси Давлат солиқ қўмитаси билан келишган ҳолда солиқ тўловчини олдиндан хабардор қилмасдан солиқ аудитини бошлайди.

Солиқ тўлашдан бўйин товлаш белгилари Солиқ кодексининг 223-моддасига асосан аниқланади.

6. Солиқ аудитини ўтказиш учун солиқ органи раҳбарининг (раҳбар ўринбосарининг) буйруғи солиқ тўловчи томонидан тақдим этилган солиқ ҳисоботларини ва (ёки) солиқ тўловчининг фаолияти тўғрисида солиқ органида мавжуд бошқа маълумотларни ўрганиш ва таҳлил қилиш асосида солиқ аудити дастури тайёрлангандан кейин чиқарилади.

Солиқ аудитини ўтказиш тўғрисидаги буйруқ билан уни ўтказиш дастури ҳам тасдиқланади.

Жиноят иши юзасидан ўтказиладиган солиқ аудити учун буйруқ тафтиш ўтказиш тўғрисида қабул қилинган қарор ёки ажрим солиқ органига келиб тушган кундан бошлаб икки иш куни мобайнида чиқарилади.

7. Тугатилаётган солиқ тўловчиларда рўйхатдан ўтказилган тегишли органдан солиқ органи хабардор қилинган кундан бошлаб уч иш куни мобайнида солиқ аудитини амалга оширишга киришади.

Фаолиятини доимий муассаса орқали амалга ошираётган Ўзбекистон Республикасининг норезиденти тугатилаётганда, солиқ аудити унинг солиқ органида ҳисобга қўйилишига асос бўлган ҳужжатларда кўрсатилган муддат тугаган кундан бошлаб уч иш куни мобайнида бошланиши лозим.

Тугатилаётган солиқ тўловчида солиқ аудитини ўтказиш тўғрисида буйруқ аудитини ўтказиш дастури тайёрланган кундан сўнг уч иш кунидан кечиктирмасдан чиқарилади.

8. Солиқ аудити:

Қорақалпоғистон Республикаси, виюятлар ва Тошкент шаҳар давлат солиқ бошқармалари томонидан ўз ҳудудида солиқ тўловчи сифатида рўйхатдан ўтган солиқ тўловчиларда;

йирик солиқ тўловчилар бўйича ҳудудлараро давлат солиқ инспекцияси томонидан йирик солиқ тўловчиларда;

Давлат солиқ қўмитаси томонидан юқори даражадаги таваккалчилик (солиқ хавфи) тоифасига мансуб бўлган солиқ тўловчиларда.

Солиқ аудитида иштирок этиш учун бошқа солиқ органларининг мансабдор шахслари жалб этилиши мумкин.

9. Солиқ аудитини ўтказиш тўғрисидаги буйруқда қуйидагилар кўрсатилиши лозим:

солиқ аудити ўтказиш учун асослар;

солиқ тўловчининг номи ва идентификация рақами;

солиқ аудитини ўтказувчи шахсларнинг фамилияси, исми, отасининг исми ва лавозими;

солиқ аудитини ўтказиш муддати;

солиқ аудитининг мақсади (текшириладиган солиқ даврида барча солиқлар ва йиғимлар ёки айрим солиқ турлари).

10. Солиқ аудити ўтказилаётган даврда текширилаётган даврнинг солиқ ҳисоботига солиқ тўловчи томонидан ўзгартишлар ва қўшимчалар киритилишига йўл қўйилмайди.

Бунда солиқ тўловчи томонидан текширилаётган даврнинг айнан текширилаётган солиқ ҳисоботларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритилиши юзасидан жўнатилган қайта ҳисоботлари қабул қилинмайди (қайтарилади) ва солиқ аудити жараёнида солиқлар ҳисобланишида ҳисобга олинмайди.

Солиқ аудитини ўтказиш муддати ўтказилган солиқ аудити тўғрисида далолатнома тузилган (имзоланган) кунда тугайди.

Солиқ аудитида икки ва ундан ортиқ солиқ аудитини ўтказувчи шахслар қатнашганда, текшириш жараёнини бошқариш ва натижаларини умумлаштириш мақсадида буйруқда биринчи кўрсатилган текширувчи гуруҳ раҳбари ҳисобланади.

11. Солиқ органи солиқ аудити бошланишидан камиди ўттиз календар кун олдин солиқ тўловчига солиқ аудити ўтказилиши тўғрисида ушбу Низомнинг 1-илоvasига** мувофиқ шаклда хабарнома юборди, бундан солиқларни тўлашдан бўйин товлаш белгилари мавжуд бўлган, ихтиёрий равишда тугатилаётган ҳамда жиноят иши доирасида тафтиш ўтказиладиган солиқ тўловчилар мустасно.

Хабарномада солиқ аудитининг бошланиш санаси, текширилиши лозим бўлган масалаларнинг рўйхати, зарур ҳужжатларнинг дастлабки рўйхати, шунингдек солиқ аудитини ўтказиш учун зарур бўлган бошқа маълумотлар кўрсатилади.

Солиқ тўловчи солиқ аудити бошлангунга қадар хабарномада кўрсатилган ҳужжатлар ва маълумотларни тайёрлаб қўйиши лозим.

12. Солиқ тўловчига солиқ аудити ўтказилиши тўғрисидаги хабарнома солиқ тўловчининг шахсий кабинети ёки буюртма хат қилиб почта орқали юборилади.

13. Солиқ аудити фақат Солиқ кодексининг 88-моддасида белгиланган даъво қилиш муддати ўтмаган охириги солиқ аудитидан кейинги даврни қамраб олиши мумкин.

14. Солиқ органлари солиқ тўловчининг айнан битта давр учун айдан бир хил солиқлар бўйича бир мартадан ортиқ солиқ аудитини ўтказишга ҳақли эмас, бундан солиқ аудитини ўтказиш чоғида солиқ органига маълум бўлмаган янги ҳолатлар аниқланган ҳоллар мустасно. Янги ҳолатлар аниқланган тақдирда солиқ органи такрорий солиқ аудитини тайинлашга ҳақли.

Солиқ аудитини ўтказиш чоғида солиқ органига маълум бўлмаган янги ҳолатларга солиқ тўлашдан бўйин товлаш ҳамда солиқ тўловчи томонидан солиқ аудити ўтказилган даврлар учун солиқлар ва йиғимлар суммасининг камайишини назарда тутувчи аниқлаштирилган солиқ ҳисоботларини тақдим қилиниши қиради.

15. Солиқ аудитини ўтказиш муддати ўттиз иш кунини ташкил қилади, бундан мазкур Низомнинг 16-бандида назарда тутилган ҳолатлар мустасно.

16. Агар мазкур бандда бошқача ҳолда назарда тутилмаган бўлса, солиқ аудитини ўтказиш муддати икки ойгача, алоҳида ҳолларда esa – уч ойгача узайтирилиши мумкин.

Солиқ аудитини ўтказиш муддати ўтказилиши қуйидагилар учун ҳам узайтирилиши мумкин:

талаб қилинган ҳужжатлар (ахборотлар) беш иш куни ичида тақдим қилинмаганда (узайтириш ҳужжатлар талаб қилинаётган ҳар бир шахс бўйича кўпи билан бир марта йўл қўйилади);

чет эл давлат органларидан Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномалари доирасида ахборот олишда;

экспертизалар ўтказишда;

чет тилида тақдим этилган ҳужжатларни таржима қилишда (ҳужжатлар давлат тилига таржима қилинган асл нусхалари шаклида ёки нотариал тарзда тасдиқланган шаклда бўлиши мумкин);

солиқ аудити жараёнида ўрганилиши лозим бўлган ҳужжатлар ҳажмининг қўпчилиги сабабли солиқ аудитини ўтказиш учун буйруқда кўрсатилган муддатнинг етарли эмаслигида;

яроқсиз ҳолга келган ҳужжатларнинг ҳамда солиқлар ва йиғимларни ҳисоблаб чиқариш билан боғлиқ электрон ахборот жисмларни қайта тикланишида;

**Низомга 1–10-иловалар «СБХ»да чоп этилмайди. Ҳужжатнинг тўлиқ матни билан «Норма» АҚТ ва nrm.uz сайтида та-нишиш мумкин.

Юкландиган маҳсулотларнинг (товарларнинг) сақланишини таъминлаш мақсадида вагонлар, кемалар, транспорт воситаларини қўшимча жиҳозлаш учун мўлжалланган буюмлар тарага киритилмади.

85. Кўп маротаба ишлатиладиган тараларни таъмирлаш ва уларга хизмат кўрсатиш бўйича харажатлар (айрим деталлар, қисмларни тозалаш, алмаштириш ва бошқалар) давр харажатларига киритилади.

Олинган кўп маротаба ишлатиладиган тараларни харидорлар қайтариб берганда уларни ишчи ҳолатга келтириш учун амалга оширилган таъмирлаш ва уларга хизмат кўрсатиш бўйича харажатлар (тозалаш, айрим деталлар, қисмларни алмаштириш ва бошқалар) шартномада назарда тутилган тартибда харидорлар томонидан қопланиши мумкин.

86. Табиий эскириши, синиши (шикастланиши) ёки бузилиши натижасида яроқсиз ҳолга келган ва ташкилот томонидан ишлатилмайдиган таралар тегишли далолатнома расмийлаштирилган ҳолда харажатларнинг тегишли моддаларига ҳисобдан чиқарилади.

10-БОБ. ЎСТИРИШДАГИ ВА БОҚУВДАГИ ҲАЙВОНЛАРНИ ҲИСОБГА ОЛИШ ХУСУСИЯТЛАРИ

87. Ўстиришдаги ва боқувдаги ҳайвонларни ҳисобга олиш объектлари бўлиб насл, ортган вазн ва ўсиш, ёш ҳайвонларнинг катта ёшдаги гуруҳларга ва асосий подага ўтказилиши, асосий подадан яроқсизга чиқарилган чорва молларнинг боқувга қўйилиши ҳисобланади.

88. Асосий поданинг яроқсизга чиқарилган ва боқувга қўйилган чорва моллари яроқсизга чиқарилган маҳсулдор ҳайвонларнинг баланс қиймати ва яроқсизга чиқарилган катта ёшдаги ишчи ҳайвонларнинг сотилишидан қутилаётган сумма бўйича кириш қилинади.

Келиб тушган ҳайвонларнинг ўстиришга ва боқувга кириш қилиниши мазкур Стандартнинг 3-бобида белгиланган тартибда ўтказиладиган баҳолаш бўйича амалга оширилади.

89. Боқувдаги ҳайвонларнинг тирик вазни ўстириш ва боқиш натижасида ошади ва ҳайвонлар тирик вазнининг ўсишини ҳисобга олган ҳолда мунтазам равишда қўшимча баҳоланади.

Тирик вазнининг ўсиши ҳайвонлар бириктирилган моддий жавобгар шахслар бўйича турлари ва ҳисоб-ишлаб чиқариш гуруҳлари бўйича аниқланади. Бунинг учун мазкур гуруҳ ҳайвонларининг ҳисобот даври охирида белгиланган тирик вазнига мазкур ёшдаги гуруҳдан ҳисобот даври мобайнида чиқиб кетган ҳайвонларнинг тирик вазни қўшилиши ва мазкур гуруҳга тегишли ҳисобот даврида келиб тушган ҳайвонларнинг тирик вазни ҳамда ҳисобот даври бошида мавжуд бўлган ҳайвонларнинг тирик вазни айрилади. Олинган натижа ҳисобот даври мобайнида ўстиришда ёки боқувда ва яйлловда бўлган ҳайвонларнинг ёш гуруҳи бўйича тирик вазнининг ўсишини акс эттиради.

11-БОБ. ТОВАР-МОДДИЙ ЗАХИРАЛАРНИ ИНВЕНТАРИЗАЦИЯ ҚИЛИШ

90. Товар-моддий захираларнинг ҳақиқатдан мавжудлигини аниқлаш, уларнинг реализация қилиш соф қийматини тасдиқлаш ва уларнинг бут сақланишини назорат қилиш мақсадида ташкилотлар томонидан йилгида камида бир маротаба товар-моддий захиралар инвентаризация қилинади.

91. Товар-моддий захираларни инвентаризация қилиш Инвентаризацияни ташкил этиш ва ўтказиш Ўзбекистон Республикаси бухгалтерия ҳисобининг Миллий стандарти (19-сонли БҲМС) (рўйхат рақам 833, 1999 йил 2 ноябрь) белгиланган тартибда ўтказилади.

Товар-моддий захиралар инвентаризацияси натижасида аниқланган камомадлар уларнинг (баланс) қиймати бўйича ҳисобдан чиқарилади.

Инвентаризация натижасида аниқланган товар-моддий захиралар камомади суммаси қонун ҳужжатларида белгиланган ҳолларда табиий йўқолиш меъёрлари чегарасида, шунингдек, камомаднинг аниқ айбдорлари аниқланмаган ёки моддий жавобгар шахслардан ундириш имконияти бўлмаган ҳолларда уни бошқа операция ҳаражатларга ҳисобдан чиқариш тўғрисидаги қарор қабул қилинган ҳисобот давридаги молия натижаларига киритилади.

Инвентаризация натижасида аниқланган товар-моддий захиралар камомади аниқ айбдор шахслар аниқланмаганда ёки моддий жавобгар шахслардан ундириш имкони бўлмаганда камомад суммаси молиявий натижаларга олиб борилади.

92. Инвентаризацияда аниқланган ортиқча товар-моддий захираларнинг қийматини кириш қилиш бошқа операция даромадлар сифатида акс эттирилади. Камомади инвентаризация вақтида аниқланган етишмайдиган товар-моддий захираларнинг баланс қиймати айбдор шахслар аниқланишига қадар камомадлар ва қийматликларнинг бузилишидан йўқотишларни ҳисобга олувчи счётада акс эттирилади.

12-БОБ. ТОВАР-МОДДИЙ ЗАХИРАЛАРНИ ОЛИШГА ИШОНЧНОМА

93. Ташкилот томонидан қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда етказиб берувчилардан товар-моддий захиралар олиш учун ишончли шахсга ёзма ишончнома беради. Ишончли шахс унга ишончнома бўйича берилган ваколатлар доирасида ҳаракат қилади.

94. Товар-моддий захираларни олишга ишончномалар ташкилот ихтиёрига кўра мазкур Стандартнинг 1-иловасига** мувофиқ шаклда (берилган ишончномалар ишончномалар дафтарида ҳисобга олинган ҳолларда) ёки мазкур Стандартнинг 2-иловасига** мувофиқ шаклда (берилган ишончномалар ишончномалар журналида ҳисобга олинган ҳолларда) расмийлаштирилади.

Ишончномалар ташкилот раҳбари ёки бошқа масъул бўлган ваколатли шахслар томонидан имзоланади.

95. Тегишли техник воситалар мавжуд бўлганда, ишончнома ахборот тизимлари ва ахборот технологияларини қўллаган ҳолда электрон шаклда расмийлаштирилиши мумкин.

Техник воситалар ҳамда ахборот тизимлари ва ахборот технологияларини қўллаган ҳолда электрон ишончномалар мазкур Стандартнинг иловаларига мувофиқ шаклда тузилади. Электрон ишончномаларни сақлашда уларни олиш ва қозғош шаклидаги нусхаларини тақдим этиш имконияти таъминланган бўлиши шарт.

Электрон ишончномалар жавобгар шахснинг электрон рақамли имзоси билан тасдиқланиши лозим.

96. Ишончномани беришда ташкилот танлаган шаклга боғлиқ ҳолда ишончнома ишончномалар дафтарида ёки берилган ишончномаларни ҳисобга олиш журналида рўйхатдан ўтказилади.

Ишончномалар дафтари рақамланади ва ип билан тикилади. Дафтарнинг сўнгги varaгида ташкилот раҳбари ёки у томонидан белгиланган шахсларнинг имзосидан кейин «Мазкур дафтарда ... vara рақамланди» деган ёзув қайд этилади. Варақлар сони ёзув билан кўрсатилади.

Берилган ишончномаларни ҳисобга олиш мазкур Стандартнинг 3-иловасига** мувофиқ шаклда рақамланган ва ип билан тикилган журналда олиб борилади. Журналнинг сўнгги varaгида ташкилот раҳбари ёки у томонидан белгиланган шахсларнинг имзосидан кейин «Мазкур журналда ... vara рақамланди» деган ёзув қайд этилади. Варақлар сони ёзув билан кўрсатилади.

«Ишончномалар дафтари» ва «Берилган ишончномаларни ҳисобга олиш журнали» ишончномаларни рўйхатдан ўтказиш

қийматни ишлаб чиқарилган маҳсулот (ишлар, хизматлар) ҳажмига мутаносиб равишда ҳисобдан чиқариш;
тенг меъёрда.

70. Қийматни ишлаб чиқарилган маҳсулот (ишлар, хизматлар) ҳажмига мутаносиб равишда ҳисобдан чиқариш усулида кечиктирилган харажатлар суммасини ҳисобдан чиқариш ҳисобот даврида ишлаб чиқарилган маҳсулот (ишлар, хизматлар) ҳажмининг натурал кўрсаткичидан ва инвентарь ҳамда ҳўжалик жиҳозлари таннархининг кўрсатилган инвентарь ва ҳўжалик жиҳозларини фойдали ишлатишнинг бутун кутилаётган муддатига маҳсулот (ишлар, хизматлар) ишлаб чиқаришнинг тахмин қилинаётган ҳажмига нисбатидан келиб чиққан ҳолда амалга оширилади.

Қийматни тенг меъёрий усулда ҳисобдан чиқариш инвентарь ва ҳўжалик жиҳозларининг таннархидан ҳамда ушбу инвентарь ва ҳўжалик жиҳозларини фойдали хизмат муддатини ҳисобга олган ҳолда ҳисоблаб чиқарилган меъёрлардан келиб чиққан ҳолда амалга оширилади.

71. Инвентарь ва ҳўжалик жиҳозларининг қийматини харажатларга ҳисобдан чиқариш усулларидан бирини қўллаш инвентарь ва ҳўжалик жиҳозларидан фойдали ишлатишнинг бутун муддати мобайнида амалга оширилади.

72. Агар маҳсулот (ишлар, хизматлар) ишлаб чиқариш муддатидан аввал тўхтатилган ва уни тиклаш кутилмаётган бўлса, кечиктирилган харажатларни ҳисобга олувчи сўётларда ҳисобга олинадиган инвентарь ва ҳўжалик жиҳозларининг қолдиқ қиймати (инвентарь ва ҳўжалик жиҳозлари қийматининг ҳисобдан чиқарилмаган миқдори қолдиги) ташкилотнинг молиявий натижаларига бошқа операцион харажатлар сифатида ҳисобдан чиқарилади.

73. Ташкилотнинг инвентарь ва ҳўжалик жиҳозларини таъмирлаш ҳамда уларга хизмат кўрсатиш бўйича харажатлари (масалан, махсус асбобни чархлаш, алоҳида узел ва деталларни алмаштириш ва ҳоказолар) инвентарь ва ҳўжалик жиҳозларининг вазифасидан келиб чиқиб ишлаб чиқариш харажатлари ёки давр харажатларига киритилади.

74. Фойдаланиш жараёнида инвентарь ва ҳўжалик жиҳозлари таннархини уларнинг алоҳида қисмларини алмаштириш орқали ўзгартиришга йўл қўйилмайди. Инвентарь ва ҳўжалик жиҳозларининг айрим қисмларини алмаштириш ва таъмирлаш харажатлари мазкур тўпламини таъмирлаш ва техник хизмат кўрсатиш харажатлари сифатида белгиланади.

75. Фойдаланишда бўлган, бироқ кейинчалик ўз вазифаси бўйича фойдаланилмаётган инвентарь ва ҳўжалик жиҳозлари бошқа операцион даромад сифатида реализация қилишнинг соф қиймати бўйича кирим қилиниши мумкин.

Бунда, ушбу инвентарь ва ҳўжалик жиҳозлари бўйича кечиктирилган харажатларни ҳисобга олувчи сўётларда сумма қолдиги бўлса, улар ҳам ҳисобот даврининг харажатлари сифатида молиявий натижаларга киритилади.

76. Инвентарь ва ҳўжалик жиҳозларининг қийматини уларни фойдаланишга бериш пайтида тўлиқ ишлаб чиқариш харажатларига ёки давр харажатларига ҳисобдан чиқаришда, фойдаланишдаги инвентарь ва ҳўжалик жиҳозларининг кейинчалик сақланишини таъминлаш мақсадида уларнинг ҳисобини цех омборчилари ва алоҳида фойдаланувчилар бўйича баланسدан ташқари сўётларда юритиш лозим.

77. Инвентарь ва ҳўжалик жиҳозлари қийматининг уларни фойдаланишга беришда ҳисобдан чиқариш тартиби, шунингдек, уларнинг қийматини харажатларга киритишнинг фойдаланилаётган усули ташкилотнинг ҳисоб сибасатида акс эттирилиши лозим.

78. Инвентарь ва ҳўжалик жиҳозларини қийматини баланسدан ташқари ҳисобвақралардан чиқариш у ҳақиқатда

ҳисобдан чиқарилганда ва бирламчи ҳисоб ҳужжатлар билан тасдиқланган тақдирдагина амалга оширилади.

9-БОБ. ТАРАЛАРНИ ҲИСОБГА ОЛИШ ХУСУСИЯТЛАРИ

79. Таралар ўз вазифасига кўра қуйидагиларга бўлинади: товар-моддий захираларни омборларда сақлаш ёки маҳсулот ишлаб чиқариш, ишларни бажариш ва хизматлар кўрсатиш технологик жараёнини амалга ошириш учун мўлжалланган тара (сақлаш учун тара);

товар-моддий захираларни ишлаб чиқариш жараёнида, омборларда ёки савдо жойларида ўраш учун мўлжалланган тара (ўраш учун тара);

товар-моддий захираларнинг ишлаб чиқарувчидан истеъмолчига қадар ҳаракати жараёнида ташиш ва сақлаш учун мўлжалланган тара (ташиш учун тара).

80. Етказиш шартлари ва фойдаланиш сонига (маротабасига) кўра кўп маротаба ва бир марта ишлатиладиган тараларга ажратилади.

Кўп маротаба ишлатиладиган таралар етказиб берувчидан (ишлаб чиқарувчидан) истеъмолчига кўп маротаба айланади ва товар-моддий захиралардан бўшатилганда сўнг етказиб берувчи ташкилотга қонун ҳужжатларида ёки шартномада белгиланган тартибда қайтарилади.

Бир марта ишлатиладиган таралар ишлаб чиқаришга берилганда ёки товар-моддий захиралар чиқиб кетганда ташкилот томонидан харажатларга ҳисобдан чиқарилади ва қайтарилмайди.

81. Ишлаб чиқариш жараёнида маҳсулотларни ўраш учун мўлжалланган бир марта ишлатиладиган таралар қиймати таннарх таркибига, савдо жойлари ва омборларда товарларни ўраш учун ишлатиладиган таралар эса сотиш харажатларига киритилади.

82. Гаров суммаси ўрнатилган кўп маротаба ишлатиладиган таралар ҳисобвақра-фактура ва (ёки) бошқа ҳужжатларда (товарларни кузатиб берувчи) тегишли шартномаларда кўрсатилган гаров суммаси бўйича алоҳида қаторда, унда қадоқланган маҳсулотларнинг (товарларнинг) сотиш баҳосига қўшилмаган ҳолда кўрсатилади. Етказиб берувчилар томонидан кўп маротаба ишлатиладиган таралар қайтарилганда улар баланс қиймати бўйича кирим қилинади.

Харидор томонидан таралар қайта ишлатиш учун етказиб берувчига ишга яроқли (бузилмаган) ҳолатда қайтарилганда, унга (тарани топишувчига) ушбу таралар учун тўланган суммалар қайтарилади.

Бунда тараларнинг харидор томонидан қайтарилиши ва ушбу таралардаги товар-моддий захираларни сотиб олган етказиб берувчи томонидан тараларнинг олинishi даромад келтирувчи операция сифатида қаралмайди. Қайтариладиган таралар бошқа етказиб берувчига ёки тара тайёрловчи ташкилотга сотилган тақдирда, ушбу операция бухгалтерия ҳисобида даромад келтирувчи битим сифатида тан олинади.

83. Агар гаров суммаси ўрнатилган кўп маротаба ишлатиладиган таралар белгиланган муддатда ва сонда қайтарилмаса, бухгалтерия ҳисобида уларни бериш асосий фаолиятдан даромад ва харажатлар сифатида улар юзага келган ҳисобот даврида акс эттирилади, яъни харидор томонидан етказиб берувчига гаров суммаси ўрнатилган кўп маротаба ишлатиладиган таралар қайтарилмаган ҳолларда мазкур таралар учун гаров суммаси қайтарилмайди ва мол етказиб берувчи мазкур гаров суммасини молиявий натижаларига олиб боради.

84. Таралар таркибига, шунингдек, тараларни тайёрлаш ва таъмирлаш учун махсус мўлжалланган материаллар ва деталлар ҳисобланувчи тарабон материаллар ҳам ҳисобга олинади.

мутахассис фикри олинишида;

эксперт жалб қилинганда.

17. Солиқ аудитини ўтказишнинг умумий муддати олти ойдан ошиши мумкин эмас.

18. Солиқ аудитининг муддатини узайтириш солиқ аудитини ўтказувчи шахснинг асосланган илтимосномасига асосан юқори турувчи солиқ органининг рухсати билан амалга оширилади. Бунда асосланган илтимоснома солиқ аудитининг муддати туғашидан беш иш куни олдин берилиши керак.

19. Солиқ аудитининг муддати узайтирилганда олдинги буйруқнинг рўйхатга олиш рақами ва санаси кўрсатилган ҳолда солиқ органи раҳбари (раҳбар ўринбосари) томонидан қўшимча буйруқ чиқарилади.

20. Текширилаётган календарь йилда товарларни (хизматларни) реализация қилишдан олдинган жами даромади бир миллиард сўндан ошмаган юридик шахслар ва яқка тартибдаги тадбиркорларда солиқ аудитини ўтказиш муддати ўттиз иш кунидан ортиқ давом этиши мумкин эмас, бундан жиноят иши доирасида ўтказилмайдиган солиқ аудити (тафтиш) мустасно.

3-БОБ. СОЛИҚ АУДИТИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ

21. Солиқ аудитини ўтказиш муддати солиқ тўловчига (солиқ агентига) солиқ аудитини тайинлаш тўғрисидаги буйруқ топширилган кунда бошланади.

22. Солиқ аудитини тайинлаш тўғрисидаги буйруқ нусхаси солиқ тўловчига ёки унинг вакилига буйруқнинг иккинчи нусхасига уни олганлиги тўғрисида имзо қўйдирган ҳолда топширилади.

Агарда солиқ тўловчи юридик манзилида жойлашмаганлиги ёки бошқа сабабларга кўра буйруқни тақдим қилишни имкони бўлмаганда, буйруқ унинг шахсий кабинетига юборилади.

Солиқ тўловчидан солиқ тўловчининг шахсий кабинети мавжуд бўлмаса, буйруқ буюртма хат қилиб почта орқали юборилади.

23. Солиқ аудити бошланишидан олдин солиқ аудитини ўтказувчи шахс қуйидагиларни амалга ошириши лозим: шахсий хизмат гувоҳномасини ва текширув ўтказиш ҳуқуқини берувчи махсус гувоҳномасини кўрсатиши;

солиқ тўловчини ёки унинг вакилини текширув мақсади билан таништириши;

«Текширувларни рўйхатга олиш китоби»ни тўлдириши, китоб ёки унинг электрон шаклини тўлдириш имкони мавжуд бўлмаган тақдирда, бу ҳақда солиқ аудити дололатномасида қайд этиши;

солиқ аудитини тайинлаш тўғрисидаги буйруқнинг бир нусхасини солиқ тўловчига тақдим этиши;

солиқ тўловчининг ҳуқуқ ва мажбуриятларини, шу жумладан текширув устидан жамоатчилик назоратини амалга ошириш учун Ўзбекистон Республикаси Саъдо-саноат палатаси ёки тадбиркорлик субъектларининг бошқа тегишли бирлашмаларини жалб қилишга ҳаққи эканлигини тўшунтириши.

24. Солиқ аудити «Текширувларни рўйхатга олиш китоби» тўлдирилганидан сўнг ўтказилади.

Солиқ аудити дололатномасига «Текширувларни рўйхатга олиш китоби»нинг тўлдирилган шакли (қоғоз шакли тўлдирилганда – электрон шакли тўлдирилмаганлиги сабаби) ёки китоб тақдим этилмаганда – унинг тақдим этилмаганлиги тўғрисида солиқ аудитини ўтказувчи шахс томонидан тегишли ёзув киритилади.

Солиқ аудитини ўтказувчи мансабдор шахс «Текширувларни рўйхатга олиш китоби»ни тўлдиришдан бош торган тақдирда, солиқ тўловчи солиқ аудитининг ўтказилишига йўл қўймасликка ҳаққи.

25. Солиқ аудити 2022 йил 1 январга қадар Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Тадбиркорлик субъект-

ларининг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш бўйича вақилин солиқ аудити тайинланганлиги тўғрисида қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда хабардор қилиш орқали ўтказилади.

2022 йил 1 январдан бошлаб солиқ аудити Текширувларни электрон рўйхатга олиш ягона тизими орқали Назорат қилувчи органлар томонидан тадбиркорлик субъектлари фаолиятида ўтказиладиган текширувларни келишиш ва ўтказиш тартиби ҳақидаги вақтинчалик низомга (рўйхат рақами 3067, 2018 йил 7 сентябрь) асосан Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Тадбиркорлик субъектларининг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш бўйича вақил билан келишилган ҳолда «Текширувларни рўйхатга олиш китоби» тўлдирилганидан сўнг ўтказилади.

Солиқ аудити натижалари солиқ органлари томонидан текширув тамомлангандан кейин уч кун ичида Текширувларни электрон рўйхатга олиш ягона тизимига киритилади.

26. Солиқ аудитини солиқ тўловчининг ҳудудида ўтказишнинг имкони бўлмаганда, солиқ аудити солиқ органи жойлашган жойда ўтказилади. Бунда солиқ аудитини ўтказиш учун зарур бўлган ҳужжатлар солиқ тўловчи (туғатувчи) томонидан солиқ органига тақдим этилади.

4-БОБ. ТУГАТИЛАЁТГАН СОЛИҚ ТЎЛОВЧИЛАРДА СОЛИҚ АУДИТИНИ ЎТКАЗИШ ХУСУСИЯТЛАРИ

27. Иختиёрий равишда тугатилаётган тадбиркорлик субъектлари ва яқка тартибдаги тадбиркорларда солиқ аудити Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 21 августдаги 704-сон қарори билан тасдиқланган Тадбиркорлик субъектларини иختиёрий тугатиш ва уларнинг фаолиятини тўхтатиш тартиби тўғрисидаги низомга асосан амалга оширилади.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 21 августдаги 704-сон қарори билан тасдиқланган Тадбиркорлик субъектларини иختиёрий тугатиш ва уларнинг фаолиятини тўхтатиш тартиби тўғрисидаги низом қоидалари қўлланилмайдиган корхона ва ташкилотлар тугатилишида солиқ аудити уларни тегишлилиги бўйича рўйхатдан ўтказувчи органининг хабарномаси ёки уларнинг аризасига биноан амалга оширилади.

Солиқ органида солиқ тўловчи сифатида ҳисобга қўйилган Ўзбекистон Республикаси норезидентининг доимий муассасасида солиқ аудити унинг солиқ органида ҳисобга қўйилишига асос бўлган аризада ёки унга илова қилинган шартномада (мавжуд бўлган тақдирда) кўрсатилган муддат тугаганда ўтказилади.

28. Давлат рўйхатидан ўтказилган вақтдан бошлаб молия-ҳўжалик фаолиятини амалга оширмаган ҳамда солиқ қарзи мавжуд бўлмаган тижорат ташкилотларида солиқ аудити ўтказилмайди.

29. Иختиёрий равишда тугатилаётган солиқ тўловчидан солиқ аудити охириги солиқ аудитидан кейинги солиқ даврини, лекин солиқ аудити ўтказилаётган йилдан олдинги уч йилдан ошмаган даврни қамраб олиши мумкин.

5-БОБ. ҲУДУД ВА БИНОЛАРНИ КЎЗДАН КЕЧИРИШ

30. Солиқ органларининг бевосита солиқ текширувини ўтказувчи мансабдор шахслари кўрсатилган объектлар тўғрисидаги аниқ маълумотларнинг текширилаётган шахс томонидан тақдим этилган ҳужжатларга асосланган маълумотларга мувофиқлигини аниқлаш мақсадида текширилаётган шахснинг тадбиркорлик фаолиятини амалга ошириш учун фойдаланиладиган ҳудудларини ёки биносини ёхуд солиқ солиш объектларини кўздан кечиришни ўтказиши мумкин.

Худуд ва биноларни кўздан кечириш ҳолислар иштирокида амалга оширилади ҳамда зарур бўлган ҳолларда, кўздан кечириш чоғида фотосуратга олиш ва видеоёзувга тушириш амалга оширилади, ҳужжатлардан кўчирма нусхалар олинади ёки кўздан кечириш билан боғлиқ бошқа ҳаракатлар бажарилади.

31. Бевосита солиқ аудитини ўтказувчи солиқ органлари мансабдор шахсларининг текширилаётган шахснинг худудига ёки биносига кириши ушбу мансабдор шахслар томонидан хизмат гувоҳномалари ва солиқ органи раҳбарининг (раҳбари ўринбосарининг) ушбу шахснинг солиқ аудитини ўтказиши тўғрисидаги буйруғи (қарори) тақдим этилган тақдирда амалга оширилади.

Солиқ органларининг солиқ аудитини ўтказувчи мансабдор шахсларига мазкур худудларга ёки биноларга (бундан турар-жой бинолари мустасно) киришига тўсқинлик қилинган тақдирда солиқ органининг мансабдор шахси ўзи ва текширилаётган шахс томонидан имзоланадиган далолатномани ушбу Низомнинг 2-иловасига** мувофиқ шаклда тузади. Бундай далолатнома асосида солиқ органи текширилаётган шахс тўғрисида ўзида мавжуд бўлган маълумотлар ёки худди шундай солиқ тўловчилар тўғрисидаги маълумотлар асосида тўланиши лозим бўлган солиқ суммасини мустақил тарзда аниқлашга ҳақли.

Текширилаётган шахс кўрсатилган далолатномани имзоланиши рад этган тақдирда мазкур далолатномага тегишли қайд киритилади.

Солиқ аудитини ўтказувчи шахсга худудларга ёки биноларга (бундан турар жой бинолари мустасно) киришига тўсқинлик қилинган ёки солиқ тўловчи рўйхатга олиш маълумотларида кўрсатилган манзилида жойлашмаган тақдирда, солиқ органлари Солиқ кодексининг 111-моддасига мувофиқ солиқ тўловчининг бандадаги ҳисобварақлари бўйича операцияларни ўн иш кунидан кўп бўлмаган муддатга тўхтатиб туриши мумкин.

32. Худуд ва биноларни кўздан кечириш учун уларга киришига тўсқинлик қилинган ҳолат бўйича далолатнома тузилганидан кейин солиқ тўловчи томонидан худуд ва биноларга киришга рухсат берилган тақдирда, солиқ тўловчининг банкардаги ҳисобварақлари бўйича операцияларни тўхтатиб туриш тўғрисидаги қарор бекор қилинади ҳамда кўздан кечириш белгиланган тартибда амалга оширилади.

33. Худуд ва бинолар кўздан кечириш натижасида ушбу Низомнинг 3-иловасига** мувофиқ шаклда баённома тузилади.

34. Агарда мазкур солиқ солиш билан боғлиқ объектлар бошқа вилоят худудида жойлашган тақдирда, ушбу объектларни кўздан кечириш, солиқ тўловчининг мол-мулкани хатловдан ўтказиш ва савдо қоидаларига риоя қилинишини назорат қилиш солиқ аудитини ўтказувчи шахснинг мурожаати асосида объект жойлашган жойдаги солиқ органи раҳбарининг (ўринбосарининг) буйруғига биноан амалга оширилади.

6-БОБ. ҲУЖЖАТЛАРНИ ТАЛАБ ҚИЛИБ ОЛИШ

35. Солиқ аудитини ўтказувчи шахс солиқ тўловчидан солиқ аудити учун зарур бўлган ҳужжатларни талаб қилиб олишга ҳақли. Бунда солиқ тўловчига ҳужжатларни тақдим этиш тўғрисидаги талабнома (бундан буён матнда талабнома деб юритилади) юборилади.

Талабнома солиқ тўловчига шахсан имзо қўйдирган ҳолда топширилади. Агар талабномани мазкур усулда топшириш имкони бўлмаса, у мазкур Низомнинг 4-бандида белгиланган тартибда юборилади.

Талаб қилиб олинадиган ҳужжатлар солиқ органига шахсан ёки вакил орқали тақдим этилиши, почта орқали буюртма хат билан юборилиши ёхуд телекоммуникация алоқа тармоқла-

ри ёки солиқ тўловчининг шахсий кабинети орқали электрон шаклда топширилиши мумкин.

36. Солиқ аудити давомида талаб қилиб олинган ҳужжатлар талабнома олинган кундан эътиборан беш иш куни ичида тақдим этилади. Агар текширилаётган шахс талаб қилинаётган ҳужжатларни ушбу муддатда тақдим этиш имконига эга бўлмаса, у солиқ аудитини ўтказувчи шахсни бу ҳақда ёзма равишда хабардор қилади.

Солиқ тўловчи талаб қилинган ҳужжатларни белгиланган муддатларда тақдим этишининг имкони йўқлиги тўғрисида унинг сабабларини кўрсатилган ёзма шаклдаги хабарномани талабнома олинган кундан кейинги кун давомида юбориши керак. Ушбу хабарномада солиқ тўловчи талаб қилинган ҳужжатларни тақдим эта олиши мумкин бўлган муддатлар кўрсатилиши лозим.

37. Солиқ органининг раҳбари (раҳбар ўринбосари) солиқ тўловчидан хабарномани олган кундан эътиборан икки кун ичида ушбу хабарнома асосида ҳужжатларни тақдим этиш муддатларини узайтириш ёки муддатларни узайтиришни рад этишга ҳақли бўлиб, бу ҳақда алоҳида қарор чиқаради.

38. Солиқ тўловчининг талаб қилинаётган ҳужжатларни тақдим этишни рад этганлиги солиқ аудитини ўтказувчи шахс томонидан ушбу Низомнинг 4-иловасига** мувофиқ шаклда тузиладиган ҳамда солиқ тўловчи ва солиқ аудитини ўтказувчи шахс томонидан имзоланадиган далолатномада қайд этилади.

Солиқ тўловчи далолатномани имзоланиши рад этган тақдирда, бу ҳақда тегишли қайд киритилади. Ҳужжатларни тақдим этиш солиқ тўловчи томонидан рад этилганлиги ёки белгиланган муддатларда тақдим этилмаганлиги ушбу ҳужжатларни олиб қўйиш учун асос бўлади.

39. Солиқ аудити жараёнида солиқ органларига текширилаётган шахснинг камерал ёки сайёр солиқ текширувлари ўтказилганда илгари тақдим этилган ҳужжатларни, шунингдек солиқ мониторингини ўтказиш жараёнида тасдиқланган кўчирма нусхалар шаклида тақдим этилган ҳужжатларни текширилаётган шахсдан талаб қилиб олишга ҳақли эмас.

Агар ҳужжатлар илгари солиқ органига асл нусхалар тарзида тақдим этилиб, кейинчалик текширилаётган шахсга қайтарилган бўлса, шунингдек солиқ органига тақдим этилиб, бартараф этиб бўлмайдиган куч ҳолатлари оқибатида йўқотилган тақдирда, ҳужжатлар текширилаётган шахсдан қайта талаб қилиб олинishi мумкин.

7-БОБ. УЧИНЧИ ШАХСЛАРДАН ҲУЖЖАТЛАРНИ (АХБОРОТНИ) ТАЛАБ ҚИЛИБ ОЛИШ

40. Солиқ аудитини ўтказувчи шахс солиқ тўловчининг фаолиятига тааллуқли ҳужжатларга (ахборотга) эга бўлган контрагентдан ёки бошқа шахслардан ушбу ҳужжатларни (ахборотни) талаб қилиб олишга ҳақли.

41. Агар текширилаётган солиқ тўловчининг фаолиятига тааллуқли ҳужжатлар (ахборот) бошқа худудда ҳисобда турган солиқ тўловчидан (учинчи шахсдан) олиш талаб этилса, солиқ аудитини ўтказувчи солиқ органи тегишли ҳужжатларни (ахборотни) талаб қилиб олиш тўғрисида солиқ тўловчи (учинчи шахс) ҳисобда турган жойидаги солиқ органига топшириқнома юборади.

Топшириқномада солиқ аудити жараёнида талаб қилиб олинган ҳужжатлар (ахборот) кўрсатилади ҳамда солиқ аудитини ўтказиш тўғрисидаги буйруқ нусхаси илова қилинади.

Топшириқнома олинган кундан эътиборан уч иш куни ичида ҳужжатлар (ахборот) қайси шахсдан талаб қилинаётган бўлса, ўша шахснинг ҳисобда турган жойидаги солиқ органи томонидан учинчи шахсга талабнома юборилади.

Талабномага ҳужжатларни (ахборотни) талаб қилиб олиш тўғрисидаги топшириқноманинг кўчирма нусхаси илова қилинади.

таъсисчининг таъсисчилар таркибидан чиқишида ёки тугатилаётган ҳўжалик юритувчи субъектнинг мол-мулкини унинг иштирокчилари ўртасида тақсимлаётганда илгари ташкилотнинг устав капиталига киритилган улушни таъсисчига қайтариш;

бепул бериш;

айирбошлаш;

сақлаш мuddати тугагач яроқсизлиги сабабли, жисмонан ва маънан эскирганлиги натижасида тугатиш (йўқ қилиш);

камомад, йўқотиш ёки шикастланиш (синиш, бўлиниш) аниқланиши;

товар қарзи қўринишида тақдим этиш ёки илгари олинган товар қарзини қайтариш;

бошқа операциялар ва ҳодисалар натижасида ҳисобдан чиқарилади.

59. Товар-моддий захираларнинг чиқиб кетишидан мoливий натижа (фойда ёки зарар) уларнинг чиқиб кетишидан олинган даромаддан уларнинг баланс қиймати ва чиқиб кетиши билан боғлиқ билвосита солиқларни чегириш орқали аниқланади.

60. Чиқиб кетаётган товар-моддий захираларнинг таннархи харажат сифатида улар билан боғлиқ даромад олинган ҳисобот даврида тан олинади.

Чиқиб кетиш муносабати билан товар-моддий захираларни исталган ҳисобдан чиқариш суммаси ва уларга доир барча зарарлар ҳисобдан чиқариш юз берган ёки зарар етказилган ҳисобот даври мобайнида харажат сифатида ҳисобга олиниши керак. Реализация қилишнинг соф қийматини ошириш натижасида юзага келадиган, илгари ҳисобдан чиқарилган товар-моддий захираларнинг қийматини тиклаш суммаси ошиш юз берган ҳисобот даврида харажат сифатида тан олинган, чиқиб кетган (шу жумладан, реализация қилинган) товар-моддий захиралар таннархининг пасайиши сифатида тан олинади.

61. Савдо ва умумий оьқатланиш ташкилотлари томонидан товар-моддий захиралар ҳисоби сотиш қиймати бўйича юририлганда сотилган товар-моддий захиралар таннархи сотилган товар-моддий захираларнинг сотиш қиймати билан уларга тўғри келувчи савдо устамаси суммаси ўртасидаги фарқ сифатида аниқланади.

Сотилган товар-моддий захираларга тўғри келувчи савдо устамасининг суммаси сотилган товар-моддий захираларнинг сотиш қиймати (товар айланмаси) ва савдо устамасининг ўртача фоизи кўлайтмаси сифатида аниқланади.

Савдо устамасининг ўртача фоизи ҳисобот даври бошидаги савдо устамаларининг қолдиги ва ҳисобот даврида давода келиб тушган товар-моддий захиралар бўйича савдо устамалари суммасини ҳисобот даври бошида товар-моддий захиралар қолдигининг сотиш қиймати ва ҳисобот даврида олинган товар-моддий захираларнинг сотиш қиймати суммасига бўлиш йўли билан аниқланади.

62. Товар-моддий захиралар қолдиқлари ва чиқиб кетаётган (ишлаб чиқаришга берилган) товар-моддий захиралар қийматини аниқлаш қўйидаги усуллардан бири орқали амалга оширилади:

тегишли бирликнинг идентификацияланган таннархи бўйича;

ўртача тортилган қиймат бўйича (AVECO);

товар-моддий захиралар харид қилинган вақт бўйича дастлабки захиралар таннархи бўйича (ФИФО).

63. Товар-моддий захираларнинг ҳар бир гуруҳи (тури) бўйича ҳисобот йили мобайнида қийматни аниқлашнинг фақат бир усули қўланади. Товар-моддий захираларнинг гуруҳи (тури) бўйича қийматни аниқлаш усулларидан бирини қўллаш, ҳисоб сийсатини қўллашда йўл қўйилган изчилликдан келиб чиқиб амалга оширилади.

64. Ташкилот томонидан алоҳида тартибда фойдаланиладиган (химматбаҳо металллар, қимматбаҳо тошлар ва ҳокказо) ва бир-бирининг ўрнини босмайдиган (алмаштирилмайдиган), шунингдек, махсус лойиҳалар учун ишлаб чиқарилган ва мўлжалланган (ишлатиладиган) товар-моддий захиралар тегишли бирликнинг идентификацияланган таннархи усули бўйича баҳоланади.

Мазкур усулда ўзаига хос харажатлар муайян товар-моддий захираларга олиб бoрилади ҳамда товар-моддий захиралар сотиб олинганлиги ёки ишлаб чиқарилганлигидан қатъи назар махсус лойиҳалар учун мўлжалланган махсуслотлар учун қўлланилади.

65. Ўртача тортилган қиймат (AVECO) усули бўйича товар-моддий захиралар ҳар бир бирлигининг қиймати давр бошида айнан бир хил бирликларнинг ўртача тортилган қиймати ва давр мобайнида харид қилинган ёки ишлаб чиқарилган айнан бир хил бирликларнинг қийматидан келиб чиқиб аниқланади.

Товар-моддий захиралар ҳар бир бирлиги қийматини ўртача тортилган қиймат (AVECO) усули бўйича аниқлаш давр бошидаги товар-моддий захиралар қолдигининг таннархи ва микдори ҳамда ушбу давр мобайнида келиб тушган товар-моддий захираларнинг таннархи ва микдоридан шаклланадиган, айнан бир хил бирликларнинг умумий таннархини уларнинг умумий микдorigа бўлиш йўли билан амалга оширилади. Ўртача қиймат ташкилот томонидан танланган усулга қараб даврий ёки товар-моддий захираларнинг ҳар бир янги партиясига келиб тушишига кўра ҳисоблаб чиқарилиши мумкин.

66. Товар-моддий захиралар харид қилинган вақт бўйича дастлабки захиралар таннархи (ФИФО) усули бўйича товар-моддий захираларнинг чиқиб кетаётган бирликларни таннархига биринчи навбатда харид қилинган ёки ишлаб чиқарилган захираларнинг қиймати қиради, давр охиридаги товар-моддий захиралар қиймати эса охириги бўлиб харид қилинган ёки ишлаб чиқарилган захиралар бирликларининг умумий қийматидан ташкил топади.

67. Ҳисобот даври охирида товар-моддий захиралар қийматини аниқлаш уларнинг чиқиб кетишида товар-моддий захиралар қийматини аниқлашнинг қабул қилинган усулига боғлиқ ҳолда амалга оширилади.

Товар-моддий захираларнинг чиқиб кетишида уларнинг қийматини аниқлашнинг қўлланиладиган усули ташкилотнинг ҳисоб сийсатига акс эттириши лозим.

8-БОБ. ИНВЕНТАРЬ ВА ҲўЖАЛИК ҲИҲОЗЛАРИНИ ҲИСОБГА ОЛИШ ҲУСУСИЯТЛАРИ

68. Инвентарь ва ҳўжалик Ҳиҳозларини фойдаланишга топширишда уларнинг қиймати вазифасига қараб ишлаб чиқариш харажатларига ёки давр харажатларига тўлиқ ҳисобдан чиқарилиб, кейин ташкилот томонидан оддий шакл бўйича (бир томонлама тартибда), таннархи бўйича номлар (номенклатура рақамлари) ёки гуруҳлар (йириклаштирилган комплеклар) кесимида тезкор микдорий ҳисоб юритмида, бунда фойдаланишга келиб тушиш санаси (ой, йил), фойдаланиш жойи (булинмалар бўйича) ва улардан фойдаланиш мuddати мобайнида моддий жавобгар шахслар кўрсатилади.

69. Агар инвентарь ва ҳўжалик Ҳиҳозларининг қиймати бир бирлик (комплект) учун харид қилиш пайтидаги базавий ҳисоблаш микдорининг ўн бараваридан ортқ бўлса, ташкилот уларни фойдаланишга беришда ушбу инвентарь ва ҳўжалик Ҳиҳозларининг қийматини мuddати кечиктирилган харажатларга киритиши мумкин. Бунда кечиктирилган харажатларни камайтириш, яъни уларни харажатларга ҳисобдан чиқариш қўйидаги усуллардан бирини қўллаш орқали амалга оширилади:

маҳсулотни (ишларни, хизматларни) ҳақиқатда реализация қилиш (реализация қилишнинг соф) суммасига камайтирилади.

Қўшимча маҳсулотнинг (ишларнинг, хизматларнинг) сотилмаган захираларни қолдиги бўлиниш нуктасидан кейин қўшимча маҳсулотларни кейинги қайта ишланишига қилинган харажатлар суммасидан келиб чиққан ҳолда ҳисобга олинади. Қўшимча маҳсулот (ишлар, хизматлар) қолдигини ҳақиқатда реализация қилиш (реализация қилишнинг соф) суммаси қўшимча маҳсулот (ишлар, хизматлар) реализация қилинганда тан олинади;

Қўшимча маҳсулотни (ишларни, хизматларни) ҳақиқатда ишлаб чиқариш усулидан фойдаланилганда асосий маҳсулотни (ишларни, хизматларни) ишлаб чиқаришда сарфланган харажатлар ишлаб чиқарилган қўшимча маҳсулот (ишлар, хизматлар) барча миқдорининг реализация қилишнинг соф суммасига дарҳол камайтирилади. Сотилмаган қўшимча маҳсулотнинг (ишларнинг, хизматларнинг) қолдиги реализация қилишнинг соф қиймати бўйича ҳисобга олинади.

48. Ишлаб чиқариш тармоғининг хусусиятларидан келиб чиқиб, товар-моддий захиралар, шу жумладан қўшимча маҳсулотлар таннархини аниқлашнинг қўлланадиган усуллари ташкилотнинг ҳисоб сибсатида акс эттирилиши лозим.

6-БОБ. РЕАЛИЗАЦИЯ ҚИЛИШНИНГ СОФ ҚИЙМАТИ

49. Товар-моддий захиралар, агар реализация қилишнинг соф қиймати уларнинг таннархидан паст бўлса, реализация қилишнинг соф қиймати бўйича акс эттирилади. Реализация қилишнинг соф қиймати товар-моддий захираларнинг ҳар бир бирлиги (тури) бўйича аниқланади.

50. Реализация қилишнинг соф қийматини аниқлаш мақсадида даврий равишда товар-моддий захиралари қайта баҳоланади ва уларнинг қиймати жорий қийматга мувофиқлаштирилади.

51. Товар-моддий захиралар уларнинг алоҳида бирликлари таннархини қайта баҳоланиши ўтказиш санасида шаклланган ўхшаш баҳоланадиган товар-моддий захираларнинг ҳужжат билан тасдиқланган жорий қийматлари бўйича қайта ҳисоблаш йўли билан қайта баҳоланади.

Қайта баҳолаш ташкилот томонидан мустақил равишда ёки қонун ҳужжатларига мувофиқ баҳоловчи ташкилотни жалб этиш орқали амалга оширилади.

52. Товар-моддий захиралар бирлигининг жорий қийматини ҳужжатли тасдиқлаш учун ташкилотнинг ихтиёрига кўра қуйидагилардан фойдаланиш мумкин:

ишлаб чиқарувчилар ва уларнинг расмий дилерлари, товар-хом ашё биржаларидан ёзма шаклда олинган товар-моддий захиралар ўхшаш бирлигининг жорий қиймати (нархи) тўғрисида маълумотлар;

харид қилиш санасида (тасдиқловчи ҳужжат мавжуд бўлганда) чет эл валютасида товар-моддий захиралар бирлигининг таннархи тўғрисида маълумотлар, бунда чет эл валюталари курсларининг Ўзбекистон Республикаси Марказий банки томонидан қайта баҳоланиши ўтказиш санаси ва товар-моддий захираларнинг тегишли бирлигини харид қилиш санасида белгиланган миллий валютага (сўмга) нисбати сифатида аниқланадиган ҳисоб-китоб коэффициентини қўлланилади;

тегишли давлат органларидаги мавжуд бўлган нархлар даражаси тўғрисидаги маълумотлар;

қайта баҳоланиши ўтказиш даврида оммавий ахборот воситалари ва махсус адабиётларда чоп этилган нархлар даражаси тўғрисидаги маълумотлар;

баҳоловчининг товар-моддий захиралар тегишли бирлигининг жорий қиймати тўғрисидаги ҳисоботи.

53. Товар-моддий захиралар, агар улар шикастланган, тўлиқ ёки қисман эскирган ёки уларни реализация қилишнинг

соф қиймати паст бўлса, шунингдек тан олинган бутлаш харажатлари, захираларни товар кўринишига келтириш бўйича ишлар ёки мўлжалланган сотиш харажатлари ошган бўлса товар-моддий захираларнинг қиймати арзонлаштирилади.

Товар-моддий захираларни реализация қилишнинг соф қийматига қадар таннархдан паст арзонлаштириш уларнинг ҳаддан ташқари тўпганини ва сўкин айланувчанлиги ҳолларида товар-моддий захиралар молиявий ҳисоботда уларни реализация қилиш ёки ишлатишдан қўйиладиган суммадан юқори акс эттирилмаслиги учун қўлланилади.

54. Товар-моддий захиралар одатда моддалар бўйича усул асосида реализация қилишнинг соф қийматига қадар арзонлаштирилади.

Бунда бир турдаги ёки ўзаро боғланган товар-моддий захираларни гуруҳлашдан, хусусан, маҳсулотнинг биргина асортиментига тааллуқли бўлган, бир хил вазифа ёки пировардда бир хил ишлатишга эга бўлган, биргина географик ҳудудда ишлаб чиқариладиган ёки биргина географик ҳудуддаги бозорга чиқариладиган, маҳсулотнинг ушбу асортиментига бошқа материаллардан амалда алоҳида баҳоланиши мумкин бўлмаган товар-моддий захиралардан фойдаланиш мумкин.

Товар-моддий захираларни муайян тармоқ ёки биргина географик ҳудуддаги тайёр маҳсулот (ишлар, хизматлар) ёки товар-моддий захираларга таснифлашга асосланиб арзонлаштирилмайди.

55. Маҳсулот (ишлар, хизматлар) ишлаб чиқаришда фойдаланиладиган хом ашё ва бошқа материаллар, агар улардан тайёрланган маҳсулот жорий қийматда сотилса, таннархдан паст қилиб арзонлаштирилмайди.

Агар материаллар нархининг тушиши муносабати билан тайёр маҳсулот нархи пастайтирилса, яъни ушбу материаллардан тайёрланган тайёр маҳсулотнинг таннархи мазкур тайёр маҳсулотни реализация қилишнинг соф қийматидан ошса, материаллар қиймати камайтирилади.

Бунда, реализация қилишнинг соф қийматини баҳоланишнинг энг ишончлиси бўлиб уларга ўхшаш материалларни сотиб олиш харажатлари ҳисобланади.

56. Товар-моддий захиралар таннархининг ушбу товар-моддий захираларни реализация қилишнинг соф қиймати суммасидан ошадиган суммаси, яъни қайта баҳоланган натижасида товар-моддий захираларнинг арзонлашиш суммаси у юзага келган ҳисобот даврининг харажатларига киритилади.

57. Ҳар бир кейинги даврда реализация қилишнинг соф қийматини янгидан қайта баҳоланган ўтказилиши мумкин.

Иқтисодий ҳолатнинг ўзгарганлиги сабабли ташкилотга тегишли бўлган илгари қиймати пастайтирилган товар-моддий захиранинг реализация қилишнинг соф қиймати ошган ҳолда тегишли ҳисобдан чиқариш суммаси янги баланс қийматини мазкур Стандартнинг 55-бандида назарда тутилган тартибда қуйидаги икки қийматнинг энг камига қадар келтириш орқали тикланади (тиклаш дастлабки ҳисобдан чиқариш миқдорлари билан чекланган):

таннарх;

қайта кўриб чиқилган реализация қилишнинг соф қиймати.

7-БОБ. ТОВАР-МОДДИЙ ЗАХИРАЛАРНИНГ ЧИҚИБ КЕТИШИ

58. Чикиб кетаётган товар-моддий захираларнинг қиймати чикиб кетиш факти аниқланган пайтда балансдан ҳисобдан чиқарилади. Товар-моддий захиралар ташкилотнинг балансида:

реализация қилиш;

бошқа ташкилотнинг устас капиталига таъсис улуши кўринишида бериш;

42. Талабномани олган шахс талабнома олинган кундан эътиборан беш иш куни ичида уни бажаради ёки талаб қилиб олинаётган ҳужжатларга (ахборотга) эга эмаслигини хабар қилади.

Агар талаб этиладиган ҳужжатларни (ахборотни) мазкур муддатда тақдим этиш имкони бўлмаса, солиқ органи учинчи шахснинг илтимосномасига кўра ушбу ҳужжатларни (ахборотни) тақдим этиш муддатини узайтиришга ҳақли.

8-БОБ. ҲУЖЖАТЛАРНИ ВА ЭЛЕКТРОН АХБОРОТ ЖИСМЛАРИНИ ОЛИБ ҚЎЙИШ

43. Солиқ аудитини ўтказувчи шахс солиқларни ва йиғимларни ҳисоблаб чиқариш билан боғлиқ ҳужжатларни ва электрон ахборот жисмларини (солиқга оид ахборотларни сақловчи мосламалар, шу жумладан компьютернинг каттик диски, ноутбуклар ва бошқалар) солиқ кодексининг 148-моддасида белгиланган тартибда олиб қўйишга ҳақли.

44. Ҳужжатлар ва электрон ахборот жисмлари қуйидаги ҳолларда олиб қўйилади:

солиқ аудитини ўтказиш жараёнида ҳужжатларни тақдим этиш солиқ тўловчи томонидан рад этилганлиги ёки белгиланган муддатларда тақдим этилмаганда;

ҳужжатларнинг кўчирма нусхалари етарли бўлмаса ҳамда солиқ органларида ҳужжатларнинг асл нусхалари йўқ қилиниши, яширилиши, ўзгартирилиши ёки алмаштириб қўйилиши мумкинлиги тўғрисида тахмин қилиш учун етарли асослар мавжуд бўлганда.

45. Олиб қўйилган ҳужжатлар ва электрон ахборот жисмларини сақлаш зарурати туғатилга қадар сақлаб турилади.

Солиқ аудити учун аҳамияти бўлмаган ҳужжатлар ва электрон ахборот жисмлари солиқ аудитини ўтказувчи шахс томонидан кўздан кечириб бўлганидан кейин эгаларига дарҳол қайтариб берилади. Қайтарилган ҳужжатлар ва электрон ахборот жисмлари бўйича солиқ тўловчидан қабул қилиб олганлиги тўғрисида тилхат олинади.

46. Ҳужжатларнинг асл нусхалари олиб қўйилганда, солиқ органлари уларнинг сақланишини таъминлашлари шарт.

47. Ҳужжатлар ва электрон ахборот жисмларини олиб қўйиш ушбу Низомнинг 5-иловасига** мувофиқ шаклдаги солиқ аудитини ўтказувчи шахснинг асосланган қарори асосида амалга оширилади.

48. Ҳужжатлар ва электрон ахборот жисмларини тунги пайтда (соат 23.00 дан 06.00 га қадар бўлган вақт оралиғида) олиб қўйишга йўл қўйилмайди.

Солиқ текшируви предметига алоқаси бўлмаган ҳужжатлар ва буюмлар олиб қўйилмайди.

49. Ҳужжатлар ва электрон ахборот жисмларини олиб қўйиш ҳолислар ҳамда ҳужжатлари ва электрон ахборот жисмларини олиб қўйиш амалга оширилаётган шахслар иштирокида ўтказилади. Барча олиб қўйиладиган ҳужжатлар ва электрон ахборот жисмлари ҳолисларга ҳамда олиб қўйишда иштирок этувчи бошқа шахсларга кўрсатилади ва зарур бўлган тақдирда олиб қўйилган жойда ўралади.

50. Ҳужжатлар ва электрон ахборот жисмларини олиб қўйиш тўғрисида ушбу Низомнинг 6-иловасига** мувофиқ шаклда баённома тузилади ва унинг кўчирма нусхаси солиқ тўловчига имзо қўйдирилган ҳолда тақдим этилади.

51. Солиқ тўловчи баённомани олишдан бош тортса, баённома тегишли ёзув киритилади ва бир нусха солиқ тўловчининг шахсий кабинетига ёки почта орқали буюртма хат билан юборилади.

9-БОБ. СОЛИҚ АУДИТИНИНГ ИШТИРОКЧИЛАРИ

52. Солиқ аудитини ўтказувчи шахс ходимлар, солиқ тўловчи ва унинг вакиллари солиқ аудитининг иштирокчиларидир.

53. Солиқ аудити ўтказилишида Солиқ кодексининг 149–153-моддаларида белгиланган тартибда гувоҳ, эксперт, мутахассис, таржимон ва ҳолислар жалб этилиши, шунингдек, агар юзага келадиган масалаларни тушунтириш учун илм-фан, санъат, техника ёки хунармандчилик соҳасидаги махсус билимлар талаб этилса, экспертиза тайинланиши мумкин.

54. Эксперт, мутахассис ва таржимонни жалб қилиш учун солиқ органи томонидан тегишли давлат органлари ва ташкилотига мурожаат қилинади. Мазкур шахсларни давлат органлари ва ташкилотларидан жалб қилишнинг имкони бўлмаган тақдирда эса, мустақил эксперт, мутахассис ёки таржимонлар шартнома асосида жалб қилинади.

55. Солиқ аудитини амалга оширишда гувоҳлардан кўрсатмалар олишдан аввал солиқ аудитини ўтказувчи шахс гувоҳни кўрсатмалар беришни рад этганлик ёки бундан бош тортилганлик ёхуд била туриб ёлгон кўрсатмалар берганлик учун жавобгарлик тўғрисида огоҳлантиради ва гувоҳнинг берган кўрсатмалари юзасидан ушбу Низомнинг 7-иловасига** мувофиқ шаклда баённома тузилади. Баённома солиқ аудитини ўтказувчи шахс ва гувоҳ томонидан имзоланади.

56. Экспертиза тайинлаш тўғрисида солиқ органининг раҳбари (раҳбар ўринбосари) солиқ аудитини ўтказувчи шахснинг илтимосномаси асосида ушбу Низомнинг 8-иловасига** мувофиқ қарор қабул қилади.

57. Солиқ аудитини ўтказувчи шахс солиқ тўловчининг экспертиза тайинланганлиги тўғрисидаги қарор билан таништирилади ва ҳуқуқларини тушунтириб, бу ҳақида ушбу Низомнинг 9-иловасига** мувофиқ баённома тузади.

58. Солиқ органлари ходимлари ҳолислар сифатида иштирок этишига йўл қўйилмайди.

59. Жамоатчилик назоратини амалга ошириш учун Ўзбекистон Республикаси Савдо-саноат палатаси ва (ёки) бошқа нодавлат нотижорат ташкилотларнинг вакиллари солиқ тўловчининг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш учун қуйидаги ҳолларда солиқ аудити жараёнида иштирок этиши мумкин:

солиқ тўловчида Ўзбекистон Республикаси Савдо-саноат палатаси аъзоси эканлигини тасдиқловчи ҳужжат мавжуд бўлганда;

вакилнинг хизмат гувоҳномаси ва текширишда қатнашиш учун ишончномаси бўлганда.

Вакил солиқ аудитини ўтказувчи шахс ўз хизмат вазифарларини бажариш чоғида улар қонуний фаолиятига аралашмаслиги лозим.

10-БОБ. СОЛИҚ АУДИТИ НАТИЖАЛАРИНИ РАСМИЙЛАШТИРИШ

60. Солиқ аудити натижасига кўра солиқ аудитини ўтказувчи шахс томонидан мазкур Низомнинг 10-иловасига** мувофиқ шаклда уч нусхада солиқ аудити далолатномаси тузилади.

61. Солиқ аудити далолатномасига текширув давомида аниқланган солиқ тўғрисидаги қонун ҳужжатларининг бузилишлари фактларини тасдиқловчи ҳужжатлар илова қилинади.

Агар солиқ аудити натижасида солиқ тўғрисидаги қонун ҳужжатларининг бузилишлари аниқланмаган бўлса, бу ҳақида солиқ аудити далолатномасида қайд этилади.

62. Солиқ аудити далолатномасининг барча нусхалари солиқ аудитини ўтказувчи шахс (шахслар) томонидан имзоланади. Солиқ аудити далолатномасининг бир нусхаси солиқ тўловчига солиқ аудити тулаганидан кейин уч кун ичида топширилади.

63. Солиқ тўловчининг солиқ аудити далолатномасидаги имзоси унинг солиқ аудити натижаларига розилигини билдирмайди.

64. Солиқ тўловчи солиқ аудити далолатномасини олишдан бош торган тақдирда, солиқ аудитини ўтказувчи шахс бу ҳақда солиқ аудити далолатномасига тегишли ёзув киритади.

Бундай ҳолда солиқ аудити далолатномасининг бир нусхаси солиқ тўловчига почта орқали буюртма хат билан юборилади.

65. Солиқ тўловчи солиқ текшируви далолатномасида баён этилган фактларга ва (ёки) солиқ аудитини ўтказувчи шахснинг хулосалари ҳамда таклифларига рози бўлмаган тақдирда, солиқ аудити далолатномасини олган кундан эътиборан ўн иш куни ичида тегишли солиқ органига мазкур далолатнома бўйича умуман ёки унинг айрим ҳолатлари юзасидан ёзма эътирозларини тақдим этишга ҳақли.

66. Солиқ тўловчи ўз эътирозларининг асосланганлигини тасдиқловчи ҳужжатларни (уларнинг тасдиқланган кўчирма нусхаларини) ёзма эътирозларга илова қилишга ёки келишилган муддатда солиқ органига топширишга ҳақли.

67. Солиқ аудити материаллари солиқ тўловчи ҳисобда турган жойдаги солиқ органига юборилади ҳамда солиқ аудити

тугаган кундан кейинги иш кунидан кечиктирмай рўйхатдан ўтказилади ва солиқ аудити натижаси бўйича маълумотлар солиқ текширувлари ҳисобини юритиш ахборот тизимига киритилади.

68. Солиқ аудити материалларини қўриб чиқиш ва натижаси бўйича қарор қабул қилиш Солиқ кодексига белгиланган тартибда амалга оширилади.

11-БОБ. ЯКУНИЙ ҚОИДАЛАР

69. Мазкур Низом талабларини бузганликда айбдор бўлган шахслар қонунчиликда белгиланган тартибда жавобгар бўладилар.

70. Мазкур Низом талабларига риоя қилмасдан, солиқ аудитини тўлиқ, ҳар томонлама ва ҳолисона ўтказмаганлиги натижасида бюджетга ёки солиқ тўловчига етказилган зарар учун солиқ органи раҳбари (раҳбар ўринбосари) ҳамда солиқ аудитини ўтказган текширувчилар қонунчиликда белгиланган тартибда жавобгар бўладилар.

71. Ушбу Низом Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Тадбиркорлик субъектларининг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш бўйича вакил ва Савдо-саноат палатаси билан келишилган.

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ МОЛИЯ ВАЗИРИНИНГ БҲҲҲҲҲҲ

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ БУХГАЛТЕРИЯ ҲИСОБИНИНГ МИЛЛИЙ СТАНДАРТИ (4-СОНЛИ БҲМС) «ТОВАР-МОДДИЙ ЗАХИРАЛАР»НИ ТАСДИҚЛАШ ҲАҚИДА*

Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги томонидан 2020 йил 30 июнда рўйхатдан ўтказилди, рўйхат рақами 3259

Ўзбекистон Республикасининг «Бухгалтерия ҳисоби тўғрисида»ги Қонунига мувофиқ буюраман:

1. Ўзбекистон Республикаси бухгалтерия ҳисобининг миллий стандарти (4-сонли БҲМС) «Товар-моддий захиралар» иловага мувофиқ тасдиқлансин.

2. Мазкур буйруқ расмий эълон қилинган кундан эътиборан кучга кирди.

Вазир
Т.ИШМЕТОВ.

Тошкент ш.,
2020 йил 28 май
24-сон.

ЎзР молия вазирининг 2020 йил 28 майдаги 24-сон буйруғига
ИЛОВА

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ БУХГАЛТЕРИЯ ҲИСОБИНИНГ МИЛЛИЙ СТАНДАРТИ (4-СОНЛИ БҲМС) «ТОВАР-МОДДИЙ ЗАХИРАЛАР»

Мазкур Бухгалтерия ҳисобининг миллий стандарти (БҲМС) Ўзбекистон Республикасининг «Бухгалтерия ҳисоби тўғрисида»ги Қонунига мувофиқ юридик шахсларга (бундан буён матнда ташкилот деб юритилади) мулк ҳуқуқида тегишли бўлган товар-моддий захираларнинг бухгалтерия ҳисобини юритиш ва уларни молиявий ҳисоботда акс эттириш тартибини белгилайди.

1-БОБ. УМУМИЙ ҚОИДАЛАР

1. Мазкур Стандарт молиявий инструментлар ҳисобини юритишга нисбатан татбиқ этилмайди.

2. Қуйидагилар товар-моддий захиралар ҳисобининг асосий қоидалари ҳисобланади:

тан олиш пайтини аниқлаш, таснифлаш, баланс қийматини баҳолаш;

товар-моддий захиралар таннархига киритиладиган харажатларни аниқлаш, келгусида харажатларни, шу жумладан товар-моддий захиралар қийматини харажат сифатида тан олиш;

товар-моддий захиралар қийматини реализация қилишнинг соф қийматига қадар камайтириш (баҳолаш);

товар-моддий захираларнинг чиқиб кетишидан молиявий натижаларни аниқлаш ҳамда молиявий ҳисоботда улар бўйича ахборотни ёритиб бериш тартиби.

3. Мазкур Стандартда қуйидаги асосий тушунчалардан фойдаланилади:

*Ушбу буйруқ Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базасида (lex.uz) эълон қилинган ва 30.06.2020 йилдан кучга кирди.

маҳсулотлар гуруҳига) доир алоҳида буюртмалар бўйича идентификацияланади ва ҳисобга олинади. Буюртманинг объекти бўлиб маҳсулот (иш, хизмат), бир хилдаги маҳсулот (иш, хизмат)нинг майда туркумлари ёки таъмирлаш, монтаж ва экспериментал ишлар ҳисобланади. Ишлаб чиқариш жараёни узоқ давом этадиган йирик маҳсулотларни тайёрлашда буюртмалар яхлит маҳсулотга эмас, балки унинг тугалланган конструкцияларга эга бўлган алоҳида агрегатлари, узеллари га берилиши мумкин.

Таннархни аниқлашини ушбу усулда барча харажатлар буюртманинг якунланишига қадар тўлалигича тугалланмаган ишлаб чиқариш деб ҳисобланади.

Буюртма бирлигининг таннархи унинг бажарилиши (маҳсулот ишлаб чиқарилиши, ишлар бажарилиши ёки хизматлар кўрсатилиши) тугаллангандан кейин аниқланади.

Буюртма бўйича харажатларнинг бутун суммаси унинг таннархини ташкил қилади.

Агар ушбу буюртма бир хилдаги маҳсулот (ишлар, хизматлар) туркумидан иборат бўлса, маҳсулот (ишлар, хизматлар) бирлигининг таннархи мазкур буюртма бўйича харажатлар суммасини маҳсулот бирликлари миқдорига бўлиш орқали аниқланади.

Буюртмалар қисман бажарилиб, улар буюртмачиларга топширилганда қисман ишлаб чиқариш таннархи уларнинг конструкциялари, технологиялари, ишлаб чиқариш шарт-шароитларидаги ўзгаришларни ҳисобга олган ҳолда илгари бажарилган буюртмаларнинг таннархи бўйича баҳоланади.

41. Таннархни аниқлашнинг босқичли усули бошланғич хом ашё ва материаллар ишлаб чиқариш жараёнида бир қатор босқич, фаза, погоналардан ўтадиган ташкилотларда қўлланади. Ушбу усулда аввал барча маҳсулотлар (ишлар, хизматлар) таннархи, сўнгра унинг бирлиги таннархи аниқланади.

Босқичли усул ташкилотнинг тармоққа мансублигига боғлиқ ҳолда ярим тайёр маҳсулотли ва ярим тайёр маҳсулотсиз турларда амалга оширилиши мумкин.

Ярим тайёр маҳсулотли турда ҳар бир босқич бўйича маҳсулот (ишлар, хизматлар) таннархи ҳисоблаб чиқарилади ҳамда у аввалги босқичлар маҳсулоти (ишлар, хизматлар) таннархи ва мазкур босқич бўйича харажатлардан иборат бўлади. Охириги босқич маҳсулотининг таннархи барча тайёр маҳсулот (ишлар, хизматлар) таннархи ҳисобланади.

Ярим тайёр маҳсулотсиз турда фақат охириги босқич бўйича маҳсулот (ишлар, хизматлар) таннархи ҳисоблаб чиқарилади. Бунда харажатлар аввалги босқичлар маҳсулоти (ишлар, хизматлар) таннархини ҳисобга олмасдан, ҳар бир босқич бўйича алоҳида ҳисобга олинади. Тайёр маҳсулот (ишлар, хизматлар) таннархига барча алоҳида босқичлар бўйича уни ишлаб чиқариш харажатлари киритилади.

42. Бир технологик жараёнда битта хом ашё ва материаллардан турли хилдаги, улардан ҳар бири ўзининг сотиш нархи га эга бўлган маҳсулотлар (ишлар, хизматлар) бир вақтнинг ўзида ишлаб чиқарилганда ушбу турдаги маҳсулотлар (ишлар, хизматлар) биргаликда ишлаб чиқариладиган маҳсулот (ишлар, хизматлар) деб ҳисобланади.

Асосий маҳсулотни (ишларни, хизматларни) ишлаб чиқариш жараёнида юзага келадиган ва сотиш қиймати асосий маҳсулотга (ишларга, хизматларга) қараганда ўта паст бўлган маҳсулотлар (ишлар, хизматлар) қўшимча маҳсулот (ишлар, хизматлар) деб ҳисобланади.

Биргаликда ишлаб чиқариладиган маҳсулотларни (ишларнинг, хизматларнинг) тақсимлаш нўқтасига етгунча қадар турли хилдаги маҳсулотлар (ишлар, хизматлар) сифатида идентификация қилиш мумкин эмаслиги уларнинг қўшимча маҳсулотдан (ишлардан, хизматлардан) фарқи ҳисобланади.

43. Биргаликда ишлаб чиқариладиган маҳсулотнинг (иш-

ларнинг, хизматларнинг) сотиш қийматини бўлиниш нўқтасида аниқлаш мумкин бўлган ҳолларда биргаликда ишлаб чиқариладиган маҳсулотнинг (ишларнинг, хизматларнинг) ишлаб чиқариш таннархини аниқлаш мақсадига ишлаб чиқариш харажатларини бўлиниш нўқтасида тақсимлаш куйидаги усуллардан бири орқали амалга оширилади:

натура кўрсаткичларидан фойдаланиш усули;
бўлиниш нўқтасидаги реализация қилиш қиймати асосидаги усул.

44. Натура кўрсаткичларидан фойдаланиш усулида бўлиниш нўқтасига қадар қилинган харажатлар асосий маҳсулотнинг (ишларнинг, хизматларнинг) ҳар бир турига унинг натура кўрсаткичларида ифодаланган ишлаб чиқаришнинг умумий ҳажмидаги улушига мутаносиб равишда тақсимланади.

Бўлиниш нўқтасидаги реализация қилиш қиймати асосидаги усулда бўлиниш нўқтасига қадар қилинган харажатлар асосий маҳсулотнинг (ишларнинг, хизматларнинг) ҳар бир турига уни реализация қилишдан қутилаётган тушум умумий суммасидаги улушига мутаносиб равишда тақсимланади.

45. Биргаликда ишлаб чиқариладиган маҳсулотнинг (ишларнинг, хизматларнинг) алоҳида турлари кейинги қайта ишлов беришга ўтказилган ҳамда бўлиниш нўқтасида уларни сотишнинг жорий қийматини (реализация қилиш қийматини) аниқлашнинг имкони бўлмаган ҳолларда ишлаб чиқариш харажатларини бўлиниш нўқтасида биргаликда ишлаб чиқариладиган маҳсулот (ишлар, хизматлар) турлари ўртасида тақсимлаш куйидаги усуллардан бири орқали амалга оширилади:

реализация қилишнинг соф қиймати усули. Ушбу усулда биргаликда ишлаб чиқариладиган маҳсулот (ишлар, хизматлар) турлари бўйича харажатлар уларни реализация қилишнинг соф қийматига мутаносиб равишда тақсимланади;

реализация қилишдан ялли фойданинг доимий улуши усули. Ушбу усулдан фойдаланилганда харажатлар ҳар бир алоҳида маҳсулот (ишлар, хизматлар) учун умумий ялли фойданинг фоиз улуши бир хил бўлиши ҳамда умумий ялли фойда кўрсаткичига тенг бўлиши керак. Ялли фойданинг фоиз улуши биргаликда ишлаб чиқариладиган маҳсулот (ишлар, хизматлар) турларининг умумий таннархини ушбу маҳсулот турларини сотишдан тахмин қилинган умумий тушумдан чиқариб ташлаб, сўнгра фойда миқдорини сотишдан тахмин қилинган умумий тушумдан фоиз кўринишида акс эттириш йўли билан ҳисоблаб чиқарилади.

46. Агар ишлаб чиқаришнинг бир технологик жараёнида бир вақтнинг ўзида бир қанча турдаги маҳсулот (ишлар, хизматлар) чиқиб, маҳсулотлардан (ишлар, хизматлар) бири ёки бир қанча тури асосий (мақсадли) турга тегишли бўлса, унда қолган маҳсулот (ишлар, хизматлар) турлари қўшимча маҳсулотлар (ишлар, хизматлар) сифатида қаралиши мумкин.

Асосий маҳсулот (ишлар, хизматлар) таннархини аниқлашда қўшимча маҳсулотнинг (ишларнинг, хизматларнинг) жорий қиймати ёки реализация қилишнинг соф қиймати ишлаб чиқариш жараёнининг умумий харажатларидан чегирилади, харажатларнинг қолган қисми эса асосий маҳсулотга (ишларга, хизматларга) тегишли бўлади.

47. Маҳсулотнинг (ишларнинг, хизматларнинг) қўшимча турларини ҳисобга олиш куйидаги усуллардан бири бўйича амалга оширилади:

қўшимча маҳсулотни (ишларни, хизматларни) ҳақиқатда реализация қилиш;

қўшимча маҳсулотни (ишларни, хизматларни) ҳақиқатда ишлаб чиқариш.

Қўшимча маҳсулотни (ишларни, хизматларни) ҳақиқатда реализация қилиш усулида жорий даврда сотилган асосий маҳсулотнинг (ишларнинг, хизматларнинг) таннархи қўшимча

кур Стандартнинг 15-бандида назарда тутилган харажатлар амалга оширилса, товар-моддий захираларнинг таннархи ушбу харажатлар суммасига оширилади.

28. Товар-моддий захиралар худди шундай товар-моддий захираларга айирбошлаш йўли билан олинган ҳолларда, уларнинг таннархи берилган товар-моддий захираларнинг баланс қийматига тенг бўлади.

Товар-моддий захиралар худди шундай бўлмаган товар-моддий захираларга айирбошлаш йўли билан олинган ҳолларда, уларнинг таннархи берилган товар-моддий захираларнинг жорий қийматига тенг бўлади.

Товар-моддий захиралар қўшимча тўлов билан айирбошланган ҳолатларда олинган товар-моддий захираларнинг таннархи берилган товар-моддий захираларнинг айирбошланганда ўтказилган (олинган) пул маблағлари ёки уларнинг эквивалентлари суммасига оширилган (камайтирилган) жорий қийматига тенг бўлади.

29. Қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда мажбуриятларни (тўловни) пул кўринишида бўлмаган маблағлар билан бажариш назарда тутилган шартномалар бўйича олинган товар-моддий захираларнинг таннархи деб ташиқлот томонидан берилган ёки берилиши лозим бўлган активларнинг жорий қиймати ёки бажарилган ишлар ва кўрсатилган хизматларнинг жорий қиймати бўйича тан олинади.

Ташиқлот томонидан берилган ёки бериладиган активларнинг қийматини белгилаш имконияти мавжуд бўлмаган тақдирда, мажбуриятларни (тўловни) пул кўринишида бўлмаган маблағлар билан бажаришни назарда тутадиган шартномалар бўйича ташиқлот томонидан олинган товар-моддий захираларнинг таннархи худди шундай товар-моддий захиралар харид қилинадиган жорий қийматдан келиб чиққан ҳолда аниқланади.

Агар ташиқлот томонидан товар-моддий захиралар айирбошлаш йўли билан олинаётганда мазкур Стандартнинг 15-бандида назарда тутилган харажатлар амалга оширилса, уларнинг таннархи ушбу харажатлар суммасига оширилади.

30. Ташиқлот томонидан бошқа шахслардан қайта сотиш учун харид қилинган товарлар харид қиймати бўйича ҳисобга олинishi мумкин. Бунда мазкур Стандартнинг 15-бандида назарда тутилган товарларни харид қилиш билан боғлиқ бўлган харажатлар улар юзага келган ҳисобот даврида ташиқлотнинг давр харажатларига (сотиш бўйича) киритилади.

Моддий жавобгар шахсларнинг фаолияти устидан тегишлича назорат ўрнатиш мақсадида савдо ва умумий оёқланиш билан шуғулланувчи ташиқлотларга устамаларни (чегирмаларни) бухгалтерия ҳисоби счетларида алоҳида ҳисобга олган ҳолда, харид қилинган товар-моддий захираларни ҳисобда сотиш қиймати бўйича акс эттирилишига рухсат берилади.

Товар-моддий захираларни ҳисобга олишининг қўлланиладиган тартиби ташиқлотнинг ҳисоб сисёатига акс эттирилади.

31. Узоқ муддатли активлар таркибидан товар-моддий захиралар таркибига ўтказилган активларнинг таннархи ушбу узоқ муддатли активларнинг баланс (қолдиқ) қиймати бўйича белгиланади.

32. Инвентаризация натижасида аниқланган ортиқча (ҳисобга олинмаган) товар-моддий захираларининг таннархи улар аниқланган санадаги жорий қийматдан келиб чиққан ҳолда аниқланади.

33. Битта умумий суммага харид қилинган барча товар-моддий захиралардан ҳар бирининг таннархи ушбу суммани алоҳида товар-моддий захиранинг жорий қийматига мутаносиб равишда тақсимлаш йўли билан аниқланади.

4-БОБ. ТАШКИЛОТДА ИШЛАБ ЧИҚАРИЛГАН ТОВАР-МОДДИЙ ЗАХИРАЛАРНИНГ ТАННАРХИ

34. Ташиқлотнинг ўзи томонидан ишлаб чиқариладиган (тайёрланадиган) товар-моддий захираларнинг таннархи сифатида уларнинг ишлаб чиқариш таннархи тан олинади.

Товар-моддий захираларнинг ишлаб чиқариш таннархи уларни ишлаб чиқариш билан бевосита боғлиқ бўлган, ишлаб чиқариш технологияси ва уни ташиқлот этиш сифатидаги харажатлар киритилади. Бунда ушбу харажатларга қуйидагилар қиради:

бевосита ва билвосита моддий харажатлар;
бевосита ва билвосита меҳнат харажатлари;
ишлаб чиқариш билан боғлиқ бўлган бошқа бевосита ва билвосита харажатлар.

35. Махсулот (иш, хизмат)ларнинг ишлаб чиқариш таннархини ҳосил қилувчи харажатлар уларнинг иқтисодий мазмунига кўра қуйидаги элементлар бўйича гуруҳларга ажратилади:

ишлаб чиқариш моддий харажатлар (қайтарилмаган чиқиндилар қиймати чиқариб ташланган ҳолда);

ишлаб чиқариш билан боғлиқ бўлган меҳнатга ҳақ тўлаш харажатлари;

ишлаб чиқаришга мўлжалланган асосий воситалар ва номоддий активлар амортизацияси;

ишлаб чиқариш хусусиятига эга бўлган бошқа харажатлар.

36. Реализация харажатлари, ташиқлотни бошқариш бўйича умумий харажатлар (маъмурий харажатлар), бошқа операцион харажатлар, молиявий фаолият бўйича харажатлар ва фақуллодда зарарлар махсулотнинг (ишларнинг, хизматларнинг) ишлаб чиқариш таннархига киритилмайди.

5-БОБ. ТОВАР-МОДДИЙ ЗАХИРАЛАРНИНГ ТАННАРХИНИ АНИҚЛАШ УСУЛЛАРИ

37. Товар-моддий захиралар (махсулотлар (ишлар, хизматлар) таннархини аниқлаш усуллари уларнинг тури, ишлаб чиқариш тури, унинг мураккаблиги, тугалланмаган ишлаб чиқаришнинг мавжудлиги, ишлаб чиқаришнинг давомийлиги, товар-моддий захиралар номенклатурасига боғлиқдир. Махсулотлар (ишлар, хизматлар) таннархини аниқлашнинг асосий усуллари бўлиб оддий, меъёрий, буюртмали, босқичли усуллар ҳисобланади, савдо ташиқлотларида эса харажатларни инвентарь баҳолаш усули қўлланилиши мумкин.

38. Таннархни аниқлашнинг оддий усули бир турдаги махсулот (ишлар, хизматлар) ишлаб чиқарадиган ҳамда ярим тайёр махсулотлар ва тугалланмаган ишлаб чиқаришга эга бўлмаган ташиқлотларда қўлланилади.

Ушбу усул қўлланилганда ҳисобот давридаги барча ишлаб чиқариш харажатлари барча ишлаб чиқарилган махсулотлар (ишлар, хизматлар) таннархига киритилади.

Махсулот (ишлар, хизматлар) бирлигининг таннархи ишлаб чиқариш харажатлари суммасини ишлаб чиқарилган махсулотлар (ишлар, хизматлар) бирлиқларининг умумий миқдорига бўлиш йўли билан ҳисоблаб чиқарилади.

39. Таннархни аниқлашнинг меъёрий усули хом ашё, материаллар, меҳнат ва ишлаб чиқариш қувватидан фойдаланишнинг белгиланган меъёрлари бўйича харажатларни ҳисобга олишга асосланган.

Меъёрлар вақти-вақти билан таҳлил қилиниб турилади ва зарур ҳолларда жорий шарт-шароитларга мувофиқ қайтадан кўриб чиқилади.

40. Таннархни аниқлашнинг буюртмали усули яқка тартибдаги ва кўп серияли бўлмаган ишлаб чиқаришга эга бўлган ташиқлотларда қўлланади, бунда ишлаб чиқариш харажатлари махсулотга (ишга, хизматга) (бир хилдаги

товар-моддий захиралар – фаолият юритиш жараёнида кейинчалик сотиш мақсадида сақлаб туриладиган ва ишлаб чиқариш жараёнида бўлган, шунингдек, маҳсулот ишлаб чиқариш, ишларни бажариш ёки хизматлар кўрсатиш жараёнида ёхуд маъмурий ва ижтимоий-маданий вазифаларни амалга ошириш учун фойдаланиладиган моддий активлар;

реализация қилишнинг соф қиймати – товар-моддий захираларни мақсадида кўра ишлатиладиган ҳолатга келтириш ва реализация қилиш бўйича баҳоланган харажатлар чегирилган ҳолда жорий қиймати;

жорий қиймат – маълум бир санада амалда бўлган бозор нархлари бўйича товар-моддий захираларнинг қиймати ёки бир-биридан мустақил, хабардор ва бундай битимни амалга оширишни хоҳловчи тарафлар ўртасида битимни амалга оширишда активни сотиб олиш ёки мажбуриятни бажариш учун ётарли бўлган сумма;

бевосита харажатлар – алоҳида турдаги товар-моддий захираларни ишлаб чиқариш (хизматлар кўрсатиш ва ишлар бажариш) жараёни билан бевосита боғлиқ бўлган ҳамда уларнинг бирлиги таннархига тўғридан-тўғри киритиладиган ишлаб чиқариш харажатлари;

билвосита харажатлар – бир неча турдаги товар-моддий захираларни ишлаб чиқариш (хизматлар кўрсатиш ва ишлар бажариш) жараёни билан боғлиқ бўлган ишлаб чиқариш харажатлари бўлиб, уларни муайян товар-моддий захиралар бирликлари таннархига бевосита киритиб бўлмайди, бунинг оқибатида улар харажатлар объектлари ва уларнинг бирликлари таннархи ўртасида ҳисоб-китоб йўли билан тақсимланади;

бўлиниш нуқтаси – биргаликда ишлаб чиқариладиган маҳсулотларни ишлаб чиқаришда алоҳида турдаги маҳсулотлар аниқ идентификация қилинадиган ишлаб чиқариш жараёнининг муайян пайти;

тара – маҳсулотларни (товарларни) сақлаш, ўраш ва транспортда ташиш учун ишлатиладиган буюмни ифода этувчи моддий объект.

4. Товар-моддий захиралар ташкилотларда:

маҳсулот ишлаб чиқариш, ишларни бажариш ва хизматлар кўрсатиш, ишлаб чиқаришга хизмат кўрсатиш, маъмурий эҳтиёжлар ва бошқа мақсадлар учун мўлжалланган хом ашё ва материаллар, харид қилинадиган ярим тайёр маҳсулотлар ва бутловчи буюмлар, ёқили, тара ва тарабоп материаллар, эҳтиёт қисмлар, инвентарь ва ҳўжалик жиҳозлари, бошқа материаллар захиралари;

боқувдаги ва яйловдаги ёш ҳайвонлар, катта ёшдаги ҳайвонлар, паррандалар, асалари оилалари, сотиш учун асосий подадан яроқсизга чиқарилган катта ёшдаги чорва моллари, сотиш учун четдан қабул қилинган чорва моллари;

механизм қисмлари, қурилмалар, буюмларга тугалланмаган ишлов берилиши ва уларнинг йиғилиши ҳамда тугалланмаган технология жараёнида қўрилишида тугалланмаган ишлаб чиқариш. Хизматлар кўрсатувчи ва ишлар бажарувчи ташкилотларда тугалланмаган ишлаб чиқаришининг қиймати сифатида қабул қилиш-топишириш ҳужжатлари расмийлаштирилмаган ва ташкилот томонидан тегишли даромад сифатида тан олинмаган тугалланмаган хизматлар (ишлар) бўйича харажатлардан ташкил топади;

ташкилотда тайёрланган тайёр маҳсулот (реализация қилиш учун мўлжалланган ва шартномада ёки қонун ҳужжатларида белгиланган ҳолларда бошқа ҳужжатларнинг талабларида назарда тутилган техник ва сифат тавсифларига мувофиқ келадиган ишлов берилиши (бутланиши) тугалланган актив);

**Стандартга 1–3-иловалар «СБХ»да чоп этилмайдۇ. Ҳужжатнинг тўлиқ матни билан «Норта» АҚТ ва nrm.uz сайтида танишиш мумкин.

бошқа юридик ёки жисмоний шахслардан харид қилинган (олинган) ва ташкилотнинг одатий фаолияти давомида қўшимча ишлов беришсиз сотиш ёки қайта сотиш учун мўлжалланган товарлар. Бунда узоқ мuddатли активлар объектлари (бинолар, иншоотлар, транспорт воситалари, мулк (мутлак) ҳуқуқлар ва бошқалар) ҳам кейинчалик сотиш ёки қайта сотиш мақсадида харид қилинган ҳолларда товар бўлиб ҳисобланиши мумкин.

5. Инвентарь ва ҳўжалик жиҳозлари таркибига қуйидаги мезонлардан бирига жавоб берадиган активлар киритилади:

хизмат мuddати бир йилдан ошмайди;
хизмат мuddатидан қатъи назар харид қилиш пайтида қиймати бир бирлик (комплект) учун Ўзбекистон Республикасида белгиланган базавий ҳисоблаш миқдорининг эплик бараваригача миқдорда бўлган активлар. Ташкилот раҳбари ҳисоб сисъатида активларни инвентарь ва ҳўжалик жиҳозлари таркибига ҳисобга олиш учун қийматининг бундан паст чегарасини белгилаш ҳуқуқига эгадир.

6. Хизмат мuddати ҳамда қийматидан қатъи назар инвентарь ва ҳўжалик жиҳозлари таркибига қуйидагилар киритилади:

маҳсул асбоблар ва мосламалар (муайян буюмларни сөрйяли ва оммавий ишлаб чиқариш ёки яқка тартибдаги буюртмани тайёрлаш учун мўлжалланган мақсадли асбоблар ва мосламалар). Бунда маҳсул асбоблар ва мосламалар таркибига асбоб-ускуналар, штамплар, пресс-шақплар, прокат ўтказувчи валлар, мослама ускуналари моделлари, ополлар, андозалар ва бошқа турли маҳсул асбоблар ва мосламалар киряди;

маҳсул ва санитария кийимлари, маҳсул пойабзал. Маҳсул ва санитария кийимлари, маҳсул пойабзал таркибига сақловчи мосламалар, комбинезонлар, костюмлар, куртқалар, шимлар, халатлар, жун пўстинлар, ҳар хил пойабзаллар, қўлқоплар, қўзойнақлар, респираторлар, бошқа турли маҳсул ва санитария кийимлари ҳамда маҳсул пойабзал киряди;

кўрпа-тўшаклар;
канцелярия ашёлари (калькюляторлар, стол жиҳозлари ва ҳоказо);

ошхона инвентари, шунингдек, ошхона чойшаблари;
барпо этиш харажатлари қурилиш-монтаж ишларининг таннархига киритиладиган вақтинчалик (нотитул) иншоотлар, мосламалар ва қурилмалар;

фойдаланиш мuddати бир йилдан кам бўлган алмаштириладиган ускуналар;

овлаш қуроллари (траллар, ёйма тўрлар, тўрлар, жиҳозлар ва ҳоказо).

7. Товар-моддий захиралар бухгалтерия ҳисобининг бирлиги захиралар тўғрисида тўлиқ ва ишончли маълумотларни шакллантириш ҳамда уларнинг мавжудлиги ва ҳаракати устидан лозим даражада назоратни таъминлаш мақсадида ташкилот томонидан мустақил равишда белгиланади. Товар-моддий захираларнинг хусусиятлари, уларни харид қилиш ва улардан фойдаланиш тартибидан келиб чиқиб товар-моддий захираларнинг бирлиги номенклатура рақами, партия, бир турдаги гуруҳ ва ҳоказо бўлиши мумкин.

2-БОБ. ТОВАР-МОДДИЙ ЗАХИРАЛАРНИ ТАН ОЛИШ

8. Товар-моддий захиралар актив сифатида тан олинади, агар:

ташкилотта актив билан боғлиқ келгусидаги иқтисодий наф қелишига ишонч мавжуд бўлса;

актив қийматини ишончли баҳолаш мумкин бўлса;

уларга бўлган мулк ҳуқуқи ўтса.

9. Товар-моддий захираларга бўлган мулк ҳуқуқи, улар билан боғлиқ таваккалчилик ва мукофотларнинг ўтиш пайти маҳсулот етказиб бериш (олди-сотди) шартлари келиши-ладиган маҳсулот етказиб бериш (олди-сотди) шартномаси асосида белгиланади.

10. Мулк ҳуқуқи ташкилотга тегишли бўлмаган, бироқ шартнома шартларига мувофиқ унинг ихтиёрида бўлган товар-моддий захиралар балансида ташқари счётларда шартномада назарда тутилган баҳо бўйича акс эттирилади.

11. Товар-моддий захиралар ташкилотнинг бухгалтерия балансига қуйдагилар натижасида киритилиши лозим:

маҳсулот етказиб бериш (олди-сотди) шартномаси бўйича харид қилиш;

таъсисчилардан ташкилотнинг устав капиталига улуш сифатида келиб тушиши;

таъсисчилар таркибидан чиқишда ёки тугатилган ташкилотнинг мол-мулки унинг иштирокчилари ўртасида тақсимланаётганда ташкилотнинг илгари бошқа ташкилотнинг устав капиталига киритилган таъсис улуши қайтарилишидан келиб тушиши;

бепул келиб тушиш (ҳада шартномаси бўйича); айирбошлар;

узок муддатли активлар таркибидан ўтказиш; ортиқча (ҳисобга олинмаган) товар-моддий захираларни аниқлаш;

илгари берилган товар қарзининг қайтарилиши ёки товар қарзини олиш;

ташкилотнинг ўзида тайёрланиши; ҳисобот даври охирида тугалланмаган ишлаб чиқариш сифатида ҳисобга олинмаган ишларни бажариш ва хизматлар кўрсатиш;

товар-моддий захираларга бўлган мулк ҳуқуқи олинishiга олиб келадиган бошқа операциялар ва ҳодисалар.

12. Товар-моддий захираларни баҳолаш қуйдаги иккита қийматлардан энг паст бўйича амалга оширилади:

баланс тузилаётган санадаги таннарх (сотиб олиш нархи ёки ишлаб чиқариш таннархи);

баланс тузилаётган санадаги реализация қилишнинг соф қиймати.

13. Бухгалтерия ҳисобида товар-моддий захираларнинг тегишли тарзда тан олинган таннархи қонун ҳужжатлари ва мазкур Стандарт билан белгиланган ҳоллардан бошқа ҳолатларда ўзгартирилмайди.

3-БОБ. ХАРИД ҚИЛИНГАН ТОВАР-МОДДИЙ ЗАХИРАЛАРНИНГ ТАННАРХИ

14. Товар-моддий захиралар ташкилотнинг бухгалтерия балансига таннархи бўйича киритилади ҳамда улар харид қиймати (етказиб берувчига тўланадиган сумма) ва харид қилиш билан боғлиқ бўлган барча харажатларни ўз ичига олади.

15. Товар-моддий захираларни харид қилиш билан боғлиқ бўлган ва уларнинг таннархига киритилмаган харажатларга қуйдагилар киритилади:

божхона божлари ва йиғимлари;

товар-моддий захираларни харид қилиш билан боғлиқ бўлган солиқ ва йиғимлар суммалари (агар улар қопланмаса (ҳисобга олишга қабул қилинмаса));

товар-моддий захиралар таъминотчи ва воситачи ташкилотлар орқали харид қилинганда уларга тўланадиган тўловлар (воситачилик ҳақи);

товар-моддий захираларни харид қилиш билан боғлиқ бўлган товар-моддий захираларни сертифицилатиш ва уларни техник шартларга мувофиқ синаш бўйича харажатлар;

товар-моддий захираларни тайёрлаш ва уларни айна пайтдаги жойлашиш ёки фойдаланиш жойига етказиб бериш

бўйича транспорт-тайёрлов харажатлари. Улар тайёрлаш, юклаш-тушириш ишлари ва товар-моддий захираларни барча турдаги транспорт билан уларни айна пайтдаги жойлашиш ёки фойдаланиш жойига транспортда ташиш учун (фракт) тўловларни амалга ошириш бўйича харажатлар, шу жумладан товар-моддий захираларни транспортда ташишда хатарларни сўғурталаш бўйича харажатлардан ташкил топади.

Товар-моддий захираларни харид қилиш билан боғлиқ бўлган ва уларнинг таннархига бошқа харажатлар ҳам киритилиши мумкин.

16. Шартномага мувофиқ товар-моддий захиралар чегирма билан харид қилинганда, улар мазкур бандда назарда тутилган тартибда бухгалтерия ҳисобида акс эттирилади.

Харидор томонидан товар-моддий захираларни қабул қилиш санасида фойдаланган чегирмалар, агар тасдиқловчи бирламчи ҳисоб ҳужжатлари мавжуд бўлганда, улар харид қилинган товар-моддий захиралари қийматини камай-тиришга олиб борилади (сотиб олиш харажатлари таркибига киритилмайди).

Товар-моддий захиралари қабул қилинган санадан сўнг уларни харид қилиш бўйича шартнома шартларини бажариш натижасида юзага келган (олинган) чегирмалар, ташкилотнинг молиявий натижаларига олиб борилади ва сотиб олинган товар-моддий захиралар қийматини камайтирмайди.

Қўшимча товар-моддий захиралар бепул олинганда, агар тасдиқловчи бирламчи ҳисоб ҳужжатлари мавжуд бўлганда, сотиб олинган товар-моддий захиралар қиймати барча олинган товар-моддий захиралар миқдorigа (бепул олинган товар-моддий захираларини ҳам ҳисобга олган ҳолда) тақсимлаш орқали уларнинг таннархи аниқланади.

Авалл етказиб берилган товар-моддий захиралар ҳисобидан қўшимча товар-моддий захиралар бепул олинганда, мазкур бандда белгиланган тартибда ҳисоблаб чиқарилган қўшимча олинган товар-моддий захиралар таннархи ҳисобот даврининг молиявий натижаларига олиб борилади.

Агарда товар-моддий захираларни сотиб олиш пайтида аввалги харид қилинган товар-моддий захираларни ҳисобга олган ҳолда қўшимча товар-моддий захиралари бепул олинганда, аввал харид қилинган ва охирига харид қилинган товар-моддий захираларига тўри келадиган қўшимча бепул олинган товар-моддий захиралари улушлари аниқланади. Бунда охирига харид қилинган товар-моддий захиралари қиймати уларга тўри келадиган қўшимча бепул олинган товар-моддий захиралари улушини ҳисобга олган ҳолда кирим қилинади.

17. Харид қилинган товар-моддий захиралар учун ҳақ тўлаш билан боғлиқ харажатлар (аккредитив очиш харажатлари, ўтказмалар учун банк комиссияси, товар-моддий захираларни чет эл валютасига харид қилишда уни айирбошлаш бўйича комиссия ва бошқа банк хизматлари), товар-моддий захираларни харид қилиш бўйича шартномаларни тайёрлаш, рўйхатдан ўтказиш ва ёпиш билан боғлиқ харажатлар ҳамда активларни харид қилиш билан бевосита боғлиқ бўлмаган бошқа харажатлар товар-моддий захираларнинг таннархига киритилмайди ҳамда улар юзага келган ҳисобот даврида харажатлар сифатида тан олинади.

18. Товар-моддий захиралар қарз маблағлари ҳисобида харид қилинганда ёки ишлаб чиқилганда қарздан фойдаланганлик учун фоизлар қўринишидаги харажатлар қарз маблағлари ҳисобидан тўлиқ ёки қисман сотиб олинган товар-моддий захираларнинг таннархига киритилмайди.

19. Товар-моддий захираларни харид қилиш бўйича харажатлар уларнинг юзага келишини тасдиқловчи бошланғич ҳужжатлар асосида белгиланади.

20. Агар шартнома шартларида харид қилинадиган товар-моддий захиралар учун тўловни кечиктириш ёки бўлиб-бўлиб тўлаш назарда тутилган бўлса, улар бухгалтерия ҳисобига тўловни кечиктириш ёки бўлиб-бўлиб тўлаш тақдим этилмасдан сотиладиган қиймат бўйича кирим қилинади.

Бунда товар-моддий захираларнинг тўловни кечиктириш ёки бўлиб-бўлиб тўлаш тақдим этилмасдан сотиладиган қиймати билан сотиб олинаётган товар-моддий захиралар бўйича умумий тўлов суммаси ўртасидаги фарқ тўловни кечиктириш ёки бўлиб-бўлиб тўлаш даври мобайнида жорий тўловнинг кечиктириш ёки бўлиб-бўлиб тўлаш бўйича тўловларнинг умумий суммасидаги салмоқидан келиб чиқиб мўлжалли харажатлар (фоизлар бўйича харажатлар) сифатида тан олинади.

21. Товар-моддий захираларга қўшимча ишлов бериш ва уларни фойдаланишга яроқли ҳолга келтириш бўйича ишлар билан боғлиқ харажатлар ташкилотнинг маҳсулот ишлаб чиқариш, ишларни бажариш ва хизматлар кўрсатиш билан боғлиқ бўлмаган навларга ажратилиш, ўраб-жойлаш ва уларни товар кўринишига келтириш бўйича харажатларини ўз ичига олади. Яроқли ҳолга келтириш бўйича ишлар билан боғлиқ бўлган харажатлар товар-моддий захираларнинг таннархига киритилади.

22. Ташкилотнинг транспорт-тайёрлов харажатлари қуйидаги усуллардан бири бўйича ҳисобга олинади ёки харид қилинган товар-моддий захиралар қийматидаги киритилади:

а) транспорт-тайёрлов харажатларини товар-моддий захиралар таннархига бевосита (тўғридан-тўғри) киритиш (шартнома нархига қўшиш, устав капиталига киритилган улушнинг пул баҳосига қўшиш, текинга олинганларнинг жорий қийматида қўшиш ва бошқалар).

Транспорт-тайёрлов харажатларини товар-моддий захиралар таннархига бевосита (тўғридан-тўғри) киритиш усули номенклатураси кўп бўлмаган товар-моддий захираларга эга бўлган ташкилотларда, шунингдек, товар-моддий захираларнинг алоҳида турлари ва гуруҳларининг қиймати муҳим аҳамиятга эга бўлган ҳолларда қўлланилиши мумкин;

б) ётказиб берувчининг ҳисоб-китоб ҳужжатларига биноан транспорт-тайёрлов харажатларини «Материалларни тайёрлаш ва харид қилиш» синтетик счётида акс эттириш ва кейинчалик уларни материаллар тури бўйича товар-моддий захиралар таннархига ёки ишлатилишига қараб ишлаб чиқариш харажатларига ёхуд давр харажатларига киритиш.

Транспорт-тайёрлов харажатларининг суммаси алоҳида йиғилади ва товар-моддий захираларнинг тегишли номлари (ушбу транспорт-тайёрлов харажатлари олиб бориладиган партиялар, гуруҳлар) ўртасида тақсимланади.

Алоҳида йиғиладиган транспорт-тайёрлов харажатлари суммаси ташкилотнинг ҳисоб сибёсатида белгиланган даврга боғлиқ ҳолда давр охиридаги товар-моддий захиралар қолдиги суммаси ва ушбу даврда чиқиб кетган (ишлатилган, сотилган, бепул берилган ва бошқалар) товар-моддий захиралар суммаси ўртасида тақсимланади.

Чиқиб кетаётган товар-моддий захираларга тегишли бўлган транспорт-тайёрлов харажатлар суммаси чиқиб кетган товар-моддий захиралар қийматидан транспорт-тайёрлов харажатларнинг ўртача фоизини ҳисоблаш орқали аниқланиб, ушбу товар-моддий захираларнинг чиқиб кетиши акс эттирилган бухгалтерия ҳисоби счётлари билан боғланган счётларида акс эттирилади. Транспорт-тайёрлов харажатларнинг ўртача фоизи давр бошидаги транспорт-тайёрлов харажатлар қолдиги ва давр ичида қилинган транспорт-тайёрлов харажатлар суммаларини давр бошидаги товар-моддий захиралар қолдиги ва давр ичида келиб тушган товар-моддий захиралар суммасига бўлиш билан аниқланади.

Транспорт-тайёрлов харажатларини ҳисобга олишнинг

қўлланиладиган усули ташкилотнинг ҳисоб сибёсатида акс эттирилиши лозим.

23. Харид қилинган товар-моддий захираларнинг таннархи қопланадиган (ҳисобга олишга қабул қилинадиган) солиқларни чеғирган ҳолда шартномага ёки уларнинг харид қилинганлиги, ишлар бажарилганлиги, хизматлар кўрсатилганлигини тасдиқловчи ҳужжатларга мувофиқ ётказиб берувчи (сотувчи) тўланадиган сумма ҳамда унга мазкур Стандартнинг 15-бандида назарда тутилган товар-моддий захираларни харид қилиш билан боғлиқ бўлган харажатларни қўшган ҳолда аниқланади.

24. Чет эл валютасида харид қилинган товар-моддий захираларнинг таннархи мазкур Стандартнинг 15-бандида назарда тутилган товар-моддий захираларни харид қилиш билан боғлиқ бўлган тегишли харажатларни қўшган ҳолда, уларнинг харид қилинганлигини тасдиқловчи бошланғич ҳисоб ҳужжатларида (товарнинг кузатув ҳужжатлари ёки божхона юк декларациясида) кўрсатилган қийматидан келиб чиқиб, уларни бухгалтерия ҳисобига қабул қилиш санасидаги Марказий банк курси бўйича қайта ҳисоблаш йўли билан сўмда белгиланади.

25. Ташкилотнинг устав капиталига улуш сифатида олинган товар-моддий захираларнинг таннархи, агар қонун ҳужжатларида бошқа тартиб назарда тутилмаган бўлса, ташкилот таъсисчилари (иштирокчилари) томонидан келишилган қиймат асосида аниқланади.

Агар ташкилот томонидан товар-моддий захиралар устав капиталига улуш сифатида олинаётганда мазкур Стандартнинг 15-бандида назарда тутилган харажатлар мавжуд бўлса, товар-моддий захираларнинг таннархи ушбу харажатлар суммасига оширилади.

26. Таъсисчилар таркибидан чиқишда ёки тугатилаётган ташкилотнинг мол-мулки унинг иштирокчилари ўртасида тақсимланаётганда ташкилотнинг илгари бошқа ташкилотнинг устав капиталига киритилган таъсис улуши қайтарилишидан келиб тушган товар-моддий захираларнинг таннархи, агар қонун ҳужжатларида бошқа ҳолатлар назарда тутилмаган бўлса, ташкилот таъсисчилари (иштирокчилари) томонидан келишилган уларнинг пулда ифодаланган баҳосида аниқланади.

Агар ташкилот томонидан товар-моддий захиралар таъсисчилар таркибидан чиқишда ёки тугатилаётган ташкилотнинг мол-мулки унинг иштирокчилари ўртасида тақсимланишида ташкилотнинг илгари бошқа ташкилотнинг устав капиталига киритилган таъсис улуши қайтарилишида олинаётганда мазкур Стандартнинг 15-бандида назарда тутилган харажатлар мавжуд бўлса, товар-моддий захираларнинг таннархи ушбу харажатлар суммасига оширилади.

Олинаётган товар-моддий захираларнинг қиймати бошқа ташкилотнинг устав капиталидаги таъсис улуши бўйича қарз суммасидан юқори бўлган ҳолларда, фарқ таъсисчилар таркибидан чиқиб кетаётган таъсисчи томонидан қопланади.

Бошқа ташкилотнинг устав капиталидаги таъсис улуши бўйича қарз суммаси олинаётган товар-моддий захираларнинг қиймати юқори бўлган ҳолларда, фарқ бераётган ташкилот томонидан қопланади.

27. Ташкилот томонидан бепул (ҳада шартномаси бўйича) олинган ҳамда асосий воситалар ва бошқа мол-мулкнинг чиқиб кетиши натижасида олинган товар-моддий захираларнинг таннархи уларнинг бухгалтерия ҳисобига қабул қилиниш санасидаги жорий қийматидан келиб чиққан ҳолда аниқланади.

Агар ташкилот томонидан товар-моддий захиралар бепул (ҳада шартномаси бўйича) ёки асосий воситалар ва бошқа мол-мулкнинг чиқиб кетиши натижасида олинаётганда маз-

III. ОДАТДАН ТАШҚАРИ ҲОЛАТЛАР

1-ВАЗИЯТ

Ўриндош ходим даромадларидан ЖШДС ҳисоб-китоби

Солиқ кодексининг 380-моддаси 1-қисмида назарда тутилган имтиёзга эга ўриндош ходимга январь ойида 800 000 сўм, февраль-июль ойларида эса 850 000 сўмдан иш ҳақи тўланган.

□ Солиқ имтиёзини қўллаш солиқ тўловчининг асосий иш (хизмат, ўқиш) жойи бўйича, асосий иш жойи мавжуд бўлмаган тақдирда эса - яшаш жойидаги солиқ органлари томонидан жами йиллик даромад тўғрисидаги декларация асосида солиқни ҳисоблаб чиқариш чоғида амалга оширилади (Солиқ кодексининг 380-моддаси 5-қисми).

Январь-июль ойлари учун солиқни ҳисоб-китоб қиламиз:

$5\,900\,000 \times 12\% = 708\,000$ сўмга тенг.

Январь-июль ойларида 606 000 сўм солиқ ушлаб қўлинган. Июль ойи учун солиқ суммаси 102 000 сўмга (708 000 – 606 000) тенг.

Январь-июль ойлари учун ШЖБПҲга мажбурий бадаллар 5 900 сўмни (5 900 000 x 0,1%) ташкил этади.

Январь-июль ойларида ШЖБПҲга ўтказиладиган ажратмалар 5 050 сўмни, июль ойида эса 850 сўмни (5 900 – 5 050) ташкил этган.

Июль ойи учун бюджетга 101 150 сўм (102 000 – 850) солиқ ўтказилади.

Солиқ ушланганидан кейин ходим 748 000 сўм (850 000 – 102 000) иш ҳақи олади.

2-ВАЗИЯТ.

Юридик шахсга турар жойни ижарага берувчи ходимнинг даромадларидан ЖШДС ҳисоб-китоби

Ходимнинг меҳнатга ҳақ тўлаш тарзидаги даромади январь ойи учун 1 100 000 сўмни, февраль-июль ойлари учун эса 1 200 000 сўмни ташкил этган. Ходим Тошкент шаҳрида жойлашган, майдони 50 кв.м бўлган турар жой биносини 1 январдан бошлаб ижарага бериш тўғрисида иш берувчи билан шартнома тузди ва ҳар ойда 1 500 000 сўм ижара ҳақи олди.

□ Жисмоний шахсларнинг турар жойни ижарага топширишдан оладиган даромадларига солиқ солиш ижара (ёллаш) шартномасида назарда тутилган тўловдан келиб чиқиб амалга оширилади, бироқ у турар жойни ижарага берадиган жисмоний шахслар учун белгиланган энг кам ижара ҳақи ставкаларидан ҳисоблаб чиқарилган миқдордан кам бўлмаслиги керак (9.12.2019 йилдаги ЎРҚ-589-сон Қонунга 12-илова).

□ Тошкент шаҳрида бир ойлик ижара тўловининг энг кам миқдори этиб 1 кв.м турар жой учун 12 000 сўм; Нукус ва вилоят бўйсунувидаги шаҳарларда – 7 500 сўм; бошқа аҳоли пунктларида – 3 500 сўм белгиланган.

□ ШЖБПҲга бадаллар иш берувчи ва ходим ўртасида тузилган меҳнат шартномаси ёки фуқаролик-ҳуқуқий тусдаги шартнома бўйича бажарилган ишлар учун олинган даромадлардан ҳисоблаб ёзилади. Ижара ҳақи тарзидаги даромадлар мулкий даромад бўлганлиги ва ишлар бажариш билан боғлиқ бўлмаганлиги боис, ундан ШЖБПҲга ажратмалар қилинмайди.

Ижара ҳақидан ЖШДС суммасини ҳисоблаймиз. Мазкур ҳолатда энг кам ижара ҳақи суммаси 600 000 сўмни (12 000 x 50) ташкил этади, у ҳақиқатдаги ижара ҳақидан камлиги боис шартномада назарда тутилган суммадан солиқ ҳисобланади:

$1\,500\,000 \times 12\% = 180\,000$ сўм.

Январь-июль ойлари учун меҳнатга ҳақ тўлаш тарзидаги даромаддан солиқни ҳисоблаймиз:

$8\,300\,000 \times 12\% = 996\,000$ сўм.

Январь-июль ойларида 852 000 сўм солиқ ушлаб қўлинган. Июль ойи учун солиқ суммаси 144 000 сўмга (996 000 – 852 000) тенг. ШЖБПҲга мажбурий бадаллар 8 300 сўмни (8 300 000 x 0,1%) ташкил этади.

Январь-июль ойларида ШЖБПҲга ўтказиладиган ажратмалар 7 100 сўмни, июль ойи учун 1 200 (8 300 – 7 100) ташкил этади.

Июль ойи учун бюджетга 142 800 сўм солиқ (144 000 – 1 200) ўтказилади.

Солиқ ушлаб қўлинганидан кейин ходимга 2 376 000 сўм иш ҳақи (1 200 000 + 1 500 000 – 144 000 – 180 000) тўланади.

Ҳисоб-китоб услубиятини экспертимиш Муҳиддин ЗАЙНУДДИНОВ тайёрлади.

2020 ЙИЛНИНГ ИЮЛЬ ОЙИ УЧУН ЖИСМОНИЙ ШАХСЛАР ДАРОМАДИДАН ОЛИНАДИГАН СОЛИҚ ВА МАЖБУРИЙ БАДАЛЛАР ҲИСОБ-КИТОБИ УСЛУБИЯТИ*

Июль ойида иш соатлари сон:

5 кунлик (40 соатлик) иш ҳафтасида – 175;

6 кунлик (40 соатлик) иш ҳафтасида – 173;

36 соатлик иш ҳафтасида – 155.

Иш кунлари сон:

5 кунлик иш ҳафтасида – 22;

6 кунлик иш ҳафтасида – 26.

□ Ўзбекистон Республикаси резиденти бўлган жисмоний шахсларнинг барча даромадларига (дивидендлар ва фоизлар кўринишидаги даромадлардан ташқари) 12%лик ставка бўйича солиқ солинади (Солиқ кодексининг 381-моддаси).

□ 2019 йил 1 сентябрдан меҳнатга оид муносабатлар соҳасида қўллаш учун ЭКИХ ўрнига меҳнатга ҳақ тўлашнинг энг кам миқдори (МҲЭKM) жорий этилди. Январь ойида МҲЭKM 634 880 сўмни (3.12.2019 йилдаги УРҚ-586-сон Қонуннинг 41-моддаси; 21.05.2019 йилдаги ПФ-5723-сон Фармоннинг 1-банди), 1 февралдан – 679 330 сўмни (30.12.2019 йилдаги ПҚ-4555-сон қарорнинг 7-банди) ташкил этади.

□ 2020 йилда фуқароларнинг ШЖБПҲга мажбурий ойлик бадаллари ставкаси ходимга ҳисобланган иш ҳақи (даромад) солиқ солинадиган суммасининг 0,1%ини ташкил этади (26.12.2018 йилдаги ПҚ-4086-сон қарорнинг 5-банди).

□ Ҳисоблаб чиқарилган ЖШДС суммаси жисмоний шахсларнинг шахсий жамғариб бориладиган пенсия ҳисобвақфларига ўтказиладиган мажбурий ойлик бадаллар суммасига камайтирилади (Солиқ кодексининг 385-моддаси 7-қисми).

I. АНЪАНАВИЙ ҲИСОБ-КИТОБ

Ходимга январь ойида 1 100 000 сўм, февраль-июнь ойларида эса – 1 170 000 сўмдан иш ҳақи тўланган. Январь-июль ойларида жами даромади – 8 120 000 сўм (1 100 000 + 1 170 000 x 6).

Олинган даромадга 12%лик ставка бўйича солинадиган солиқ:

$8\,120\,000 \times 12\% = 974\,000$ сўмга тенг.

Январь-июнь ойларида 834 000 сўм ушлаб қолинган. Июль ойи учун солиқ суммаси 140 400 сўмга (974 000 – 834 000) тенг.

Январь-июль ойлари учун ШЖБПҲга мажбурий бадаллар суммаси 8 120 сўмни ($8\,120\,000 \times 0,1\%$) ташкил қилади.

Январь-июнь ойлари учун ШЖБПҲга 6 950 сўм ўтказилган, июль ойи учун ажратмалар 1 170 сўмни ($8\,120 - 6\,950$) ташкил этади.

Июль ойи учун бюджетга 139 230 сўм ($140\,400 - 1\,170$) ўтказилади.

ЖШДС ва мажбурий бадаллар ушланганидан кейин ходимга 1 029 600 сўм ($1\,170\,000 - 140\,400$) тўланади.

*Жисмоний шахсларнинг даромадидан олинадиган солиқ ва бошқа мажбурий бадалларнинг ҳисоб-китоби услубияти январь ойи учун «СБХ»нинг 28.01.2020 йилдаги 4 (1328)-сонда, февраль ойи учун 25.02.2020 йилдаги 8 (1332)-сонда, март ойи учун 24.03.2020 йилдаги 12 (1336)-сонда, апрель ойи учун 21.04.2020 йилдаги 16 (1340)-сонда, май ойи учун 26.05.2020 йилдаги 21 (1345)-сонда, июнь ойи учун 23.06.2020 йилдаги 25 (1349)-сонда чоп этилган.

II. ИМТИЁЗЛАРНИ ҲИСОБГА ОЛГАН ҲОЛДА

1-ВАЗИЯТ

Даромаддан МҲЭКМнинг 1,41 бараварига тенг сумма чиқариб ташланадиган имтиёз қўлланилган ҳолда ЖШДС ҳисоб-китоби

Солиқ кодексининг 380-моддасига мувофиқ имтиёзга эга бўлган ходимнинг меҳнатига январь ойида 1 800 000 сўм, февраль-июль ойларида эса – 1 920 000 сўмдан ҳақ тўланган. Январь-июль ойлари учун жами даромад – 13 320 000 сўм (1 800 000 + 1 920 000 x 6).

□ Солиқ кодексининг 380-моддаси 1-қисмига мувофиқ ушбу имтиёзга эга бўлган фуқароларнинг (масалан, 16 ёшдан ошмаган икки ва ундан ортиқ болалари бўлган ёлғиз оналар) жами даромадидан ҳар ойда МҲЭКМнинг 1,41 бараварига тенг сумма чиқариб ташланади.

Солиқ солинадиган даромадни ҳисоб-китоб қиламиз:

$13\,320\,000 - (634\,880 \times 1,41 + 679\,330 \times 1,41 \times 6) = 6\,677\,687,4$ сўмга тенг.

Январь-июль ойлари учун солиқни ҳисоблаб ёзамиз:

$6\,677\,687,4 \times 12\% = 801\,322,49$ сўм.

Январь-июнь ойларида 685 865,12 сўм солиқ ушлаб қолинган. Июль ойи учун солиқ суммаси 115 457,37 сўмга (801 322,49 – 685 865,12) тенг.

Январь-июль ойлари учун ШЖБПҲга мажбурий бадаллар 6 677,69 сўмини (6 677 687,4 x 0,1%) ташкил қилади.

Январь-июнь ойларида ШЖБПҲга 5 715,54 сўм ўтказилган, июль ойи учун ажратмалар 962,15 сўмини (6 677,69 – 5 715,54) ташкил қилади.

Бюджетга 114 495,22 сўм (115 457,37 – 962,15) ЖШДС ўтказилади.

Ходим қўлига 1 804 542,63 сўм (1 920 000 – 115 457,37) иш ҳақи олади.

2-ВАЗИЯТ

Даромад имтиёз суммасидан кам бўлганда ЖШДС ҳисоб-китоби

Солиқ кодексининг 380-моддасига мувофиқ имтиёзга эга бўлган ходимнинг меҳнатига январь ойида 800 000 сўм, февраль-июль ойларида эса – 850 000 сўмдан ҳақ тўланган. Январь-июль ойлари учун жами даромад – 5 900 000 сўм.

□ Солиқ кодексининг 380-моддаси 1-қисмига мувофиқ ушбу имтиёзга эга бўлган фуқароларнинг (масалан, 16 ёшдан ошмаган икки ва ундан ортиқ болалари бўлган ёлғиз оналар) жами даромадидан ҳар ойда МҲЭКМнинг 1,41 бараварига тенг сумма чиқариб ташланади.

Январь-июнь ойлари учун солиқ солинмайдиган даромад миқдорини ҳисоблаймиз:

$(634\,880 \times 1,41) + (679\,330 \times 1,41 \times 6) = 6\,642\,312,6$ сўм.

Ходимнинг даромади (5 900 000 сўм) имтиёз суммасидан (6 642 312,6 сўм) кам бўлганлиги сабабли январь-июль ойлари учун солиқ ҳисобланмайди.

Солиқ солинадиган даромад мавжуд бўлмаганлиги учун ШЖБПҲга мажбурий бадаллар тўланмайди.

Ходим қўлига 850 000 сўм иш ҳақи олади.

3-ВАЗИЯТ

Моддий ёрдам олинганда имтиёзни ҳисобга олган ҳолда ЖШДС ҳисоб-китоби

Ходимнинг меҳнатига январь ойи учун 1 400 000 сўм, февраль-июнь ойларида эса 1 500 000 сўмдан ҳақ тўланган. Январь ойида унга фарзандли бўлганлиги муносабати билан 2 800 000 сўм моддий ёрдам кўрсатилган.

□ Солиқ кодексининг 378-моддаси 1-бандига кўра бир йил давомида МҲЭКМнинг 4,22 бараваригача миқдорда бериладиган қўйидаги моддий ёрдам суммаларига: вафот этган ходимнинг оила аъзоларига ёки оила аъзоси вафот этганлиги муносабати билан ходимга бериладиган тўловлар; ходимга меҳнатда майиб бўлганлик, касб касаллиги ёхуд соғлиққа бошқача шикаст етганлиги билан боғлиқ тўловлар; бола туғилиши, ходим ёки унинг фарзандлари никоҳдан ўтиши муносабати билан бериладиган тўловлар; қишлоқ хўжалиги махсулотларини бериш ёки уларни сотиб олиш учун маблағлар бериш тарзидаги тўловларга ЖШДС солинмайди.

Президентнинг «Коронавирус пандемияси даврида аҳоли ва тадбиркорлик субъектларини қўллаб-қувватлаш буйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги Фармони (27.04.2020 йилдаги ПФ-5986-сон) билан 2020 йилда ходимга тўланадиган, жисмоний шахслардан олинадиган даромад солигига тортилмайдиган моддий ёрдам суммаси меҳнатга ҳақ тўлаш энг кам миқдорининг 4,22 бараваридан 7,5 бараваригача оширилади (2-банд).

Имтиёз миқдорини ҳисоблаймиз:

$679\,330 \times 7,5 = 5\,094\,975$ сўм.

Моддий ёрдам суммаси – 2 800 000 сўмга ЖШДС солинмайди.
 Тегишинча, солиқ солинадиган даромад 10 400 000 сўмга (1 400 000 + (1 500 000 x 6)) тенг.
 Январь-июль ойлари учун солиқ 1 248 000 сўмни (10 400 000 x 12%) ташкил этади.
 Январь-июль ойларида 1 068 000 сўм солиқ ушлаб қўлинган. Июль ойида солиқ суммаси 180 000 сўмни (1 248 000 – 1 068 000) ташкил этади.
 ШЖБПҲга мажбурий бадаллар суммаси 10 400 сўмни (10 400 000 x 0,1%) ташкил этади.
 Январь-июль ойларида ШЖБПҲга ажратмалар 8 900 сўмни, июль ойида 1 500 сўмни (10 400 – 8 900) ташкил этади.
 Июль ойи учун бюджетга 178 500 сўм (180 000 – 1 500) ЖШДС ўтказилади.
 Ходим 1 320 000 сўм (1 500 000 – 180 000) иш ҳақи олади.

4-ВАЗИЯТ

Қимматбаҳо совға олинганда имтиёзни ҳисобга олган ҳолда ЖШДС ҳисоб-китоби

Ходимнинг меҳнатига январь ойида 1 500 000 сўм, февраль-июль ойларида эса 1 600 000 сўмдан иш ҳақи тўланган. Унга январь ойида 2 000 000 сўмлик маший техника совға қўлинган.

□ Солиқ кодексининг 378-моддаси 10-бандига кўра бир йил мобайнида юридик шахслардан МҲЭКМнинг 2,11 баравари миқдоригача бўлган суммада олинган совғаларнинг қийматига солиқ солинмайди (634 880 x 2,11 = 1 339 596,8 сўм).

Солиқ солинадиган даромад 11 760 403,2 сўмга (1 500 000 + 2 000 000 – 1 339 596,8 + 1 600 000 x 6) тенг.

Январь-июль ойлари учун солиқни ҳисоблаб ёзмамиз:

11 760 403,2 x 12% = 1 411 248,38 сўм.

Январь-июль ойларида 1 219 248,38 сўм солиқ ушлаб қўлинган. Июль ойида

солиқ суммаси 192 000 сўмни (1 411 248,38 – 1 219 248,38) ташкил этади.

Январь-июль ойлари учун ШЖБПҲга мажбурий бадаллар суммаси

11 760,4 сўмга (11 760 403,2 x 0,1%) тенг.

Январь-июль ойларида ШЖБПҲга ўтказиладиган ажратмалар 10 160,4 сўм-

ни, июль ойида 1 600 сўмни (11 760,4 – 10 160,4) ташкил этади.

Июль ойида бюджетга 190 400 сўм (192 000 – 1 600) ЖШДС ўтказилади.

Ходим қўлига 1 408 000 сўм (1 600 000 – 192 000) иш ҳақи олади.

5-ВАЗИЯТ

Бир нечта имтиёзни ҳисобга олган ҳолда (ҳар ойда даромаддан МҲЭКМнинг 1,41 бараварига тенг суммани чегириш, моддий ёрдам ва қимматбаҳо совға олинганда) ЖШДС ҳисоб-китоби

Солиқ кодексининг 380-моддасига кўра имтиёзга ҳақли бўлган ходимга январь ойида 1 500 000 сўм, февраль-июль ойларида эса 1 600 000 сўм иш ҳақи тўланган. Январь ойида унга никоҳдан ўтиши муносабати билан 3 000 000 сўм моддий ёрдам кўрсатилган ва 2 000 000 сўмлик қийматга эга совға топширилган.

Қуйидагиларга мувофиқ:

□ Солиқ кодексининг 380-моддаси 1-қисмига мувофиқ имтиёз олиш ҳуқуқига эга бўлган ходимнинг солиқ солинадиган даромадидан ҳар ойда МҲЭКМнинг 1,41 бараварига тенг сумма (634 880 x 1,41 + 679 330 x 1,41 x 6) = 6 642 312,6 сўм) чиқариб ташланади;

□ Солиқ кодексининг 378-моддаси 1-бандига мувофиқ МҲЭКМнинг 4,22 бараваригача миқдорда бериладиган моддий ёрдам суммасига ЖШДС солинмайди. 2020 йилда ушбу миқдор МҲЭКМнинг 7,5 бараваригача (679 330 x 7,5 = 5 094 975 сўм) оширилган (ПФ-5986-сон Фармоннинг 2-банди). Шу боис жами ёрдам суммаси – 3 000 000 сўмга имтиёз қўлланилади.

□ Солиқ кодексининг 378-моддаси 10-бандига кўра юридик шахслардан бир йил мобайнида МҲЭКМнинг 2,11 баравари (634 880 x 2,11 = 1 339 596,8 сўм) миқдоригача олинган совғаларнинг қийматига ЖШДС солинмайди.

Солиқ солинадиган даромадни аниқлаймиз:

11 100 000 – 6 642 312,6 + 2 000 000 – 1 339 596,8 = 5 118 090,6 сўм.

Январь-июль ойлари учун солиқни ҳисоб-китоб қиламиз:

5 118 090,6 x 12% = 614 170,87 сўм.

Январь-июль ойларида 537 113,51 сўм солиқ ушлаб қўлинган. Июль ойида солиқ суммаси 77 057,36 сўмни (614 170,87 – 537 113,51) ташкил этади.

ШЖБПҲга мажбурий бадаллар суммаси 5 118,09 сўмни (5 118 090,6 x 0,1%) ташкил этади.

Январь-июль ойларида ШЖБПҲга ўтказиладиган ажратмалар 4 475,95 сўмни, июль ойида 642,14 сўмни (5 118,09 – 4 475,95) ташкил этади.

Бюджетга 76 415,23 сўм (77 057,37 – 642,14) солиқ ўтказилади.

Ходим қўлига 1 522 942,63 сўм (1 600 000 – 77 057,37) олади.

БОЖХОНА БРОКЕРЛАРИ НИМАЛАРНИ ТАКЛИФ ҚИЛМОҚДА

Куни кеча масофали режимда ДБК ва Божхона брокерлари уюшмаси (ББУ) вакилларининг икки томонлама расмий учрашуви бўлиб ўтди. Учрашувда божхона амалиёти ва божхона қонунчилигидаги янгилликларга тааллуқли бўлган бир қатор долзарб масалалар муҳокама қилинди.

Қун тартибдаги биринчи масала сифатида ташқи савдо операцияларини мониторинг қилиш тизимини такомиллаштиришга оид масала муҳокама қилинган эди. Вазирлар Маҳкамасининг 14.05.2020 йилдаги 283-сон қарорига биноан хўжалик юритувчи субъектлар ташқи савдо контрактлари ва инвойслар бўйича маълумотларни электрон шаклда электрон рақамли имзодан фойдаланган ҳолда, Интерактив давлат хизматлари ягона портали орқали Ташқи савдо операцияларининг ягона электрон ахборот тизимига киритишлари лозим бўлган тартиб ўрнатилди.

Хужжат 16 августда кучга киради. Қарор билан Ташқи савдо операциялари амалга оширилиши мониторингини олиб бориш ва назорат қилиш тартиби тўғрисидаги низом тасдиқланган. Экспорт ва импорт биржа (ярмарка) контрактлари, кайта ишлаш (республикадан ташқарида) бўйича контракт, марказлаштирилган импорт ва экспорт контрактлари, экспорт консигнация контракт сингари тушунчалар киритилди.

Мониторинг ўтказиш доирасида ДБК худудий бошқармалари божхона постларининг ходимлари хўжалик юритувчи субъект томонидан ТСОЯЭАТга киритилган контракт (шу жумладан, инвойс) маълумотларини «Эркин муомалага чиқариш (импорт)», «Экспорт» божхона режимларидаги БЮД маълумотлари билан солиштирадilar. Шунингдек, улар тижорат банклари томонидан тизимга киритилган ҳисоб-китоб маълумотномасида кўрсатилган валюта миқдорини тўлов кафолатланган товарларнинг экспорт қийматига нисбатан мувофиқлиги ёки ортиқлиги билан солиштирадilar. Бу борада фарқлар мавжуд бўлмаганда қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда божхона юк декларациясини расмийлаштирадilar. Экспорт қилувчилар товарларни (ишлар, хизматларни) Интернет тармоғидаги онлайн дўконлар орқали реализация қилган ҳоллар

бундан мустасно. Қонун ҳужжатларида бошқача назарда тутилмаган бўлса, ТСОЯЭАТга инвойслар тўғрисидаги тегишли маълумотлар киритилиб, тўлови тўлиқ тўлангандан кейин ва экспорт қилувчиларнинг Ўзбекистон Республикасидаги банк ҳисобрақамларига маблағлар тушгандан сўн бу операцияни амала оширишнинг имкони бўлади. Бунда 5 000 АҚШ долларигача бўлган товарлар Почта алоқаси хизматларини кўрсатиш қондаларига (АВ томонидан 18.04.2011 йилда 2219-сон билан рўйхатдан ўтказилган) мувофиқ реализация қилиниши мумкин. Бунинг учун тизимга ахборот киритиш ва БЮДни расмийлаштириш керак эмас.

ББУ вакиллари Низомда товарни қайта ишлаш учун харид қилишга ва тайёр маҳсулотни сотишга доир алоҳида контрактлар муомаласини тартибга солувчи меъёрлар мавжуд эмаслигига эътиборни қаратдилар.

Бундан ташқари, улар ВМнинг 283-сон қарори билан Товарларни божхонада электрон шаклда декларациялаш тартиби тўғрисидаги низомга (ВМнинг 31.07.2018 йилдаги 605-сон қарорига 1-илова) киритилган ҳужжатларда мавжуд маълумотларнинг ишончилигига декларацияловчи шахс жавобгар эканлиги бўйича меъёрни ортиқча деб ҳисоблашди. Бундай жавобгарлик Божхона кодекси ва бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжатларда аллақачон ўз ифодасини топган.

Шу билан бирга ББУ вакиллари кўпинча сертификатлаш органларининг нотўғри ишлари сабабли юз берадиган маълумотларнинг такрорий киритилишини бартараф этиш юзасидан тақлиф билан чиқдилар. Уларнинг фикрича, Ягона ойнада маълумотлар блокига жавоб берувчи сертификатлаш органларининг ходимлари билан тушунтириш ишларини олиб бориш зарур. Божхона қиймати декларациясини тўлдириш тартиби тўғрисидаги йўриқномага (АВ томонидан 14.03.2017 йилда 2868-сон билан

рўйхатдан ўтказилган) ўзгартиришлар киритиш мақсадга мувофиқлиги ҳам муҳокама этилди. Масала божхона органлари қўлайдиган хавфни бошқариш тизими томонидан ўрта ёки юқори кўрсаткичга эга хавф даражаси аниқланган ҳолларда божхона қиймати 1-усул бўйича аниқланганда декларацияловчи шахс томонидан товарнинг маълум қилинган божхона қийматини тасдиқловчи ҳужжатларни мажбурий тартибда тақдим этишга тааллуқли бўлди (Рўйхатнинг 1-б. «в» кичик банди, Йўриқномага 3-илова).

Божхона органининг ТИФ ТН қодлари бўйича ҳулосаларини таҳлил қилиш тўғрисидаги масала муҳокамасидан кейин божхона брокерлари таснифлаш бўйича қарорларни эълон қилиш тақлифини билдиришди. ДБК Ташқи иқтисодий фаолиятда нотариф тартибга солишни назорат қилиш ва божхона экспертизаси бошқармаси бошлиғи Бахтиёр Абдуганиевнинг яқинда ББУ давра суҳбатининг онлайн-йиғилишида «ТИФ ТН: Асосий тушунчалар. Таснифлаш бўйича олдидан кўрилган ечимлар. Алоҳида товарларни таснифлашда йўл қўйиладиган хатолар» мавзусидаги маъруза билан чиқиш қилиши тўғрисидаги келишувга эришилди.

Ўз навбатида ДБК вакиллари ТИФ иштирокчилари ва божхона брокерлари ўртасида сўров ўтказишда қўмақлашиб юборишни илтимос қилишди. Божхоначиларни бизнес жараёнларнинг муддатли давомийлиги ва қиймати тўғрисидаги фикр-мулоҳазалар кизиқтириши ва бу фикр-мулоҳазалар товарларни чиқариш вақтини қисқартиришга доир чораларни кўриш учун зарурлиги таъкидланди. Божхона идораси нафақат Ягона

ойнанинг иши юзасидан, балки товарни олиб киришдан тортиб, импорт чоғида уни чиқаришга ҳамда экспорт чоғида уни маълум қилишдан тортиб, уни олиб чиқишга бўлган ҳар қандай тартиб-таомиллар билан боғлиқ барча жараёнлар бўйича ҳар қандай мулоҳазаларни қабул қилишга тайёр.

Хал этилиши мумкин бўлган муаммолардан бири сифатида сертификатлаш тартиб-таомилини кейинга суриш, яъни уни божхона расмийлаштируви «тугагандан кейин» ўтказиш тақлифи муҳокама қилинди.

Учрашувда шунингдек экспорт инвойслар, СМР, СМГС юк хатларини авиа ва ҳ.к.ларни бирхиллаштириш ва автоматлаштириш билан боғлиқ сўровлар ва таҳлиллар ўтказишни талаб қилувчи бир қатор техник масалалар муҳокама қилинди.

Учрашув сўнгида ББУ раиси Арсен Айрапетьянц қайд этди: «Биз, албатта, охириги йиллар давомида ДБК ходимлари билан ишчи гуруҳларда, шу жумладан ДБК-ББУ форматида бир неча мартаба мулоқот қилдик. Масалан, янги таҳрирдаги Божхона кодексининг лойиҳаси муҳокамасида, ЖСТ савдоси тартиб-таомилларини соддалаштириш тўғрисидаги битим ёхуд 2020—2023 йилларда божхона маъмуриятчилигини ислох қилиш ва Ўзбекистон Республикаси давлат божхона хизмати органлари фаолияти самарадорлигини ошириш концепцияси (5.06.2020 йилдаги ПФ-6005-сон Фармонга 1-илова) нормаларини биз биргаликда муҳокама қилганмиз. Божхона хизматининг очиклиги мамнуният бағишлайди, бизнинг долзарб масалалар бўйича масофали учрашуви ўтказишга доир ташаббусимизни ДБК раҳбарияти дарҳол қўллаб-қувватлади. Умуман олганда учрашувимиз самарали ўтди. Иштирокчилар янги норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар қондаларини амалда қўллашга доир муаммоларни бартараф этиш бобида ҳамфикр эканлигини намойиш этдилар».

Маълумот учун. Ҳисоб-китоб маълумотномаси асосида экспорт қилиниши белгиланган товарлар «экспорт» божхона режимига расмийлаштирилаётганда товарларнинг умумий фактура қиймати ҳисоб-китоб маълумотномасида кўрсатилган қийматдан ортиқ бўлишига йўл қўйилмайди.

NATIONAL INTEREST РОССИЯНИНГ ҒАЛЛА ЭКСПОРТИНИ ЧЕКЛАШ ҲАҚИДАГИ ҚАРОРИДАН ХАВОТИРДА

Россия ғалла экспортини чеклашдан «сиёсий қурол» сифатида фойдаланиши мумкин, бу хавотир уйғотади, деб ёзади National Interest.

Мақола муаллифларининг ёзишича, Россия 2028 йилга бориб жаҳон бугдой экспортининг 20 фоизини назорат қилиши мумкин, иқлимнинг глобал исини натижасида эса у «бугдой экспорт қилувчи давлатлар» орасида энг кучлисига айланади.

National Interestнинг фикрича, иқлим ўзгаришлари экин майдонларининг кенгайиши билан бир қаторда ёмон оқибатларга ҳам олиб келиши мумкин. Масалан, ўрмон ёнғинлари ёки қургўкчилик нафақат тез-тез юз беради, балки янада вайронкор бўлиши эҳтимоли бор. Бошқа томондан олиб қараганда, глобал исини бошқа давлатларни Россия экспортига қарам қилиб қўйиши мумкин. Чунки иқлим ўзгаришларининг салбий оқи-

батлари бугдой импорт қилувчи мамлакатларни Россия қаршисида ожиз қилиб қўяди.

Журналнинг ёзишича, Россия бугдойини импорт қилувчи Туркия, Миср ва Бангладеш каби мамлакатлар бугдой захирасини тўлдириш учун шошилиш равишда бошқа манбаларни кидиришга тушган.

Нашрнинг таъкидлашича, озиқ-овқат хавфсизлиги ҳар бир давлат ҳукуматининг биринчи галдаги муҳим вазифаси. Бирок, ҳатто 2010 йилдаги қургўкчиликда бугдой экспортга квота жорий қилинганда ҳам, Россияда қатта миқдорда ғалла захираси қолганди. Ўн йил аввал ушбу чора бутун дунёда озиқ-овқат нархларининг ошиб кетишига сабаб бўлди, деб ёзади муаллифлар.

«Бундан ҳам хавотирлиси шундаки, ғалла экспортининг кризис даврида чекланиши, Россияга сиёсий босим ўтказиш имконини беради. Яъни,

Россия ғалла экспортини иқлим ўзгариши туфайли ўзларини озиқ-овқат билан таъминлай олмай, импорт қилишдан бошқа чораси қолмаган мамлакатларга босим ўтказиш қуроли сифатида қўллаши мумкин», — дейилади мақолада.

Коронавирус пандемияси сабабли Россия 2010 йилдан буён биринчи бор жаҳон бозорига ғалла экспортини тўхтатди. Мамлакат кишлок хўжалиги вазирлигидан маълум қилинишича, ушбу чоралар мамлакатнинг ғалла ва ундан тайёрланадиган маҳсулотларга бўлган ички эҳтиёжини таъминлаш учун амалга оширилмоқда. Шу билан бирга, вазирлик чеклаш мамлакатнинг озиқ-овқат дастурига ҳамда 2020 йилги ғалла экспорти кўрсаткичларига ҳам салбий таъсир кўрсатмади, демоқда.

ЎЗА асосида.

«Божхона» бўлимини махсус мухбиримиз Гулнора АБДУНАЗАРОВА олиб боради.

ИНВЕСТИТОРЛАРГА ИМТИЁЗЛАР

ПОЧТА ҚУТИСИ

? Корхонамиз МЧЖ шаклидаги хоризжий компания ҳисобланади. Муассис – хоризжий юридик шахс устав фондини шакллантириш учун ўз ҳисобидан хоризждан асосий воситаларни (асбоб-ускуна) харид қилмоқчи. Яъни муассис етказиб берувчи билан шартнома тузиб, асосий воситаларни бевосита Ўзбекистонга бизнинг корхона манзилига юбормоқчи. Божхона тўғрисидаги қонун ҳужжатларига мувофиқ товарларни божхона расмийлаштирувдан ўтказиш ва уларни божхонада қабул қилиб олишимиз учун қандайдир ҳужжатлар керак бўладими? Ёки муассис мазкур асосий воситаларни бизнинг номимизга эсунатаётганда биз томондан шартнома тузишнинг ўзи етарли бўладими? Бу вазиятда қандай солиқлар ва божхона божларини тўлашимиз керак?

– ДБҚ Божхона тўловлари бошқармаси юқорида кўрсатилган мурожаатни кўриб чиқиб, қуйидагиларни маълум қилади.

Вазирлар Маҳкамасининг 20.07.2015 йилдаги 197-сон қарори билан Экспорт-импорт операцияларини амалга оширишда давлат божхона хизмати органларига тақдим этиладиган ҳужжатлар рўйхати тасдиқланган.

«Эркин муомалага чиқариш (импорт)» божхона режимда олиб кириладиган товарларни божхонада расмийлаштиришда божхона органларига қуйидагилар тақдим этилади:

божхона юк декларацияси, қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда йўловчи божхона декларациясини тўлдириш йўли билан товарларни декларациялаш ҳоллари бундан мустасно;

транспорти ҳужжатлари, ўров варағи бундан мустасно.

товарларнинг келиб чиқиши сертификати (манфаатдор шахсининг хоҳиши бўйича ва унинг зарурлиги Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномаларида назарда тутилган ҳолларда).

Товарларни электрон шаклда божхонада расмийлаштириш Товарларни божхонада электрон шаклда декларациялаш тартиби тўғрисидаги низомга (ВМнинг 31.07.2018 йилдаги 605-сон қарорига 1-шлова) мувофиқ амалга оширилади. ТИФ иштирокчисининг хоҳишига кўра, божхона расмийлаштируви учун зарур бўлган барча ҳужжатлар, шу жумладан ваколатли органларнинг ҳужжатлари қоғоз манбаларда тақдим этилиши мумкин.

Товарларнинг божхона расмийлаштируви, шу жумладан электрон шаклда расмийлаштируви ДБҚнинг Ягона автоматлаштирилган ахборот тизимидаги (ЯАТ деб аталади) тўловчининг шахсий ҳисобварағи бўйича божхона тўловлари тўланганлиги (божхона тўловларини кечиктириб

ёки бўлиб-бўлиб тўлашга муҳлат берилган ҳоллар бундан мустасно) тўғрисидаги, хизмат кўрсатувчи банklar (ғазначилиklar) томонидан тақдим этиладиган маълумотлар мавжуд бўлган тақдирда амалга оширилади.

Тегишли божхона режимга жойлаштириш учун рухсат этиш хусусиятига эга ҳужжатлар олинишини талаб этувчи товарларнинг божхона расмийлаштируви амалга ошириладиганда божхона органи божхона органларининг ахборот тизимида бундай ҳужжатнинг мавжудлигини текширади.

Божхона органларининг ЯАТда тегишли ҳужжат мавжуд бўлмаган тақдирда божхона органлари божхона расмийлаштирувини рад этиш ҳуқуқига эга (БК 249-м.).

Товарлар божхона чегараси орқали олиб ўтилганда қуйидаги божхона тўловлари тўланади (БК 289-м.):

божхона божи (Ставкалар, 29.06.2018 йилдаги ПҚ-3818-сон қарорга 1-шлова);

аквиз солиғи (Ставкалар, ПҚ-3818-сон қарорга 2-шлова);

қўшилган қиймат солиғи – 15 фоиз (СК 258-м.);

божхона қийматининг 0,2 фоизи, бироқ камидан 25 АҚШ доллари ва 3 000 АҚШ долларида ортиқ бўлмаган божхона йиғимлари (Ставкалар, ВМнинг 30.04.1999 йилдаги 204-сон қарори билан тасдиқланган).

Қонун ҳужжатларида бошқа божхона тўловлари ҳам белгиланиши мумкин.

Божхона чегараси орқали олиб ўтиладиган товарларга нисбатан қўлланиладиган божхона божлари ставкалари Ўзбекистон Республикаси Ташқи иқтисодий фаолиятининг товар номенклатурасига мувофиқ тизимлаштирилади (БК 292-м.).

Божхона тўловларини ҳисоблаш учун асос бўлиб декларант ёки божхона брокери томонидан Божхона кодекси ва Ўзбекистон Республикаси ҳудудига олиб келинадиган товарларнинг божхона қийматини белгилаш бўйича йўриқномага (АВ томонидан 13.01.1998 йилда 390-сон билан рўйхатдан ўтказилган) мувофиқ божхона органига маълум қилинадиган (декларация қилинадиган) божхона қиймати ҳисобланади.

Устав фондида (устав капиталда) чет эл инвестицияларининг улуши камда

33 фоиз бўлган чет эл инвестициялари иштирокидаги корхоналар томонидан улар давлат рўйхатидан ўтказилган пайтдан эътиборан 2 йил давомида ўз ишлаб чиқариш эҳтиёжлари учун божхона ҳудудига олиб кириладиган мол-мулк божхона божидан озод этилади (БК 297-м. 9-б.).

Маълумот учун: ВМнинг «Хоризжий инвестициялар иштирокидаги корхоналар томонидан ўз ишлаб чиқариш эҳтиёжлари учун олиб келинаётган мол-мулкни сертификатлаш механизмини такомиллаштиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида» қарорига (16.05.2011 йилдаги 136-сон) мувофиқ Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатларида назарда тутилган божхона тўловларини тўлаш бўйича имтиёзлар ўз ишлаб чиқариш эҳтиёжлари учун олиб кириладиган мол-мулк эркин муомалага чиқариш режимига божхона расмийлаштируви пайтида сертификати мавжуд бўлган тақдирда, тақдим этилади.

Божхона ҳудудига қонун ҳужжатларига мувофиқ тасдиқланадиган рўйхат бўйича олиб кириладиган технологик асбоб-ускуналар, шунингдек бутловчи буюмлар ва эҳтиёт қисмлар, агар уларни етказиб бериш контракт (шартнома, келишув) шартларида назарда тутилган бўлса, импорт божхона божи ва ҚҚС тўлашдан озод этилади. Олиб кирилган технологик асбоб-ускуналар олиб кирилган пайтдан эътиборан 3 йил мобайнида экспортга реализация қилинган ёки текин берилган тақдирда, мазкур имтиёзнинг амал қилиши божхона божларини тўлаш мажбуриятлари тикланган ҳолда имтиёзни қўллашнинг бутун даври учун бекор қилинади (БК 297-м. 13-б.; СК 246-м. 6-б.).

Маълумот учун: Ўзбекистон Республикаси ҳудудига олиб киришда импорт божхона божи ва қўшилган қиймат солиғидан озод қилинадиган технологик жиҳозлар рўйхати (АВ томонидан 20.03.2013 йилда 2436-сон билан рўйхатдан ўтказилган).

Қўшимча равишда маълум қиламизки, Давлат божхона қўмитасининг веб-сайтида «Интеграциялашган тариф» (tarif.customs.uz) интерактив хизмати фаолият кўрсатиб, у орқали реал вақт режимда қуйидагилар оид батафсил маълумотларни бепул олиш мумкин:

товарларнинг божхона чегараси орқали олиб ўтилишини тартибга солувчи норматив ҳужжатлар тўғрисидаги;

товарларни божхона расмийлаштирувдан ўтказиш учун зарур бўлган ҳужжатлар тўғрисидаги;

хар бир товарга нисбатан қўлланиладиган божхона тўловлари ставкалари тўғрисидаги;

кўрсатилган ҳужжатларни берувчи органлар тўғрисидаги.

Ушбу электрон манзилда ташқи иқтисодий фаолиятга доир бошқа маълумотларни ҳам топса бўлади.

Ахтамхон ИНИЯМИНОВ, ДБҚ Божхона тўловлари бошқармаси бошлиғи.

СОЛИК 44 ХАБАРЛАРИ БОЖХОНА Молиявий-иқтисодий, ахборот-ҳуқуқий газета ТАЪСИСЧИ «Norma» МЧЖ Газета 2018 йил 12 июнда Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигида рўйхатга олинган. Рўйхатдан ўтиш тартиб рақами 0040. Ҳафтада бир марта сешанба кунлари чиқади.	Бош муҳаррир Фарҳод Собирович ҚУРБОНБОЕВ	Нашр учун масъул – бош муҳаррир ўринбосари, масъул котиб Нодир Носирович АЛИМОВ Саҳифаловчи Раъно ИСМАИЛОВА	МАНЗИЛИМИЗ: 100105, Тошкент ш., Микробод тумани, Таллимаржон кўч., 1/1 ТЕЛЕФОН/ФАКС Тахририят: (71) 200-00-90; E-mail: sbx@norma.uz, gazeta@norma.uz, web: norma.uz	Обуна, газеталар, китоблар, газеталарнинг электрон версияларини етказиб бериш ва харид қилиш масалалари бўйича (71) 200-00-30; «Norma» АҚТ бўйича – (71) 200-00-90; рекламани жойлаштириш бўйича (71) 231-07-91 телефон рақамларига мурожаат қилиш мумкин. Газета нашри – «TOPPRINT» МЧЖнинг компьютер базасида терилди ва саҳифаланди. Нашр кўрсаткичлари: «СБХ» – 186, «НТВ» – 165. Қоғоз бичими – А3. Ҳажми – 4 босма табоқ. Баҳоиси келишилган нархда. Буюртма г-715. Адади 650. Газета 2020 йил 20 июль соат 15.00 да топширилди.